

**TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİ:
SİYASİ, SOSYAL, EKONOMİK HAYATININ
TÜRK BASININA YANSIYAN GÜNDEMİ
(1922-1952)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Nazlıcan Aşlıhan GÜNEŞ

Kütahya-2021

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİ:
SİYASİ, SOSYAL, EKONOMİK HAYATININ
TÜRK BASININA YANSIYAN GÜNDEMİ
(1922-1952)**

Danışman:
Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT

Hazırlayan:
Nazlıcan Aslıhan GÜNEŞ

Kütahya - 2021

Kabul ve Onay

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından

Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT (Danışman)		
Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ		
Doç. Dr. Ö. Kürşad KARACAGİL		

Onay

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Türkiye Mısır İlişkileri: Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayatının Türk Basınına Yansıyan Gündemi (1922-1952)” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

30/09/2021

Nazlıcan Aslıhan GÜNEŞ

Özgeçmiş

İlkokulu Sivas Kızılırmak İlköğretim okulu ve Kütahya Vakıfbank İlköğretim Okulu'nda tamamlandı. Ortaokul ve Lise eğitimini Kütahya'da tamamladı. 2017 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Tarih Bölümünü Yüksek Şeref Öğrencisi olarak mezun oldu.

Bu tez çalışmasında rehberliğini ve zamanını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez İzleme Komitesi Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ, Doç. Dr. Ö. Kürşad KARACAGİL'e önerileri ve yapıcı eleştirileri için teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte maddi, manevi desteğini eksik etmeyen aileme minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

ÖZET

TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİ: SİYASİ, SOSYAL, EKONOMİK HAYATININ TÜRK BASININA YANSIYAN GÜNDEMİ (1922-1952)

GÜNEŞ, Nazlıcan Aşlıhan
Yüksek Lisans Tezi, Tarih Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT
Eylül, 2021, 94 sayfa

Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler yeni Türk devletinin kurulmasından, Demokrat Parti iktidarı süresince değişik safhalardan geçmiştir. Milli Mücadele'yi başarılı bir şekilde sonuçlandıran yeni Türk devleti uluslararası arenada kendini kabul ettirmiştir. Mısır ise aynı zamanlarda İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesi içerisinde olmuştur. Mısır'ın İngiltere'ye karşı tam bağımsızlık için başlattığı mücadele 1936 yılına kadar sürmüştür. Bu durum Türk basınında yakından takip edilmiştir. Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Atatürk döneminde pek çok değişik safhadan geçmiştir. Bu dönemde iki ülke arasında yakın ilişkilerin sağlanamadığı görülmektedir. 1939-1950 yılları arasında İsmet İnönü yönetimindeki Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiili olarak katılmamıştır. Mısır topraklarında ise Mihver kuvvetler işgali karşısında çetin mücadeleler gerçekleşmiştir. Türk basını bu mücadeleleri ayrıntılı olarak okuyucularına aktarmıştır.

1950 yılında Türkiye'de iktidar değişikliği yaşanmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve Hür Subaylar darbesine kadar geçen süreçte Türkiye'nin Ortadoğu tutumu, NATO'ya dâhil olması Batı yanlısı bir politika izlenimi yaratmıştır. Bu durum Türkiye ve Mısır arasında mesafeli ilişkilerin yaşanmasına sebep olmuştur. Türk basınına yansıyan haberlerde de görülmektedir. Bu tez çalışmasında Türkiye ile Mısır arasındaki siyasi gelişmelerin yanı sıra sosyal, ekonomik ilişkilerin Türk basınına yansıyan gündemi objektif bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Ortadoğu, Türk Basını, Türkiye

ABSTRACT**RELATIONS BETWEEN TURKEY AND EGYPT: THE AGENDA OF
POLITICAL, SOCIAL, ECONOMIC LIFE REFLECTED IN THE TURKISH
PRESS (1922-1952)**

GÜNEŞ, Nazlıcan Aslıhan
Master Thesis, Department of History
Supervisor: Assoc. Prof. Ü. Gülsüm POLAT
September, 2021, 94 pages

Relations between Turkey and Egypt have gone through different stages during the period of the Democratic Party's rule, from the establishment of the new Turkish state to the establishment of the Decadent state. Having successfully concluded the National Struggle, the new Turkish state has established itself in the international arena. At the same time, Egypt has been fighting for independence against the United Kingdom. Egypt's struggle for full independence against Britain lasted until 1936. This situation has been closely followed in the Turkish press. Relations between Turkey and Egypt went through many different stages during the reign of Atatürk after the declamation of the Republic. During this period, it was observed that close relations between the two countries have not been achieved. Between 1939 and 1950, Turkey, under the leadership of İsmet İnönü, did not actually participate in the Second World War. On the other hand, fierce struggles took place in the face of the Axis invasion on the territory of Egypt. The Turkish press has described these struggles in detail to its readers.

In 1950, there was a change of power in Turkey. During the period leading up to the coming to power of the Democratic Party and the Free Officers coup, Turkey's Middle East position and its inclusion in NATO created the impression of a pro-Western policy. This situation has led to the development of new relations between Turkey and Egypt. It is also seen in the news reported in the Turkish press. In this thesis study, the agenda of the political developments between Turkey and Egypt, as well as social and economic relations reflected in the Turkish press, was tried to be deconstructed in an objective way.

Keywords: Egypt, The Middle East, The Turkish Press, Turkey

ÖNSÖZ

Ortadoğu'nun en önemli ülkelerinden birisi olan Mısır'ın Türk basınında nasıl haber değeri taşıdığı bu çalışma kapsamında anlamaya çalışılmıştır. Ayrıca Türk basınındaki haber yoğunluğu taranarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Mustafa Kemal Atatürk döneminde iki ülke arasında gerçekleşen siyasi, sosyal, ekonomik ilişkilerin basına yansıyan gündemi değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye ve Mısır'da yaşanan gelişmelerin Türk basınında ayrıntılarıyla aktarıldığı görülmektedir. Son bölümde ise 1950-1952 yılı arasında Türkiye ve Mısır arasından gerçekleşen siyasi, sosyal ilişkilerin Türk basınına yansıyan gündemi aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasında rehberliğini ve zamanını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Ü.Gülsüm POLAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez İzleme Komitesi Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ, Doç. Dr. Ö.Kürşad KARACAGİL'e önerileri ve yapıcı eleştirileri için teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte maddi, manevi desteğini eksik etmeyen aileme minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1922-1938 ARASINDA TÜRK BASININDA MISIR

1.1. MISIR'IN İSTİKLÂL MÜCADELESİ VE TÜRK BASINI.....	7
1.2. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE MISIR	11
1.3. HİLÂFET MESELESİ VE MISIR	13
1.4. YENİ TÜRK HARFLERİ VE MISIR'DAKİ ETKİSİ	16
1.5. FES OLAYI.....	17
1.6. TÜRKİYE VE MISIR ARASINDA İMZALANAN DOSTLUK ANTLAŞMASI	21
1.7. ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE HEYET ZİYARETLERİ.....	22
1.8. İSKENDERİYE-İZMİR-İSTANBUL HATTI DENİZ SEFERLERİ	33
1.9. TÜRKİYE VE MISIR ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER (1926- 1938).....	34
1.9.1. Ticari Faaliyetler.....	35
1.10. SPOR, OLİMPİYAT, SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	41
1.11. MISIR'DA KADIN HAREKETİ.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

1939-1950 ARASINDA TÜRK BASININDA MISIR

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI TÜRKİYE-MISIR	47
2.2. ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE HEYET ZİYARETLERİ	56

2.3. İSKENDERİYE-İZMİR-İSTANBUL HATTI DENİZ SEFERLERİ	58
2.4. TÜRKİYE İLE MİSİR ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER	59
2.4.1. Ticari Faaliyetler.....	59
2.5. SPOR, OLİMPİYAT, SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1950-1952 ARASINDA TÜRK BASININDA MİSİR

3.1. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİ.....	63
3.2. ORTADOĞU KOMUTANLIĞI VE ORTADOĞU SAVUNMA ORGANİZASYONU	64
3.3. HÜR SUBAYLAR DARBESİ (23 TEMMUZ 1952)	72
3.4. MİSİR'DA TÜRKİYE ALEYHİNE YAPILAN KARİKATÜR MESELESİ	74
3.5. ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE HEYET ZİYARETLERİ.....	74
3.6. SPOR, OLİMPİYAT, SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	75
SONUÇ.....	77
EKLER.....	79
KAYNAKÇA	90
DİZİN	94

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Dr.	Doktor
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfa Sayısı

TEZ METNİ

GİRİŞ

1. Çalışmaya Dair; Amaç, Yöntem ve Kaynaklar

Bu tez çalışması Türkiye Mısır ilişkilerinin 1922 yılından 1952 yılındaki Hür Subaylar darbesine kadar olan dönemin Türk basınına yansıyan kısmını analiz etmektedir. İki ülke arasındaki siyasi, sosyal, ekonomik ilişkilerin basına yansıyan gündemleri kronolojik olarak anlatılmıştır. Türkiye ve Mısır arasındaki soruna sebep olan Hilâfet meselesi, Fes krizi sebebiyle iki ülke karşı karşıya gelmiştir. Bu sorunların Türk basınında okuyuculara Mısır gazeteleri ve diğer kaynaklardan karşılaştırarak okuyuculara aktarıldığı haberleri ele alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı süreci boyunca Türk basını Mısır'da yaşanan sıcak çatışmaları ve siyasi gelişmeleri yakından takip etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'da siyasi faaliyetlerini artırdığı görülmektedir. İngiltere'nin bölgenin savunmasında Türkiye ve Mısır'ında yer aldığı Ortadoğu Komutanlığı projesi kurma düşüncesi Türk basınında ilk sayfalarda yer almış ve geniş açıklamalarla okuyuculara aktarılmıştır. 1952 yılında Türk basını Türkiye'nin NATO'ya dâhil olduğu haberlerine yer verirken diğer taraftan Mısır'da ise subaylar tarafından yönetimin ele geçirildiği Türk okuyucularına aktarılmıştır.

Çalışmanın ana malzemesi süreli yayınlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda Türk basınında yer alan haberler araştırmanın dayandığı asıl kaynaktır. Araştırmada Açıkgez, Akşam, Cumhuriyet, Haber (Akşam Postası), Hâkimiyet-i Milliye, İkdâm, İleri, Milliyet, Son Posta, Ulus, Tan, Tasvir-i Efkâr/Tevhid-i Efkâr, Vakit, Vatan, Zafer gazeteleri haberlerine yer verilmiştir. Gazeteler hakkında kısa bilgi verecek olursak, Açıkgez gazetesi Ahmet Hamdi Çelendi tarafından kurulmuştur. Kastamonu'da yayın hayatına başlamıştır. Ayrıca gazete Milli Mücadele döneminden 1930'lara kadar yaşanan gelişmeleri okuyuculara aktarmaya çalışmıştır. Akşam gazetesi Necmettin Sadak tarafından kurulmuştur. Pek çok gazete gibi tek parti yönetimini desteklemektedir. Cumhuriyet gazetesi 1924 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın desteğiyle Yunus Nadi Abalıoğlu tarafından yayın hayatına başlamıştır. Türkiye'de yaşanan gelişmeleri okuyuculara aktaran gazetenin İkinci Dünya Savaşı sırasında kağıt kıtlığından dolayı sayfa sayısının düşürüldüğü göze çarpmaktadır.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Milli Mücadele döneminde Heyet-i Temsiliye'nin yayın organı olarak 1920 yılında Ankara'da yayın hayatına başlamıştır. İrade-i Milliye gazetesinin devamı olarak görülmektedir. Gazete Cumhuriyet Halk Fırkasının yarı resmi organı olarak Ulus gazetesi ismiyle yayın hayatına 1934'ten sonrada devam etmiştir. İkdam gazetesi Ahmet Cevdet Oran tarafından kurulmuştur. Türk basınının en uzun süreli gazetelerinden biri olarak görülmektedir. Çünkü 1984'den 1928 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Oran'ın 1935 yılında vefatından sonra gazete İkdam Halk gazetesi, İkdam Sabah gazetesi, İkdam Gece postası olarak 1961 yılına kadar yayınlanmıştır. İleri Gazetesi Cemal Nuri İleri tarafından "Âti" ismi ile yayın hayatına başlamıştır. Âti gazetesi 1919 yılında hükümete karşı tenkit dozunu artırılınca kapatılmıştır. Daha sonra "İleri" ismiyle tekrar yayın hayatına geri dönmüştür. Gazete hükümete karşı eleştirel yazıları ile dikkat çekmiştir. Milliyet gazetesi 3 Mayıs 1950 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Gazete günümüzde de halen yayın hayatına devam etmektedir.

Son Posta gazetesi¹ 1930 yılında yayın hayatına başlamış ancak 1960 yılında askeri darbe sonrası kapatılmıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 28 Kasım 1934'ten itibaren "Ulus" adıyla çıkmış ve devletin resmi yayın organı olarak itibar görmüştür. Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay'ın iç ve dış ilişkilerle ilgili birçok yazı kaleme aldığı görülmektedir.² Tan gazetesi İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Tan gazetesi kurulduğunda Atatürk hayattadır. Ancak bu yıllarda ülkede basın üzerinde ağır yaptırımlar getiren yasalar yürürlüktedir. Matbuat kanunu ile basın dünyasına ağır sınırlamalar getirilecektir. Tasvir-i Efkâr/Tevhid-i Efkâr gazetesinin geçmişine baktığımızda dördüncü Türkçe gazete olarak tarihte yerini almaktadır.³ Gazete Şeyh Sait İsyanı dolayısıyla çıkarılan Takrîr-i Sükûn kanunu'na dayanılarak 4 Mart 1925'te kapatılmıştır. Gazete daha sonra 1940 yılında yayın hayatına başladıysa da tekrar kapatılacaktır. 1945 yılında ise "Tasvir" adıyla tekrar yayın hayatına dönmüştür. Ancak bu dönemde de on yedi defa kapatılmış ve otuz beş defa mahkemeye verilmiştir. Vakit gazetesi ilk olarak 1875 yılında İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Atatürk döneminde "Vakit" ismi ile yayınlanan gazete daha sonra "Kurun" ardından "Yeni Gazete" ismiyle yayın hayatına 1950'lere kadar devam etmiştir. Vatan gazetesi Ahmet

¹ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Gerçek yay, Mart, 1973, İstanbul, s.157.

² Topuz, *a.g.e.*, s.159.

³ Topuz, *a.g.e.*, s.15.

Emin Yalman tarafından kurulmuştur. 1940 yılında yayın hayatına başlayan gazete yaklaşık olarak otuz sene yayın hayatına devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan gelişmeleri ayrıntılarıyla okuyucularına aktarması dikkat çekmektedir. Zafer Gazetesi Mümtaz Faik Fenik⁴ tarafından Ankara’da yayın hayatına başlamıştır. Gazetede Fenik’in köşe yazıları dikkat çekmektedir. Ayrıca gazete iktidara yakınlığı ile bilindiğinden Demokrat Parti yarı-resmi yayın organı olarak da görülmüştür. Ayrıca araştırmada Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden (BCA) belgelere yer verilmiştir. Çalışmanın oluşmasında kitap ve makalelerde yer almıştır.

Araştırmanın “1922-1938 Arasında Türk Basınında Mısır” başlıklı birinci bölümünde Atatürk dönemi’nde Türkiye ve Mısır arasında yaşanan siyasi gelişmeler ayrıca yaşanan krizlere yer verilmiştir. Ayrıca iki ülke arasında yapılan anlaşmalar ele alınmıştır. Sosyal ve ekonomik ilişkilerin Türk basınına yansıyan gündemi değerlendirilmiştir.

Araştırmanın “1938-1950 Arasında Türk Basınında Mısır” başlıklı bölümünde ise İkinci Dünya Savaşı süreci ve sonrasında yaşanan gelişmeleri Türk basınının okuyuculara aktardığı görülmektedir. Ayrıca savaş zamanında iki ülke arasında sosyal ve ekonomik ilişkilerin sekteye uğradığı görülmektedir.

Son bölümü oluşturan araştırmanın “1950-1952 Arasında Türk Basınında Mısır” başlıklı üçüncü bölümünde Türk basınına yansıyan Demokrat Parti döneminde dış politikada meydana gelen gelişmeler değerlendirilmiştir. Mısır’da yaşanan siyasi olayların Türk basınına yansıyan gelişmeler aktarılmaya çalışılmıştır. İki ülke arasında gerçekleşen sosyal ilişkiler aktarılmıştır.

2. Mısır Tarihine Genel Bakış

Osmanlı Devleti, batıda belli sınırlara ulaşmasının ardından, Anadolu’da siyasi birliği sağlamak amacıyla, doğuda siyasi ve dini tehdit unsuru haline gelen Safevileri ve Memlük Devletini ortadan kaldırmak istiyordu. Osmanlı hükümdarı, Yavuz Sultan Selim (1470-1520) Anadolu’ya tam hâkim olmanın yolunun Memlük etkisini ortadan kaldırmakta görüyor, dahada ileri giderek Suriye ve Mısır’ın ele geçirilmesinin kendisini İslâm dünyasında tek bir lider haline getireceğini, bunda tarihi ticaret yollarının tam bir denetim kurma yolunu açacağını, mukaddes yerler üzerinde nüfuz

⁴ Topuz, *a.g.e.*, s.180.

tesis ederek İslâm dünyasının güçlü bir koruyucusu sıfatı kazandıracağını hesaplıyordu.⁵ Yavuz Sultan Selim, saltanata geçmesinin ardından öncelikle Safeviler üzerine sefer düzenlemiş, Çaldıran seferinin başarıyla sonuçlanması üzerine Safevi ordusu bozguna uğratılmıştır. Bölgede hâkimiyetin tam anlamıyla sağlanması için Memlûkler üzerine düzenlenen Mercidabık Savaşı (24 Ağustos 1516), Memlûklerin savaşı kaybetmesi ile sonuçlanması, Osmanlı Devletine Mısır'ın yolunu açmıştır. Mercidabık'ta ağır yenilginin ardından Memlûklerin ikinci direnişinin kırıldığı Ridaniye Savaşı (22 Ocak 1517), Osmanlıların Kahire'ye girip Mısır üzerinde hâkimiyet kurmalarını sağlamıştır.⁶ Yavuz Sultan Selim, savaş sırasında tahribata uğrayan şehrin temizletilmesini istemiş, 15 Şubat'ta çok parlak bir törenle Kahire'ye girmiş ve Kasr-ı Yusuf'ta Mısır tahtına oturmuştur.⁷

Yavuz Sultan Selim'in bu zaferi bölgedeki otoriteyi etkilemiştir. Mekke Şerifinin oğlu Yavuz Sultan Selim'e Mukaddes makamların anahtarı ve emaneti mukaddesi teslim etmiştir.⁸Yavuz Sultan Selim'in bölgedeki bu başarıları, Mısır vekayinâmelerinde tarihin akışını değiştiren büyük kahramanlardan biri olarak yazılmasını sağlamıştır.⁹Osmanlı Devleti yönetimindeki Mısır'da ise devletin görevlendirdiği valiler tarafından yönetim sağlanmıştır. Kavalalı Hanedanlığına mensup bu valilerden en meşhur şahsiyet Kavalalı Mehmet Ali Paşa¹⁰ (1769-1849) olmuştur.1798-1801 yılları arasında Mısır, Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı idaresinde büyük sorunların ortaya çıkması, Mısır topraklarında İngilizlerin işgaline sahne olmuştur.¹¹1914-1918 yılları arasında İngiltere, Mısır'ın finans kaynaklarına el koymuş ve sonrasında Mısır'ı himayesi altına aldığını bildirmiştir. İngiltere ile Mısır arasında yapılan müzakereler sonucunda Mısır 1922 yılında tek taraflı olarak kısmi bağımsızlığını ilan edecektir. Mısır'ın bağımsızlık mücadelesi devam ederken genç Cumhuriyet Ortadoğu ile ilişkilerine önem vermiş ve bu bağlamda da içerisinde Mısır'ın da olduğu İran, Irak, Fransız mandası altında Suriye ve Lübnan

⁵ Feridun Emecen, "Mercidâbık Muharebesi", *DİA*, cilt no:29, Ankara, 2004, s.174,176.

⁶ Feridun Emecen, "Ridâniye Savaşı", *DİA*, cilt no:35, İstanbul, 2008, s.87-88.

⁷ Feridun Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I Bayezid (II)- Yavuz- Kanuni*, TDV yay, Ankara, s.84.

⁸ Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, Ötüken Yay, İstanbul, 2019, s.109.

⁹ Emecen, *a.g.e.*, s.91.

¹⁰ Mehmet Ali Paşa hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Timaş yay. İstanbul 2014, s. 206-207.

¹¹ Süleyman Kızıltoprak, *Mısır'ın İngiliz İşgali, Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı (1882-1887)*, Tarih Vakfı Yurt yay, İstanbul, 2010, s.363.

İngiliz mandası altındaki Filistin Suudi yönetimindeki Hicaz'ın başkentlerin de büyükelçilikler açmıştır.¹²

¹² Amit Bein, *Kemalist Turkey and The Middle East International Relations in the Interwar Period*, Cambridge University Press, Newyork, 2017, s.62.

BİRİNCİ BÖLÜM
1922-1938 ARASINDA TÜRK BASININDA MISIR

1.1. MISIR'IN İSTİKLÂL MÜCADELESİ VE TÜRK BASINI

Mısır'ın iç ve dış siyasetindeki olan biten her şey Türk basınında haber değeri taşımıştır. Türk milli mücadelesinin de nihai sonuçlara ulaşmaya ilerlediği günlerde Mısır'da olan gelişmeler dikkatle takip ediliyordu. Öyle ki Açıksöz Gazetesi “Mısır'ın İstiklâli” başlığı ile haber yayımlayarak Mısır'ın istiklâlinin ilan edildiğini okuyuculara duyurmuştur. Bu haber de Mısır'ın istiklâlinin Kahire, İskenderiye ve Port Said'de yüz bir pare top atışıyla ilan olduğu¹³ okuyucuya aktarılmıştır.

Aynı şekilde Ankara Hükümet'inin sesi olan Hâkimiyet-i Milliye, 3 Mart 1922 tarihli nüshasında, Mareşal Allenby'nin Mısır üzerindeki İngiltere himayesinin ortadan kaldırıldığını ve İngiltere'nin Mısır'ı hür ve müstakil bir devlet olarak tanıdığını ilan ettiğini satırlarına taşımıştır.¹⁴ İngiltere tek taraflı bir deklarasyon ile Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmek zorunda kalmış, bununla birlikte Mısır'ın ve Süveyş Kanalı'nın savunmasını üzerine aldığı gibi kapitülasyonlardan kaynaklanan haklarını da muhafaza etmiştir.¹⁵ Yine Hâkimiyet-i Milliye gazetesi ilerleyen günlerde de süreci aktarmaya devam etmiştir. 5 Mart 1922 tarihli haberinde bir İngiliz tebligatına göre, Mareşal Edmund Allenby'in (1861-1936) Mısır'daki varlığı memnuniyetle karşılanmıştır. Mısır parlamentosundan Servet Paşa (1873-1928) kabine teşkili için verilen görevi kabul etmiştir. Mısır sultanı I. Fuad'a (1868-1936) verilen tebliğden sonra Servet Paşa, kabinenin kurulması için görevlendirilmiştir. Haberde Servet Paşa'nın kuracağı kabine ile alakalı detaylara yer verilmiştir. Kurulacak kabinede bir Hariciye Nazırı, Mısır'ın diplomatları ve şebkender bulundurulacağı ayrıca İngiltere, Mısır anlaşmazlığının, İngiltere hükümetinin son kararıyla kesinlik kazanacağı bildirilmiştir. Diğer taraftan haberin içeriğinde Lloyd George'un (1863-1922) Avam Kamarasındaki beyanatından söz edilip, “İngiltere'nin Mısır üzerindeki himayesinin sona ereceği” habere okuyuculara aktarılıyordu.¹⁶ Öyle anlaşılıyor ki Hâkimiyet-i Milliye Anadolu'daki mücadelenin bir Mısır örneğini okuyucuya göstermeye çalışıyordu.

¹³ “Mısır İstiklâli”, *Açıksöz*, 22 Mart 1922.

¹⁴ “Mısır İstiklâli İlan Ediliyor”, *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Mart 1922.

¹⁵ Semih Bulut, “Atatürk Dönemi Türkiye ve Mısır İlişkileri (1926-1938)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVI, Sayı:78, s.539.

¹⁶ “Mısır İstiklâlden Memnun Olacak mı?”, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Mart 1922.

Haberlerin peş peşe devam ettiği günlerde 6 Mart 1922’de Lloyd George’nin Avam Kamarasındaki beyanatını yine haber olmuştur. Burada iki mühim nokta okuyucuya aktarılmıştır. Bunlardan birincisi İngiltere’nin Mısır üzerindeki Hukuki himayesinden feragatı, Mısır hükümeti ile yapılan bir anlaşma neticesinde değil de İngiltere’nin teklifi olduğu ve bu teklifin Mısırlı makamlar tarafından kabul edildiği hususları ile ilgiliydi. Haberin ikinci nokta olarak altını çizdiği husus ise İngiltere hükümetinin şartlarının kabul edilerek Mısır Milliyetperverleri arasında uzlaşma zemini teşkil edilmiş olmasıdır.¹⁷

İstanbul basınının etkili gazetelerinden olan *Tevhid-i Efkâr*, 3 Mart 1922 tarihinde “Mısır’ın istiklâli ilân edildi” başlığıyla süreç hakkında okuyucularına şu bilgileri vermiştir. İngiliz Başvekili Llyod George’un Avam Kamarasında Mısır’da İngiliz himayesinin son bulduğunu beyan ettiği ve Mareşal Allenby’in Mısır sultanına gönderdiği mektubun iletildiği ve bir beyanname yayımlandığı satırlarında yer almıştır. Allenby beyannamesinde itilâfnamenin imzasına kadar, emniyetin İngilizler tarafından sağlanacağı ve her türlü saldırıya karşı müdahale ve müdafaa olunacağını ifade etmiştir.¹⁸ Haberin devamında ise gelişmelerin Paris’ten alınan bilgiler ışığında aktarıldığı görülmektedir. Naklen bildirildiği, Mısır’ın İstiklâli hakkında İngiltere’ye eleştirel bir yaklaşımda bulunulmuştur. Habere göre: İngiltere bundan iki sene önce Mısır’ın istiklâlini zâhiri yani görünürde ilan etmiş fakat istiklâli hükümsüz bırakacak tutumlar sergilediği için bu haberinde aynı mahiyette olmasından dolayı şüphe ettiklerini belirtmişlerdir.¹⁹ Öyle anlaşılıyor ki Mısır’ın bağımsızlığı konusunda İngiltere’nin verdiği teminatlar şüpheli görünmekteydi.

Mısır’ın istiklâli sonrası geçen haberlerden yaklaşık on ay sonra yine Mısır konusu ile ilgili bir haber karşımıza çıkmaktadır. Türk heyetinin Lozan Görüşmelerinde olduğu günlerde *Tevhid-i Efkâr* gazetesi 23 Ocak 1923 tarihli nüshasında Mustafa Kemal Paşa (1881-1938) tarafından Mısır heyeti başkanı Hasan Hasib Paşa’ya gönderilen telgraf çekmiştir. Telgrafta Mustafa Kemal Paşa Türk milletine gönderdikleri tebrikleri sevinçle karşıladığını belirtmiş, dostluk ve kardeşliğin devamlılığına ilişkin Türk milletinin Mısır’ın tam istiklâlinin sağlanmasını ilgiyle takip ettiğini, Mısır’ın

¹⁷ “Mısır İstiklâli ve İngiliz Arzusu”, *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Mart 1922.

¹⁸ “Mısır’ın İstiklâli İlan Edildi”, *Tevhid-i Efkâr*, 3 Mart 1922.

¹⁹ “Mısır’ın İstiklâli İlan Edildi”, *Tevhid-i Efkâr*, 3 Mart 1922.

dünya milletleri arasında layık olduğu yeri alması gerektiğini ifade etmiştir.²⁰Bu noktada gelişmeleri biraz daha anlamlı hale getirmek için şu bilgileri hatırlamakta fayda vardır. Bilindiği üzere Saad Zağlul Paşa (1859-1927) liderliğinde kurulan Vafd partisi, Mısır'ın siyasal yaşamında önemli bir başlangıcı temsil etmiştir. Parti liderleri İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesi içinde olmuşlardır. Bunun yanı sıra Vafd partisi ile Mısır Kralı I. Fuad ve İngiltere arasında sürekli iktidar mücadelesi yaşanmıştır.²¹Gazetenin aktardığı haberde bu mücadeleyi Türk hükümeti ve Milletinin de yakından takip ettiği görülmektedir.

Celal Nuri İleri (1881-1938) ve Suphi Nuri İleri (1887-1945) tarafından kurulmuş, İstanbul basının etkili gazetelerinden İleri gazetesinde Mısır'daki istiklâl mücadelesi ile alakalı bir haberin 24 Mart 1924 tarihinde yer aldığını görmekteyiz. Meseleyi eleştirel bir yaklaşımda bulunulan haberde ne Türklerin ne de Türk basınının Mısır'ın istiklâli meselesini yeterince takip edilmediğine yer verilmiştir. Haberde Mısır'a sanki Amerika'da bir memleket benzetmesi yapılmış ve olaylara uzak kalındığı, Mısır'ın da Türkiye gibi bir İslâm memleketi olduğu ve asırlarca Türk idaresinde bulunduğu, aynı padişah tarafından yönetilmelerine rağmen aradaki bu soğukluğun sebebi sorgulanmıştır. Ayrıca haberin devamında Harbi Umumi'de mağlup olduktan sonra Mısır'ın Türkiye'den ayrıldığı, fiilen zaten senelerdir ayrı olduğu savaş sonunda ise hukuken ayrıldığı, Lozan ile de tamamen Mısır'dan Türkiye'nin çekildiği ancak bunun İngilizlere yaradığı ve harp döneminde Mısır'dan yalnızca birkaç zengin Hilâli Ahmere yardımıyla bulunduğu ifadeleri yer almıştır.²² Unutmayalım ki 1924'ün bu süreci Türk basınının olabildiğince serbest olduğu bir dönemdir. İlerleyen günlerde bazı gelişmeler iç siyasette devlet anlayışının kademeli olarak otoriterleşmesinde etkili olacaktır. Son Telgraf gazetesi de dâhil Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Sayha, Aydınlık, Orak Çekiç gibi gazetelerin neşriyatı Takrir-i Sükûn Kanuna dayanılarak durdurulmuş ve gazeteler kapatılmıştır.²³

Cumhuriyet gazetesinin 15 Mayıs 1930 tarihli nüshasında, Mısır'ın istiklalinin sağlanması için İngiltere ile Mısır arasında Londra'da başlayan müzakereden sonuç

²⁰ “Türkiye ve Mısır”, *Tevhid-i Efkâr*, 23 Ocak 1923.

²¹ Turgay Murat, “Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Mısır Siyasetinde Vafd Partisi”, *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, C.IX, Sayı:1, Elazığ 2013, s.167.

²² “Mısır İstiklâli”, *İleri*, 24 Mart 1924.

²³ Ü.Gülsüm Polat, “Geçmişin Gölgesinde Türk-İngiliz İlişkileri: Mısır'ı Ayaklandırma Algısı ve Türk Basını (1924-1927)”, *Marmara Türkiyat Araştırma Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, s.428-434.

alınmadığı ve Mısır delegelerinin geri gönderildiği bunun sebebinin Mısır heyetinin Londra’da “Yaşasın Mısır ile Sudan’ın istiklâli” yazılı bir bayrağın sebep olduğu basına yansımıştır.²⁴ Öyle anlaşılıyor ki dönemin Türk basını Mısır’da olup biteni sadece haber olarak aktarmayı tercih etmektedir.

Akşam gazetesinin 15 Aralık 1935 tarihli nüshasında, Mısırlı göstericilerin caddelerde dolaşıp Mısır için tam istiklâl istediklerini söyledikleri ve bu gösteriler esnasında mağazaların yağmalandığı ve bir İngiliz çavuşunun ağır yaralandığı haberi okuyuculara aktarılmıştır.²⁵ Bilindiği gibi Mısır’ın tam bağımsızlığı kazanması 1936 yılında Londra’da yapılan bir Anglo-Mısır Antlaşmasıyla sağlanacaktır. Ancak İngiltere’nin finansal ve stratejik çıkarlarını korumak için askeri birliğini Süveyş Kanalı’nda tutacaklarını da Mısır’a bu anlaşma ile kabul etmiştir.²⁶

İki ülke arasında yaşanan gelişmeler Türk basınında da yakından takip edilmiştir. İngiltere ve Mısır arasında anlaşmanın sağlanmasından kısa bir süre önce Kral I. Fuad vefat etmiştir.²⁷ Açıksöz gazetesinin 12 Ağustos 1936 tarihli nüshasında, Mısır ve İngiltere arasında antlaşmasının yapılacağı²⁸, Başbakan Nahas Paşa’nın (1879-1965) yanında Mısır delegeleri ile birlikte Kahire’den ayrılarak Londra’ya hareket edecekleri haberin detaylarında yer almıştır.²⁹ Londra’da Nahhas Paşa’nın İngiliz gazetelerine verdiği beyanatında, kendilerine İngiliz hükümeti tarafından gösterilen ilgiden dolayı teşekkür ettiklerini, bu antlaşmanın sadece siyasi manasının olmadığı ayrı zamanda iki memleket için ahlaki, sosyal ve ekonomik manalar da içerdiği söylenmiştir.³⁰

Görüldüğü üzere Mısır bağımsızlığına dair haberler Türk basınında çeşitli içeriklerle haber olmuştur. Haberlerin 1922-1924 arasındaki içerikleri Mısır bağımsızlığının güçlü şekilde desteklendiği ve İngiliz karşıtı bir hissiyatın yansıtıldığı şeklindedir. 1924 sonrası gelişmelerin daha mesafeli bir dille ve sadece haber aktarımı şeklinde verildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Mısır istiklâli konusundaki haberler yukarıda aktarıldığı şekilde biçimlenmiştir. Şimdi Türk Milli Mücadelesinin diplomatik

²⁴ “Mısır’ın İstiklâli”, *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1930.

²⁵ “Mısır Tam İstiklâl İstiyor”, *Akşam*, 15 Aralık 1935.

²⁶ Zeliha Sağlami, “İngiltere’nin Ortadoğu Politikası”, *İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi*, s.5.

²⁷ “Mısır Kralı Fuad Dün Öldü”, *Ulus*, 29 Nisan 1936.

²⁸ “Mısır İngiliz Antlaşması Londra’da imzalanıyor”, *Açıksöz*, 12 Ağustos 1936.

²⁹ “Mısır İngiliz Muahedesi İmza Ediliyor”, *Açıksöz*, 18 Ağustos 1936.

³⁰ “Mısır Murahhasları”, *Açıksöz*, 2 Eylül 1936.

nihai sonucu olan Lozan Konferasına ve bu konferansın Mısır ile ilgili bağlantılarına daha yakından bakmakta fayda vardır.

1.2. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE MISIR

1914'te İngiltere bölgede amir bir güç olmuştur. Mısır'ın resmi olarak Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti olması, savaşa Osmanlı Devleti'nin de dâhil olması ile büyük bir çelişki hali yaşanmıştır. Mısır'da protektora (koruma) ilan edilerek İngiltere'nin ülkedeki hâkimiyetinin arttırılması ve Osmanlı Devleti ile olan bağının da tamamen koparılması planlanmıştır.³¹ Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerindeki egemenlik hakları konusunu bir sonuca bağlanması, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması neticesinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile sağlanmıştır. Antlaşmanın 16. ve 17. maddeleriyle Türkiye, Mısır üzerindeki bütün hak ve sıfatlarından vazgeçmiştir.³²

Mısır'ın, Lozan görüşmelerini takip ettiği durum hakkında basına yansıyan *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yer alan Kahire'den bildirilen haberde; Mısır'ın Lozan görüşmelerini merakla takip ettiği aktarılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Mısır'dan alınan vergiler ve bunun yanı sıra Süveyş Kanalı üzerindeki haklarından feragat edip etmeyeceği, Lozan'dan gelecek sonucun iki ülke arasında yeni bir müzakere gerçekleşmesi gerekeceğinin uzak olmadığı söylenmektedir.³³

İleri gazetesinin Hâkimiyet-i Milliye'den aktardığı önemli bir haber bugünlerde Türk basınında yer almıştır. Habere göre Lozan'daki Mısır delegasyonundan Abdulhalim el-Beyani Bey İstanbul'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Abdulhalim el-Beyani Bey bu ziyaretini Lozan'da görüşmeler devam ederken Mısır meselesinin de gündeme geleceğini bildiklerinden meseleyi takip ettiklerini belirtmiştir. Lozan'da Türkiye ile İtilaf devletleri arasında bir konferans gerçekleşeceğini duydukları zaman Türkiye'nin Mısır üzerindeki hukukuna binaen konferansta Mısır meselesinin de mevzu bahis olacağını düşündüklerini bu sebeple Lozan'a bir heyet gönderildiğini, bu heyetin içinde kendisinin de bulunduğu, kendisinin heyetinde kararı ile görüşmeler devam ederken İstanbul'a geldiğini belirtmiştir. İstanbul'da Halife Abdulmecid efendiyle (1868-1944) ile görüşüğünü bildirmiş ardından Ankara'ya seyahat ettiği ve

³¹ Ü. Gülsüm Polat, *Osmanlı Devleti ve İngiltere Ekseninde I. Dünya Savaşı Yıllarında Mısır*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s.58.

³² Bulut, *a.g.m.*, s.539.

³³ "Türkiye Mısır", *Tevhid-i Efkâr*, 6 Mayıs 1923.

burada Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey (1881-1964), Fethi Bey (1880-1943), Ali Fuad (1882-1968) ve Kazım paşalar ile görüşme sağlamıştır. Görüşmede kendilerinden büyük ilgi gördüğünü, tek gayesinin Mısır'ın istiklâlinin gerçekleşmesini istediklerini Lozan'da verilecek herhangi bir kararda yine Mısır'ın haklarını orada Türkiye delegelerinin koruyacağına dair teminat verilmesine ifadelerinde yer vermiştir. Bu ifadeler arasında el-Beyani Türkiye'nin Mısır üzerinde hukuki hakkının devam ettiğini de açıklamalarına eklemiştir.³⁴ El-Beyani'nin ziyareti Türk Mısır ilişkileri açısından oldukça ilginç bir örnek olarak görülmektedir. İstanbul'un yanı sıra Ankara hükümetiyle de görüşme sağlaması, Ankara'nın uluslararası varlığının, doğu da ve batı da etkili bir aktör olduğunu göstermektedir.

Yine manşetlerinde sık sık eleştirilere yer veren İleri gazetesi Ankara Hükümetine yönelik bir eleştiri kalem almıştır. Bu bağlamda Mısır ile alakalı gazetede yer alan haberde, Her yere sefir gönderirken niye Kâhire'yi unuttuk? Kahire'de acaba niye şimdiye kadar Ankara'ya bir mümessil göndermedi? Mısırlılar ile görüştüğümüz vakit bize hep yana yakıla şöyle diyorlar: Lozan'da ne için Mısır Mısırlılarıdır demediniz? Niye Mısırlıların Hâkimiyet-i Milliyesini neden ağızınıza almadınız? Lozan'da Lord Curzon'u kızdırmamak için bizden bahs etmediniz? sorularına yer verilirken bu soruların cevaplarının elbet bu anlaşmayı yapanların bir gün hatıratlarında cevap verecekleri ve bildikleri tek şeyin neden hala Mısır ile resmi münasebetlerin başlamadığı sorusu olduğu dile getirilmiştir.³⁵

Ankara'nın sesi durumunda olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi ise "Mısır Lozan" başlıklı haberinde imzalanan anlaşmanın Mısır hakkında son derece önemli ve uluslararası bir meseleyi müzakere ettiği, Anlaşmanın 16. Maddesi gereğince Türkiye'nin Mısır üzerindeki hukukundan vazgeçtiği, anlaşmanın 17. Maddesinde ise Türkiye'nin Mısır üzerindeki hukukunu terk etmesi 1914 senesi 5 Teşrin-i Sani'den (Kasım) beri olduğu, gazetesi Lozan antlaşmasında varılan karar gereği Türkiye'nin Mısır üzerindeki hâkimiyetinden vazgeçtiği haberi okuyucular aktarmıştır. ³⁶Basına yansıyan haberlerden de anlaşılacağı üzere Mısır, Lozan görüşmeleri devam ederken İstanbul'a ve Ankara'ya bir temsil göndermiştir. Ancak Türkiye'nin Lozan'da Mısır

³⁴"Türkiye Mısır Lozan", *İleri*, 20 Ocak 1923.

³⁵"Mısırlılar İle", *İleri*, 6 Ekim 1924.

³⁶"Mısır-Lozan", *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1923.

devleti üzerindeki haklarından feragat ettiği basında yer alan haberlerde okuyuculara aktarılmıştır.

1.3. HİLÂFET MESELESİ VE MISIR

Bilindiği üzere Hilâfet Osmanlı padişahıyla birlikte tüm dünya Müslümanları üzerinde hak iddia eden bir müesseseydi. Hilâfet meselesi Türkiye'nin hem iç politikasını ayrı zamanda diğer Müslüman devletler ile olan ilişkileri açısından dış politikasını da yakından ilgilendiren bir mesele olmuştur. Müslüman bir devlet olması nedeniyle Mısır da Türkiye'de yaşanan Hilâfet meselesi ile alakalı gelişmeleri yakından takip etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu yeni sistemde Cumhuriyet rejiminin devamı için bir tehdit odağı olarak muhaliflerin etrafında yer aldığı hilâfet makamının devamlılığı Türkiye Cumhuriyeti için faydadan çok zarar getirecek gibi görünüyordu.³⁷

Abdülmecit Efendi'nin halifelğe seçilmesi meselesi Mustafa Kemal Paşa tarafından, Refet Paşa'ya Abdülmecit Efendi ile görüşerek ve hatta elinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hilâfet ve saltanatla ilgili kararını tamamen kabul ettiğini bildiren bir belge olarak göndermesi bildirilmiş ve 19 Kasım 1922 tarihli bir telgrafla, "Abdülmecit Efendi'ye "Türkiye Devleti'nin hâkimiyetini kayıtsız, şartsız millete veren Teşkilât-ı Esasiye Kanunu gereğince, yürütme gücü ve yasama yetkisi kendisinde belirmiş ve toplanmış bulunan, milletin tek ve gerçek temsilcilerinden kurulu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1922 tarihinde oy birliği ile kabul edildiği gerekçe ve ilkeler çerçevesinde ve Yüce Meclis'in 18 Kasım 1922 tarihli oturumunda halifeğine seçilmiş olduğu" beyan edilmiştir.³⁸ Abdülmecit Efendi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından halife seçilmesi meselesi Mısır basınında da yakından takip edildiği Türk basınında haberlere konu olmuştur.

Tevhid-i Efkâr gazetesinin 1 Aralık 1922 tarihli nüshasında, bütün Mısır gazetelerinde yer alan bir haberde hilafetin saltanattan ayrılması ve halifenin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmesi ile alakalı kararı memnuniyetle karşıladıkları ve tüm gazetelerinde Türkiye Büyük Millet Meclisine şükran hisleri besledikleri³⁹ beyan edilmiştir. Tevhid-i Efkâr gazetesinin 20 Aralık 1922 tarihli nüshasında Ahmet

³⁷ Ü. Gülsüm Polat, *Türk- Arap İlişkileri Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken (1914-1923)*, Kronik yay, 1.Baskı Aralık 2019, İstanbul, s. 292.

³⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Alfa yay, İstanbul, s.497-498.

³⁹ "Hilâfet Meselesi Hakkında", *Tevhid-i Efkâr*, 1 Aralık 1922.

Vecdi Bey'in beyanatına yer verilmiştir. Ahmet Vecdi Bey, Mısır devleti adına Ankara'ya bir heyet gönderildiğini, kendisinin de yer aldığı heyette verdiği malumatta Mısır devletinin ve milletinin İslam âlemine ve Hilâfet meselesine olan bağlılığının samimi bir şekilde tecelli edildiğini söylemiş ve konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir. “Bütün matbu'atımız baştan sona kadar Türkiye hakkındaki neşriyat ve Türkiye haberleri ile memludur. Türk ordusu tarafından istihsal olunan mu'azzam zafer İslâmın bir muzafferiyat-ı harikuladesi takı olunarak candan duyan tezahürat ile tes'id olundu. Herkes ilan-ı şadumani etti. Şark milletlerinin alemdârı olan Türkiye'ye karşı Mısırlılar kalbinde”.⁴⁰ Ankara'da Hilâfet meselesi aynı zamanda Türk askeri zaferiyle de eş zamanlı ilerlediği için Mısır basınında bu askeri zafer ve hilâfet meselesi eş zamanlı olarak işleniyordu.

1924 yılının başında Halifeliğin kaldırılmasını hızlandıran gelişmeler yaşanmıştır. Halife, İstanbul'a gelen hükümet üyelerinin kendisini ziyaret etmemelerinden üzüntü duyduğunu belirtmiş ve “Halifelik Hazinesi'nin gücünü aşan ve görevi dışında kalan harcamalar için devlet bütçesinden yardım yapılmasını” istemiştir. Başbakan durumu Mustafa Kemal'e iletmış, Mustafa Kemal, devlette Halifelik Hazinesi adıyla ayrı bir hazinenin olamayacağını, Halifenin ne olduğunu bilmesini ve bununla yetinmesini, hükümetin bunu sağlayacak önlemler almasını söylemiştir.⁴¹ Hilâfetin kaldırılması gerektiğine Mustafa Kemal Paşa tarafından İzmir'de karar verilmiştir. 2 Mart günü, Parti grubu toplantıya çağırılmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi, 429,430 ve 431. Kanunları çıkarılmıştır.⁴² Kanunlara göre “Türkiye Cumhuriyeti'nde Millet işleriyle ilgili kanunları yapma ve yürütme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu Hükümete verilmiş Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti” kaldırılmıştır.⁴³ Yeni devletin temel esasları bakımından Saltanatın kaldırılması ve Hilâfetin kaldırılması iki büyük inkılâptır. Çünkü Türk İnkılâbının temel taşı olan lâiklik; dinin, toplum

⁴⁰“Mısırlıların Makam-ı Hilâfete ve Türkiye'ye Merbûyeti”, *Tevhid-i Efkâr*, 20 Aralık 1922.

⁴¹ Oğuz Aytepe, “Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurt Dışına Çıkarılmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2002, s.22.

⁴² Atatürk, a.g.e., s.603-604.

⁴³ Atatürk, a.g.e., s.604-605.

hayatındaki sorunların çözülmesine karıştırılmayıp, toplum ve devlet hayatında bilim, akıl ve modernleşme prensiplerinin mürşit olması esasına dayanmaktadır.⁴⁴

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı Mısır’da uzun tartışmalara neden olmamış ancak, 1924’de Halifeliğin kaldırılması Mısır’da büyük yankı uyandırmıştır. Hilâfet meselesinin Mısır’da çok dikkatle takip edildiği anlaşılmaktadır.⁴⁵ Mısır, Hilafet konusunda ilk ciddi adımı Mayıs 1926’da Kahire’de on üç Müslüman ülkenin temsilcilerini bir araya getirerek yaptığı kongre ile atmıştır ve Türkiye’den kongreye temsilci gitmemiştir.⁴⁶ Kongre ile alakalı habere İkdâm gazetesinin 25 Mayıs 1926 tarihli nüshasında rastlanmaktadır. “Hilâfet Kongresi” başlıklı haberde Kahire muhabirinden bildirilene göre; Mısır’da 13 Mayıs’ta bir kongre gerçekleşecektir. Gönderilen mektuplardan alınan bilgiye göre gerçekleşecek kongrenin azalarının seçilmeye başlanmıştır. Ayrıca kongre azalarının konuşmasına ve müzakeratta bulunarak ilk celseye nihayet verilmiştir. Kongreye Mısır, Hindistan, Tunus, Afrika, Hicaz Filistin, Yemen, Suriye’den katılan azaların isimleri haberde yer almıştır.⁴⁷ Yine İleri Gazetesinin 7 Haziran 1926 tarihli haberinde Mısır’da kararlaştırılan Hilâfet Kongresi’nin dört celsede sona erdiği, azaların memleketlerine geri döndüğü, ikinci kongrenin yine Mısır’da yapılacağına karar verilmiştir.⁴⁸

Diğer taraftan Mısır basınında da Türkiye’deki Hilâfete dair karar dikkatle takip edilmiştir. Mısır devletinin de yakından takip ettiği bir mesele olan Hilâfet meselesi, Mısır basınından üç gazete (el-Akbar, el-Ahram, el-Siyasi) konuya ayrıntılı yer vererek halifeliğin kaldırılmasına karşı çıkmış, ayrıca Abdülmecit’e yapılan muameleyi de yerinde bulmadıklarını yazmışlardır.⁴⁹

Türk basınında Hilâfetin kaldırılması ile alakalı Mısır’dan gelen telgraflara yer verilmiştir. İleri Gazetesinin 10 Mart 1924 tarihli haberinde Mısır’dan Hindistan’dan ve Müslüman topraklardan tebrik telgrafı geldiği⁵⁰ haberi basına yanmıştır. Bir diğer haber

⁴⁴ Reşat Genç, Türkiye’yi Laikleştiren Yasalar, *Atatürk Araştırma Merkezi Yayını*, Ankara 1998, s.191-193.

⁴⁵ Arda Baş, “Atatürk Dönemi Türkiye Mısır İlişkileri ve Günümüze Etkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:31,Sayı:92, s.40.

⁴⁶ Baş, *a.g.m.*, s.41-42.

⁴⁷ “Hilâfet Kongresi”, *İkdâm*, 25 Mayıs 1926, s.1.

⁴⁸ “Mısır’da Hilâfet Kongresi”, *İleri*, 7 Haziran 1926, s.2.

⁴⁹ Nazan Pürmüşlü, *Atatürk Dönemi Türkiye Mısır Siyasi İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2015, s.51.

⁵⁰ “Hilâfetin İlgası”, *İleri*, 10 Mart 1924.

de ise Müslüman topraklardan ve Mısır'dan meclise tebrik telgrafları geldiği aktarılmıştır.⁵¹ Öyle anlaşılıyor ki dönemin basını özellikle Hilâfetin kaldırılmasına olumlu bir bakış açısı olduğu haberini vermek istemiştir.

1.4. YENİ TÜRK HARFLERİ VE MISIR'DAKİ ETKİSİ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ilk nüveleri görülen modernleşme çabaları Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığı döneminde kararlılıkla uygulamaya başlanmıştır. Osmanlı devletinin son dönemindeki modernleşme çabaları içerisinde gündeme gelen fakat uygulamaya geçirilmeyen Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin kullanılması meselesi Atatürk dönemi modernleşme çabalarının en önemlilerinden birisi olmuştur. Bu kapsamda Arapça harfler yerine Latin harfleri getirilmiştir. Bu karar, 9 Ağustos 1928 tarihinde halka takdim edilmeden önce birkaç kez gündeme gelmiştir.⁵² 1 Kasım 1928'de Atatürk'ün TBMM'de yapmış olduğu açılış konuşmasında Yeni Türk Harfleri'nin kabulü ile alakalı Mustafa Kemal Paşa şu hususlara değinmiştir:

“Aziz arkadaşlarım; her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk Milleti, cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Lâtin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşlı ilerlemiş Türk evlatlarının bu kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Hiçbir muzafferiyetin hatlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak bir sade muallimliğin vicdan-ı hazzı mevcudiyetimizi işba etmiştir. Aziz arkadaşlarım; yüksek ve ebedi yadigarımızla büyük Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir.”⁵³

Yeni Türk harflerinin kabulü ile artık yazışmaların Latin alfabesi ile yapılacağı bildirilmiştir. Açıksöz gazetesinin 8 Eylül 1928 tarihli nüshasında Yeni Türk Harfleri

⁵¹ “Hilâfetin İlgası Münasebetiyle”, *Açıksöz*, 11 Mart 1924.

⁵² Richard Hattamer, “Mısır Basınında Atatürk ve İnkılâpları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.17, sayı:50, s.398.

⁵³ Raşid Koç, Rifat Demirci, “Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Konuyla İlgili Tartışmalar”, *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:41, s.45-46.

başlıklı manşeti ile Kahire’den bildirildiğine göre, Türkiye sefaretinde yapılan bir toplantıda Türkiye sefirinin yeni Türk harfleri için hazırlandığı açıklanmış ve sefaretle Türk Cemiyet-i Hayriyesi’nde öğretime başlanıldığı bildirilmiştir.⁵⁴ Arap alfabesi kullanan Mısır hükümeti ile alakalı Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 29 Mayıs 1929 tarihili nüshasında yer alan bir haber de Mısır hükümetine Posta Müdürlüğü’nün Harice bildirdiğine göre 1 Haziran’dan itibaren Arapça harfler ile gönderilecek telgraf ve mektupların kabul edilmeyeceği haberi basına yansımıştır.⁵⁵ Ayrıca yeni Türk harflerinin öğrenimi, Kahire elçiliğine de tebliğ edilmiştir.⁵⁶

Türkiye’de Latin harflerinin kabul edilmesinin resmileşmesinden kısa bir süre sonra Mısır’da Kral I. Fuad’ın Arap harflerini asrileştirmek için on mükemmel teklifte bulunacaklara bir müsabaka düzenleneceği haberi gelmiştir. Türk basınında bu durumun Latin harflerinin zamanla Mısır’da da kabul edilebileceğine dair soruları akıllara getirmiştir.⁵⁷ Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme hamleleri devam ederken ortaya Türkiye ile Mısır arasında yaşanan ilginç bir diplomatik sorun Türk basınında Mısır kaynaklı en öncelikli haber silsilesini başlatmıştır. Şimdi bu olaya yani Fes olayı ya da Fes Hadisesi olarak isimlendirilen gelişmeye yakından bakalım.

1.5. FES OLAYI

Türkiye Cumhuriyeti’nin dokuzuncu kuruluş yıldönümü vesilesiyle düzenlenen resepsiyonda diplomatik bir davet düzenlendiği sırada davete iştirak eden Mısır Sefiri Abdülmelik Hamza Bey’in, ulusal kıyafet olarak davete başında fes ile katılması ve yemek boyunca başından fesini çıkarmaması bu hadisenin ana konusu oluşturmaktadır. Hadiselerin oluş şekli ile ilgili elimizdeki en ayrıntılı anlatım, orada bulunan İngiliz Büyükelçisi Sir George Clerk’in Londra’ya gönderdiği bir rapora dayanmaktadır. Buna göre Atatürk, Mısır elçisinin yanından geçerken: “Kralınıza söyleyiniz, ben Mustafa Kemal size bu akşam fesinizi çıkarmanız talimatını verdim” demiş ve bir garsonu çağırarak, elçinin fesi bu garson ile ortamdan uzaklaştırılmıştır. Bu teklifi sefirin ilk anda uysallık ile karşıladığı fesini çıkarıp garsona verdiği, garsonun kalabalık davetlilerin şaşkın bakışları arasında, fesi salonun öbür ucuna götürüp gözden

⁵⁴ “Yeni Türk Harfleri”, *Açıksöz*, 8 Eylül 1928.

⁵⁵ “Posta Müdürlüğü’nün Harice Tebliği”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Mayıs 1929.

⁵⁶ “Yeni Türk Harfleri”, *Açıksöz*, 8 Eylül 1928.

⁵⁷ “Arap Harfleri için Mısır Kralı’nın Bir Teşebbüsü”, *Hâkimiyet-i Milliyet*, 24 Kasım 1929.

kaybolduğunu İngiliz Büyükelçisi Clerk aktarmaktadır. Mısır elçisinin bu olaydan hemen sonra oradan uzaklaştığını ve durumu gören Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Numan (Menemencioglu)'nun (1893-1958)elçinin gönlünü almak için aradığı ancak görüşemediği, ertesi gün ise Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü (Aras) (1883-1972) vasıtasıyla Mısır elçisinden özür dilediğini yine İngiliz elçisi Clerk'in raporundan öğrenmekteyiz.⁵⁸

Ancak Türkiye Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü (Aras) İngiliz elçisi Clerk'in anlatımını yalanlamıştır. Aras'ın anlatımında Atatürk'ün Mısır elçisine fesini çıkarıp daha rahat edebileceğini söylediği hatta ertesi gün de Mısır elçisi Abdülmelik Hamza Bey ile görüştiklerini söylemiştir.⁵⁹ “Fes Olayı”, Türk basınının yakından takip ettiği bir mesele olmuştur. Görüldüğü üzere İngiliz elçisinin anlatımıyla Türk Dışişleri Bakanının anlatımı arasında temel bir fark göze çarpmaktadır. Bu gelişme Türk basınında uzun süre haber değeri taşımıştır.

Vakit gazetesinin 6 Aralık 1932 tarihli nüshasında “Türkiye ile Mısır'ın arasını açmak için uğraşanlar var!” başlıklı haberde Mısır gazetelerinde de Türkiye aleyhinde bir takım haberler yazıldığı bildirilmiştir. Haberin detaylarında Mısır hükümeti tarafından Türkiye'ye bir nota gönderildiği ancak notanın henüz ulaşmadığı söylenmiştir. Meselenin, Cumhuriyet bayramı kutlamaları için bir ziyafet verildiği sırada yapılan baloya Reisi Cumhur hazretlerinin misafirlere rahat etmeleri için resmi uniformaları olmadan katılabileceklerini söylediği, baloda Mısır sefirine havanın çok sıcak olmasından dolayı sıkılmamak için fesi de çıkarabileceklerini ifade ettiği ancak olayın Mısır gazetelerinde farklı yorumlandığı ve elçiden Atatürk'ün fesini çıkarmasını istediği elçinin de bunu kabul etmeyerek salonu terk ettiği şeklinde yansıdığı ifade edilmiştir.⁶⁰

Hâkimiyet-i Milliye ise “Mısır gazetelerinde bir münasebetsizlik” başlıklı haberinde konuya yer vermiştir. Habere göre son günlerde Mısır basınında Türkiye aleyhinde bazı haberlerin yapıldığı, Cumhuriyet bayramı kutlamaları için baloya gelen Mısır sefirinden güya Gazi hazretlerinin fesini çıkarılmasını istediği bunu kabul

⁵⁸ Bilal Şimşir, “Fes Olayı Türkiye –Mısır İlişkilerinden Bir Sayfa (1932—1933)”, *Belleten*, CXLVIII, Ocak-Nisan 1984, s. 189-190.

⁵⁹ Fes Olayının detayları için bkz. Şimşir, *a.g.m.* s.189-190.

⁶⁰ “Türkiye ile Mısır'ın Arasını Açmak İçin Uğraşanlar Var”, *Vakit*, 6 Aralık 1932.

etmediği için de sefirin baloyu terk ettiği yazılmış, bu haberin kaynağının Reuters ajansı vasıtasıyla İngiliz basınından okuyuculara bildirilmiştir.⁶¹

Vakit gazetesinin 7 Aralık 1932 tarihli nüshasında, Mısır'dan Türkiye'ye Fes meselesi ile alakalı bir nota gönderildiği, notanın içeriğinden haberde yer verilmezken, henüz notaya cevap verilmediği de haberin detaylarında yer almaktadır. Ayrıca meselenin bundan sonra yapılacak olan resmi merasimlere Mısır sefirlerinin fes ile katılması için zemin mi hazırlanmaya çalışıldığı sual edilmiştir.⁶²

Cumhuriyet gazetesi 8 Aralık 1932 tarihli nüshasında Mısır hükümetinden Türk hükümetine fes olayı ile alakalı gönderilen notaya yer vermiştir. Mısır'ın mesele ile alakalı özür beklediği ve gelecekte bu gibi olayların yaşanmaması için teminat verilmesinden bahsedildiği aktarılmıştır.⁶³ Cumhuriyet Halk Fırkası grubu Afyon mebusu Ali Çetinkaya (1878-1949) başkanlığında toplanarak Dâhiliye vekâleti işlerinin müzakeresine devam edilirken, söz alan Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras müsaade isteyerek kürsüye çıkmış ve Mısır notasından ve hükümetin cevabı konusunda fırkaya malumat vermiştir.⁶⁴ Türk hükümeti tarafından verilen cevabın bir gün sonra Mısır'a posta yolu ile gönderileceği ihtimali olduğu bilgisine yer verilmiştir.⁶⁵ Alınan malumata göre, Mısır elçisi Abdülmelik Hamza Bey'in hükümetine verdiği raporda; Türk hükümetinin Cumhuriyet bayramı münasebetiyle gece gündüz yapılan merasimlerde kendilerini hoşça karşıladıklarını, şahsı adına fes meselesinden asla hakaret manası hissetmediğini bildirmiştir.⁶⁶

Falih Rıfkı Atay Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 9 Aralık 1932 tarihli nüshasında Türkiye ile Mısır arasında vuku bulan bu hadise ile alakalı bir yazı kaleme almıştır. Birkaç günden beri Mısır gazetelerinde haberler yapıldığı ve İstanbul'da bu haberlere verilen cevapların görüldüğü ve ilk adımın kimler tarafından ortaya atıldığının bilinmediği, tamamen sansasyonel bir hava yaratmaya yönelik olduğu amacı ile ortaya çıkan mesele olduğu Mısır'a telgrafi bildiren İngiliz gazetesinin Ankara yahut İstanbul'da bir muhabiri olmadığı varsa da bunun kim olduğunun bilinmediğine

⁶¹ "Mısır Gazetelerin de Bir Münasebetsizlik", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Aralık 1932.

⁶² "Mısır Notasına Cevap Hazırlandı", *Vakit*, 7 Aralık 1932.

⁶³ "Mısır Notasına Cevap", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1932.

⁶⁴ "Mısır'a Cevap Veriyoruz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Aralık 1932.

⁶⁵ "Mısır'a Cevabımızı Fırka Tasvip Etti", *Vakit*, 8 Aralık 1932.

⁶⁶ "Cevabi Notamız Bugün Gönderiliyor", *Vakit*, 9 Aralık 1932.

yazısında yer vermiştir. Ayrıca Mısırlı gazetecileri de eleştirmiş ve kendi ülkelerinin menfaatleri doğrultusunda inkılâpçı Türkiye'nin vasıflarını daha iyi anlamının zararlarına değil ancak faydalarına olacağı ifade edilmiştir.⁶⁷

Mısır gazetelerinde meselenin yaşandığı günlerde yazılan bazı haberlere göre, Mısır'ın gönderdiği notada özür beklentisi içerisinden olduklarından bahsedilmediği halde notanın bu şekilde Türk basınına yansıdığından yakınılmış ve buna karşılık Türkiye'nin Mısır'dan özür dilemeyeceği haberlerinin de yer aldığını ve bunu asabiyetle karşıladıklarını söylemişlerdir.⁶⁸ Meselenin Mısır ve Türk basınının da yer alan haberler ile giderek şiddetlenmesine rağmen ilerleyen günler de hakikatin anlaşılmaya başlanması ile eski asabiyet havasının yerini memleketlerin dostluğu havasına bırakacağı aktarılmıştır.⁶⁹

Anadolu ajansı tarafından Mısır'a gönderilen tekzip yazısı Mısır basınında yer almaması ve Mısır elçisinin olay ile alakalı verdiği malumatlar neticesinde meselenin eski hararetini kaybettiği görülmüştür.⁷⁰ Hariciye Nazırının verdiği izahat üzerine de mesele kapanmıştır.⁷¹ Fes Olayı sonrasında da 26 Mart 1933 tarihin de Kral I. Fuad'ın doğum günü kutlamalarının yapıldığı gün Mustafa Kemal ani bir karar ile Mısır elçiliğine gitmiş ve fes olaylarını yatıştırmak için nazik bir ziyarette bulunmuştur.⁷²

Öyle anlaşılıyor ki her ne kadar Türk tarafı olayı gazeteler yoluyla çok ciddi bir diplomatik mesele gibi görmüyorsa da daha farklı türden kaynaklara bakan Amit Bein, Kahire ile Ankara arasındaki bu gerilimin oldukça ciddi bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir. Türk hükümeti ile Mısır sarayı arasında en azından Kral I. Fuad'ın halifelik koltuğu için bu dönemde çokta gün yüzüne çıkmayan özlemi bu olay vesilesiyle aslında gün yüzüne çıkmış görülmektedir. Bu anlaşmazlık Ankara ile Kahire'nin vatandaşlık ikamet ve mülkiyet hakları sorunlarını çözecek bir antlaşma yapamamalarını sonucu doğurmuştur. Mısır kraliyet ailesi üyelerinin buradaki mülklerinin tam mülkiyetini korurken Türk vatandaşlığı edinme hakları tartışma konusuydu. Başka bir çekişme konusu da Mısır'da Türkçe konuşan topluluk üyelerinin

⁶⁷ Falih Rıfkı Atay, "Türkiye ve Mısır", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Aralık 1932.

⁶⁸ "Fes İşinde Tahrikât Devam Ediyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Aralık 1932.

⁶⁹ "Fes Hadisesinin Hakikati Anlaşıyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1932.

⁷⁰ "Mısır Meselesi Artık Hararetini Kaybetti", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1932.

⁷¹ "Fes Meselesi Mısır'da", *Vakit*, 19 Şubat 1933.

⁷² Ahmet Özgiray, "Türkiye Mısır Siyasi İlişkileri (1920-1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, s.XI, s.4.

sınır ötesi yasal yardımlarla kapitülasyon ayrıcalıklarından yararlanma hakları konusunda anlaşmazlık daha uzun sürece yayılmıştır. Sonuç olarak Mısır elçisinin fes giyip giymemesi konusundaki bir gündemin arka planında böyle daha çetrefilli ve aslında çözümü bekleyen konular vardır.⁷³

1.6. TÜRKİYE VE MİSİR ARASINDA İMZALANAN DOSTLUK ANTLAŞMASI

1930'lardan itibaren Avrupa ve Ortadoğu'da dengeler bozulmaya başlamıştır. Ortadoğu'da özellikle Filistin'de artan Yahudi göçü bölgede rahatsızlığa sebep olmuştur. Avrupa'da ise İtalya'da Mussolini, Almanya'da Adolf Hitler iktidara gelince bu iki ülke revizyonist bir cephe oluşturmuşlardır.⁷⁴Bu sebeple İtalya'nın, Doğu Akdeniz'de Habeşistan'a saldırması, Akdeniz ülkesi olan Türkiye ve Mısır'ın da yakından takip ettiği bir mesele olurken, iki ülke arasında yakınlaşmanın başlamasını da sağlamış ve Hariciye Vekâletine dostluk antlaşması yapılması için yetki verilmiştir.⁷⁵

Akşam gazetesinin 8 Nisan 1937 tarihli nüshasında, Hariciye Vekili Tefik Rüştü Aras'ın Mısır orta elçisi ile görüştüğü ve Türkiye ile Mısır arasında bir dostluk antlaşmasının imzalandığı, anlaşmanın yakında her iki ülkede de bildirileceği haberi yer almıştır.⁷⁶ Aynı gün yayınlanan Ulus gazetesinde ise, Türkiye ile Mısır arasında yapılacak dostluk antlaşması haberine ilk sayfada yer verilmiştir.⁷⁷ Bu antlaşma ile Türkiye, Mısır'daki kapitülasyonların kaldırılmasına ilişkin Montrö sözleşmesi⁷⁸ öncesinde Mısır'da kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmiş olacaktır.⁷⁹ Ayrıca Türkiye 1934'de İstanbul'da gerçekleşen Uluslararası Parlamentolar Birliği toplantısında, Mısır'ın kapitülasyonlar meselesini gündeme geldiğinde, Mısır'a destek vermiş, İsmet İnönü (1884-1973), el-Mukattam gazetesi muhabiri Sabit Bey ile yaptığı bir görüşmede "Türkiye'nin Mısır'a bu konuda desteği bir vazife olarak gördüğünü" belirtmiştir. Sabit Bey'de bu desteğin Mısır açısından büyük önem taşıdığını ifade

⁷³Amit Bein, *Kemalist Turkey and The Middle East International Relations in the Interwar Period*, Cambirge University Press, Newyork, 2017, s.70.

⁷⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, c.1. İletişim yay, İstanbul 2015, s.271.

⁷⁵BCA, 30.10.0.0/73.25.11. 31 Mart 1937.

⁷⁶ "Türkiye-Mısır Arasında", *Akşam*, 8 Nisan 1937.

⁷⁷ "Türkiye ve Mısır Dostluğu", *Ulus*, 8 Nisan 1937.

⁷⁸Montrö sözleşmesi hakkında daha detaylı bilgi için bkz E.P, "The Abolition of the Capitulatory Rêgime in Egypt", *Bulletin of International News*, 13, no.24, Royal Institute of International Affairs, 1937, ss.3-7

⁷⁹ "Mısırla Yaptığımız Dostluk Muahedesinin Esasları", *Akşam*, 18 Nisan 1937.

etmiştir.⁸⁰ Mısır’da kapitülasyonların kaldırılması, Türk basınında sevinçle karşılanacak ve kardeş Mısır’ın bu deritten kurtulacağı haberleri⁸¹ manşetlerde yer bulmuştur.

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından, Yunus Nadi (1879-1945) baş makalesinde konuyu ele alırken, Mısır’ın istiklâlini temin edecek olan Montrö sözleşmesinden bahsetmiştir. Mısır’ın İstiklâli meselesi kadar yakından takip edilen konunun, Mısırlılar kadar neticeden memnun olacaklarını ifade etmiştir.⁸² Tan Gazetesi ise “Montrö’de ilk iyi netice” başlığı ile okuyucularına aktardığı haberinde Mısır hükümeti tarafından konferansta bildirilen projenin ilk maddesinin kabul edildiği bunun da kapitülasyonların kaldırıldığına artık bütün dünya devletleri tarafından da kabul edileceği anlamına geldiğini bildirmiştir.⁸³

Açıksöz gazetesi köşe yazarlarından Ahmet Şükrü Esmir (1891-1982) Mısır’da kapitülasyonların kaldırılması meselesi ile alakalı kaleme aldığı yazısında, kapitülasyon denilen kötü sisteminin ortadan kaldırılmaması için hiçbir neden olmadığı, Mısır milletinin de medeni bir devlet olduğu bu hususta kapitülasyonların kaldırılması fikrini en başından beri desteklediğini, Montrö sözleşmesindeki anlaşma şartı olan on iki senelik geçiş dönemini kabul etmelerinden dolayı da tebrikini on iki sene sonraya sakladığına yazısında yer vermiştir.⁸⁴ Türkiye ve Mısır arasında yapılan bu antlaşmadan bir sene sonra Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras, Daire Başkanı Cevat Açıkalın (1902-1970) ve bir heyetle ile Mısır’ı ziyaret etmiş buradan memnuniyetle ayrıldığını ifade edecektir.⁸⁵

1.7. ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE HEYET ZİYARETLERİ

Devletlerarası, temasların sağlanması ve diplomasi ilişkilerinin yürütülebilmesi açısından elçiler büyük önem taşımaktadır. Türk basını da, Elçilik ve Heyet ziyaretlerini yakından takip etmiş ve gelişmeleri ayrıntılarıyla gün be gün okuyucularına aktarmıştır. Mısır Hükümeti’nin Türk Hükümeti ile doğrudan doğruya siyasi temas halinde bulunmak istediği ve bu nedenle Muhammed Haddaya Paşa’yı görevlendirmek

⁸⁰ Baş, *a.g.m.*, s.55.

⁸¹ “Mısır’da Kapitülasyonlar”, *Haber*, 12 Nisan 1937.

⁸² “Yunus Nadi, “Montrö’de Mısır’ın Hakiki İstiklâli Görüşülüyor”, *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1937.

⁸³ “Montrö’de İlk İyi Netice”, *Tan*, 15 Nisan 1937.

⁸⁴ “Kapitülasyonsuz Mısır”, *Açıksöz*, 11 Mayıs 1937.

⁸⁵ “Doktor Aras’ın Mısır’ı Ziyareti ve Türk Mısır Dostluğu”, *Ulus*, 21 Nisan 1938.

istediğini haberi basında yer almıştır.⁸⁶ Kahire Elçiliği'ne Muhittin Paşa'nın (1870-1940) tayin edilmesi⁸⁷ Türk basının da ilk sayfadan kamuoyu okuyucularına aktarılmıştır.

İkdam gazetesi 23 Haziran 1925 tarihli nüshasında Kahire Sefirliğine Muhittin Paşa'nın görevlendirildiği ve kendilerinin Mısır' da bilinen ve kıymet verilen bir zat olduğu için bu görevi memnuniyetle karşıladığı,⁸⁸ görev için öncesin de Ali Said Paşa'ya teklif götürüldüğü ancak Ali Said Paşa'nın teklifi geri çevirdiği haberi basında yer almıştır.⁸⁹ Söz konusu Ali Said Paşa'nın kim olduğu konusunda yaptığım araştırmalar sonuç vermemiştir.

Mısır'ın Ankara elçiliğine tayin olunacak yeni elçilerin isimleri Türk gazetelerinde yer alırken, hükümet tarafından henüz buna karar verilmediğine dair bir açıklama yapılmadığından, Ankara elçiliği için Muhammed Haddaya Paşa'nın düşünüldüğü basına yansımıştır.⁹⁰ “Mısır'ın yeni Ankara sefiri geliyor” alt başlıklı haberde ise Ankara elçiliğine Kahire muhafızı Muhammed Haddaya Paşa'nın görevlendirildiği bilgisi verilmiş, Mısır'ın İstanbul başkonsolosluğu kâtipliğine de Süleyman Necip Efendi'nin tayin olunduğu, İzmir Konsolosluğuna Hüseyin Hüsnü Efendi'nin görevlendirildiği ve görevlerine Mart ayı itibarıyla başlamaları gerektiği kendileri bildirilmiştir.⁹¹

Mısır'ın Ankara elçisi Muhammed Haddaya Paşa'nın elçilik heyeti ile birlikte Türkiye'ye geleceği, heyetin merasim ile karşılanacağını ve ardından Ankara'da Türk-Mısır Muahedesi'ni imzalayacakları⁹² basında yer almıştır. Muhammed Haddaya Paşa, Türkiye nezdinde ilk Mısır elçisi sıfatıyla Türkiye'ye geldiğin de şu demeci vermiştir; “Türkiye'ye çok iyi hislerle geldim, evvela Gazi Paşa ile görüşeceğim, gazetecilere mülâkat veremem. Çünkü vaziyetim henüz tebellüğ etmemiştir. Ben evvela Gazi Paşa hazretleri ile görüşmek isterim. Ondan sonra buraya avdet eder ve bütün gazetecileri de davet ederek beyanatta bulunabilirim”⁹³ açıklamasında bulunmuştur.

⁸⁶ “Mısır Hükümeti, Hükümetimizle Tesis-i Münasebet Edecek”, *Açıksöz*, 6 Nisan 1923.

⁸⁷ *BCA*, 30.10.1.1/14.44.1. ,19 Temmuz 1925.

⁸⁸ “Kahire Sefirimiz”, *İkdam*, 23 Haziran 1925.

⁸⁹ “Kahire Sefirimiz”, *İkdam*, 6 Mayıs 1925.

⁹⁰ “Mısır'ın Ankara Sefiri”, *İkdam*, 16 Mart 1925.

⁹¹ “Mısır'ın Yeni Sefirleri”, *İkdam*, 4 Mart 1925.

⁹² “Mısır Sefiri Geliyor”, *İkdam*, 14 Nisan 1925.

⁹³ “Mısır'dan Türkiye'ye Gelen İlk Sefir”, *İkdam*, 20 Nisan 1925.

İkdam gazetesinin 19 Mayıs 1925 tarihli nüshasında yeni Mısır elçisi Muhammed Haddaya Paşa'nın, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından karşılandığı, itimadnamesini teslim ettiği ve kendisine verilen bu görevi, son derece itina ile yürüteceğini ve başarılı olmayı temenni etmesinin yanı sıra, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve devlet büyükleri tarafından son derece güler yüz ve yakınlık ile karşılandığını, kendisinin de bu dostluğa nail olabilmeyi temenni ettiğine sözlerinde yer vermiştir. Buna karşılık Gazi Mustafa Kemal Paşa, kendilerine Mısır Kralı'nın kıymetlisi olarak kabul ettiğini ayrıca Mısır kralının saadeti ve Mısır milletinin refahı için temenni de bulunarak, iki millet arasında ki dostluğun hükümetlerin nezdin de başlamış olduğunu ve bu dostluğun gelişmesini ümit ettiğine sözlerin de yer verirken ayrıca Mısır'ın da bu dostluğa mahzar olacağından şüphesi olmadığını bildirmesini iletmiştir.⁹⁴

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 8 Nisan 1926 tarihli nüshasında Mısır elçisi, Muhammed Haddaya Paşa'nın verdiği demeç yer almaktadır. Türkiye ve Mısır arasında bir Ticaret muahednamesi imzalamak amacıyla geldiğini, bu muahedeme ile iki taraf da alacak verecek meselelerini uygun bir biçim de gerçekleştirmelerinin kolay sağlanacağı, ayrıca elçilik binasının Ankara'da ya taşınması ile meşgul olacağını dile getirmiştir.⁹⁵

Kahire Elçisi Muhittin Paşa, Kahire'de yayınlanan el-İttihad gazetesine verdiği bir demeç basında yer almıştır. Haberde Türkiye'nin Avrupa desteği olmadan ilerlemesinin zor olduğu düşüncelerinin yanlış bir fikri tekzip edildiği söylenmiştir.⁹⁶ Ayrıca konuşmasında demiryolları ile alakalı bazı bilgilere değinmiştir. Demiryolu yapımında Türk mühendislerinin fikirleri doğrultusunda devlet hazinesinden destek alındığı, ülkenin gelişmesi için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmadığı belirtilmiştir. Hakikaten de hiçbir yabancı devlet ya da vatandaşın yardımı olmamıştır. Hicaz kumpanyasında yer alan bir Alman'dan başka da yabancı vatandaş Türk demiryollarında işçi olarak çalıştırılmadığı ifade edilmiştir. Türk hükümetinin maddi manevi her türlü yardımın Türk köylerine ulaştığı söylenmiştir. Ayrıca haberin devamında Türkiye Cumhuriyeti'nin on dört vapur satın aldığı ve Türkiye Mısır

⁹⁴ “Yeni Mısır Sefiri İtimadnamesini Takdim Etti”, *İkdam*, 19 Mayıs 1925.

⁹⁵ “Mısır Sefiri Geldi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Nisan 1926.

⁹⁶ “Kahire Sefirimizin Mısır Gazetelerine Beyanatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Mayıs 1926.

arasında seyahatte kullanılması temennisin de bulunduğuna açıklamasında yer vermiştir.⁹⁷

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 15 Mayıs 1926 tarihli nüshasında Türkiye elçisi, Muhittin Paşa'nın Kral I.Fuad'a itimadnamesini görkemli bir merasimle takdim ettiği, hatta karşılama da “Yaşasın Gazi Paşa, yaşasın Türkiye Reisi Cumhuri” tezahüratlarının yapıldığı, Muhittin Paşa'nın Kral I. Fuad'ın bulunduğu saraydaki odaya gittiği, itimadnamenin krala Türkçe okunduğu, onun ise cevabı Fransızca verdiği haberde yer almıştır. Bu coşkulu karşılamanın Arapça lisanlı gazeteler de de yer aldığı ancak ecnebi lisanlı gazetelerde yer verilmediği serzenişinde bulunulmuştur.⁹⁸

Mısır Sefiri Muhittin Paşa'nın bu itimadnamesi sonrası el-Mukattam' da çıkan bir makalede şunları kaleme almıştır; Muhittin Paşa'nın itimadname evraklarını teslim etmek için saraya giderken yolda şimdiye kadar görülmemiş bir alkışa ve tezahürata mahzar olduğunu belirtmiştir. Türklere tarihi revâtıblarla bağlı olan Mısırlıların bu karşılama ile bunu gösterdiklerini yazılmıştır.⁹⁹ Ayrıca Kahire Elçiliğine Türk bayrağının asılması esnasında Gazi Paşa'nın adı anıldıkça alkışlarla tezahürat edildiği¹⁰⁰ de aktarılmıştır.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 10 Şubat 1927 tarihli nüshasında, Kahire'de yayınlanmaya başlayan Türkçe Muhadenet gazetesinin Kahire matbaası temsilcilerine bir çay ziyafeti verilmiştir. Bu ziyafette Kahire Sefiri Muhittin Paşa'nın, Mısır Maarif Müdürü, Türkiye Sefaret Erkânı'nın ve Mısır devlet büyükleri de yer almıştır. Ayrıca ziyafette Türkiye-Mısır kardeşliğinin konuşulduğu ve Türkiye'deki modernleşme hareketlerinin takdir edilip aktarılmıştır.¹⁰¹

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 3 Mart 1927 tarihli nüshasında Mısır Sefiri için Abdulazim Reşid Paşa'nın görevlendirildiği haberi yer almaktadır. Haberde Abdulazim Reşid Paşa'nın Türkiye'ye geldiğinde gazetelere verdiği beyanat okuyuculara aktarılmıştır. Beyanatta daha önce Tahran sefirliğinde görev yaparken İstanbul'a geldiğini ve Türkiye'de verilen bu görevden çok memnun olduğu belirtmiştir. Ertesi gün ise Ankara'ya itimadnamesini bildirmek için hareket edeceği ve burada

⁹⁷ “Kahire Sefirimizin Mısır Gazetelerine Beyanâtı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Mayıs 1926.

⁹⁸ “Kahire Sefirimiz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Mayıs 1926.

⁹⁹ “Türk-Mısır Tesânüdünün Bir Tezahürü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Mayıs 1926.

¹⁰⁰ “Kahire Sefarethanemizde Bayrak Keşide Merasimi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Mayıs 1926.

¹⁰¹ “Kahire'de Bir Ziyafet”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Şubat 1927.

Mısır'daki Türkler hakkında bir müzakerat gerçekleşeceğini söylemiştir. Ayrıca Mısır ile Türkiye arasında 1930 senesine kadar geçerliliği olan bir ticaret muahedesi imzalanacağını bildirmiştir.¹⁰²

Konu ile alakalı bir diğer haberde Açıksöz gazetesinin 22 Mart 1927 tarihli nüshasında basına yansımıştır. Haber de Mısır sefirliğine Abdulazim Reşid Paşa'nın tayin edildiği ve Reisi Cumhur Hazretlerine takdim ettiği itimadnamesin de her iki milletin de geçmişten kıymetli bağlarının bulunduğu bu sebeple bu bağın gelişip sağlamlaştırılması gerektiğini bildirmiştir.¹⁰³

Cumhuriyet gazetesinin 25 Mayıs 1928 tarihli nüshasında tabiiyet meselesi ile alakalı yaşanan gelişmeler okuyuculara aktarılmıştır. Haberde uzun bir süredir Kahire'de bulunan Mısır sefiri Abdulazim Reşid Paşa'nın Ankara'ya gideceği ve muallâkta kalan tabiiyet meselesi için fikirlerini beyan edeceği söylenmiştir. Meselenin Mısır'ın Türkiye tabiiyetinden çıktığından beri çözümlenemediği öyle ki Mısır'da kimlerin Türk, kimlerin Mısır tabiiyetine kabul edileceği konusunun kesinlik kazanmadığı belirtilmiştir.¹⁰⁴ Ayrıca Kahire'de bulunduğu süre boyunca iki hükümet arasındaki bu meselenin düzenlenmesi için hazırladığı projeleri en yakın zaman da Hariciye Vekâletine bırakacağı yazılmıştır.

1928 yılı Temmuz ayında Abdulazim Reşid Paşa'nın Mısır sefirliği görevinden alınıp başka bir memuriyete tayin edileceği ve yerine İbrahim Ratıb Bey'in bu göreve getirileceği¹⁰⁵ hatta (Muhadenet Gazetesi) Abdulazim Reşid Paşa'nın yerine İbrahim Ratıb Bey'in tayini olur ise Türkiye-Mısır ilişkilerinin daha samimi olacağı yazılmıştır.¹⁰⁶

Cumhuriyet gazetesinin 22 Temmuz 1928 tarihli nüshasında Mısır Sefiri Abdulazim Reşid Paşa'nın görevine devam edip etmeyeceği hususunda bilgi vermiştir. Bu habere göre Abdulazim Reşid Paşa'nın Adliye ve Dâhiliye Nezaretleri Hukuk Müşavirliğine tayin edildiği, bu sebeple Ankara'ya gelip yaptığı veda konuşmasında; memleketimize Türkleri çok seven bir dost sıfatıyla geldiğini, Türkiye'ye karşı geçmişten gelen bağlılığının yanı sıra bunun görev sürecin de bir kat daha arttığını,

¹⁰² “Yeni Mısır Sefirimizin Muhabirimize Beyanatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Mart 1927.

¹⁰³ “Mısır Sefiri İtimadnamesini Reisi Cumhur Hazretlerine Takdim Etti”, *Açıksöz*, 22 Mart 1927.

¹⁰⁴ “Türkiye Mısır Münasebeti”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1928.

¹⁰⁵ “Mısır Sefiri Değişiyor mu?”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Temmuz 1928.

¹⁰⁶ “Mısır Sefiri Değişir mi?”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1928.

Türkiye'den ayrılacağı için büyük üzüntü duyduğunu, yakın zaman da iki devlet arasında yeni bir muahede yapılacağı ve ilişkilerin güçleneceğini beyan etmiştir.¹⁰⁷ İbrahim Ratıb Bey'in ise yerine gelmesinin henüz bir söylentiden ibaret olduğu bildirilmiştir. Gerçekten de ilerleyen günlerde görüleceği üzere Ankara'ya gelen yeni Mısır elçisi Ahmet Hakkı Bey olmuştur.

Kahire sefiri Muhittin Paşa'nın devletin ileri gelen yöneticilerini ziyaret ettiği¹⁰⁸ Yalova'ya giderek Reis-i Cumhur Hazretleri ile görüşme sonrası verdiği beyanatında ise Mısır hükümeti ile ticaret muahedanesini imzaladıklarını ve bu sırada dostluk muahedanesinin olduğu ayrıca İskenderiye vapur hattının Mısır ile Türkiye arasında iktisadi münasebetleri artıracığını beyan etmiştir.¹⁰⁹ Kahire sefiri Muhittin Paşa'nın artık Kahire'ye geri döneceği de bildirilmiştir.¹¹⁰

Cumhuriyet gazetesinin 11 Ekim 1930 tarihli nüshasında Türkiye'nin Kahire Sefiri dün İskenderiye vapuru ile Kahire'ye gitmek için hareket ettiği burada tabiiyet ve ikamet meselesi için temaslar da bulunacağı haberi okuyuculara aktarılmıştır.¹¹¹ Yine Cumhuriyet gazetesinden aktarılanlara göre Mısır Elçisi Abdülmelik Bey'in Çankaya'ya geldiği ve itimatnamesini Reiscumhur hazretleri sunduğu¹¹², aralarında geçen konuşmalarında Mısır Elçisi'nin; Haşmetli Kral hazretleri tarafın murahhas ve orta elçi sıfatıyla tayin olduğunu, Reiscumhur Hazretlerinin tarafından bildirilen bu görevin, büyük memnuniyetle karşıladığı ve görevi boyunca her zaman kendilerine yardımcı olacağını ifade etmiştir.¹¹³ Vakit Gazetesinin 13 Ekim 1930 tarihli haberinde Mısır elçisi Abdülmelik Bey'in verdiği beyanat yer almıştır. Abdülmelik bey, Gazi hazretlerinin huzurundan hayranlıkla ayrıldığını belirtmiştir.¹¹⁴

Türkiye'nin Kahire sefiri Muhittin Paşa'nın emekliye ayrılması sebebiyle İstanbul mebusu Hamdullah Suphi Bey'in bu göreve getirilebileceği¹¹⁵ veyahut Londra sefaret müsteşarı Mehmet Ali Şevki Bey'in görevi üstleneceğinin muhtemel olduğu

¹⁰⁷ "Mısır Sefiri", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1928.

¹⁰⁸ "Kahire Sefirimiz", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1929.

¹⁰⁹ "Kahire Sefirimiz Muhittin Paşa", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1930.

¹¹⁰ "Mısır Sefirimiz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ağustos 1929.

¹¹¹ "Muhittin Paşa Dün Kahire'ye Gitti", *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1930.

¹¹² "Mısır, Polonya, Norveç Sefirleri", *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1930.

¹¹³ "Reisi Cumhur Hazretleri Dün Leh Büyük Elçisini Mısır ve Norveç Elçisini Kabul Etti", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ekim 1930.

¹¹⁴ "Mısır Sefiri ile Mülakat", *Vakit*, 13 Ekim 1930.

¹¹⁵ "Kahire Sefareti", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1931.

bildirilmiştir.¹¹⁶ Mısır Hükümeti'nin Türkiye'deki Konsolosu Abdurrahman Hakkı Bey'in Paris Mısır sefaretini için görevlendirildiği ve bu sebeple yerine gelecek olan kişinin Paris Mısır sefaretini atışesi Ahmet Hakkı Bey dün Türkiye'ye gelmiştir.¹¹⁷ Mısır elçiliği erkânından biri Ankara'da kaza geçirmiştir. Türkiye olay ile yakından ilgilenmiştir. Bu sebeple Kral I. Fuad, Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkürlerini ilettiği bir mektup gönderilmiştir.¹¹⁸ Diğer taraftan uzun süredir Türkiye'de bulunan Türkiye'nin Kahire sefiri Mehmet Ali Şevki Paşa'nın İskenderiye Başkonsolosu Nizamettin Bey ile birlikte Mısır'a döneceği bildirilmiştir.¹¹⁹

Mısır'ın Türkiye elçisi Abdülmelik Hamza Bey, Mısır hariciyesi tarafından hazırlanan Türkiye ile Mısır arasında imzalanacak olan bir muahede için kısa zaman içinde Ankara'ya geleceği bildirilmiştir.¹²⁰ Ankara'ya gelen, Abdülmelik Hamza Bey, Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey'e Türkiye ile Mısır arasında imzalanması istenen muahedeyi takdim etmiş ve Tefik Rüştü Bey'in muahedenin imzalanması için Mısır'a davet edilmiştir. Tefik Bey'in de bu fikri olumlu karşıladığı söylenmektedir.¹²¹

Mısır'da Cumhuriyetimizin ilanının yıl dönümü vesilesiyle Kahire elçiliğinde bir ziyafet düzenlenmiş, Mısır Hariciye veziri Aziz İzzet Paşa'da Mısır hükümeti adına tebriklerini iletmiştir.¹²²

Ziyaretler

Açıksöz gazetesinin 6 Nisan 1923 tarihli nüshasına baktığımızda, Mısır'dan Türkiye'ye bir heyet geldiği haberini görüyoruz. Gelen heyetin temsilcilerinin Mısır hapisaneler müdürü Mehmet Tefik Paşa ve Başhekim Ali Hilmi Bey oldukları, hapisaneleri ziyaret amacıyla geldikleri, burada idarenin çok iyi sağlandığını hapisanenin hatıra defterine de Arapça olarak bunları yazıldıkları bildirilmiştir.¹²³

Cumhuriyet gazetesinin 18 Şubat 1931 tarihli nüshasında Türkiye'den Tıp Fakültesi öğrencilerinin Mısır'a seyahat ettikleri haberi yer almaktadır. 29 kişilik bir kabile Hasan Reşit Bey eşliğinde Cumhuriyet vapuru ile Mısır'a hareket etmişlerdir.

¹¹⁶ "Kahire Sefareti", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1931.

¹¹⁷ "Yeni Mısır Konsolosu Dün Geldi", *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1931.

¹¹⁸ "Kral Fuad Hz'nin Teşekkürleri", *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1933.

¹¹⁹ "Kahire Büyükelçimiz", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1933.

¹²⁰ "Türkiye ile Mısır Arasında Bir Muahede", *Haber*, 7 Mayıs 1934.

¹²¹ "Hariciye Vekilimiz Mısır'ı Ziyarete Davet Edildi", *Haber*, 10 Ağustos 1934.

¹²² "12.Yıl", *Haber*, 2 Kasım 1935.

¹²³ "Mısır Heyeti Ziyareti", *Açıksöz*, 13 Temmuz 1923.

Seyahatin yirmi gün süreceği ve Kahire'ye giden öğrencilerin orada bir hafta kalacakları, Mısır Üniversite'sinin Türk öğrencileri sabırsızlıkla beklediklerini Tıp Talebe Cemiyetine bildirilmiştir. Mısır gazetelerinin de bu seyahatten ehemmiyetle bahsettikleri basına yansımıştır.¹²⁴

Yine Cumhuriyet gazetesinin 5 Mart 1931 tarihli nüshasında Tıp Fakültesi öğrencilerinin Mısır'daki seyahatine yer verilmiştir. Türk öğrencilerin den birinin gazetenin muhabirine verdiği beyannatta, Mısır'da büyük ilgi gördüklerini ayrıca nazari dikkati celbeden bir nokta dikkatlerini çekmiştir. Şapkalı kişilerin seyyah mevsimi olmasına rağmen az olduğu, bu sene seyyahların ziyaretinin yüzde otuz azaldığını söylemiştir. Sokakta entari ile dolaşanların çok fazla olduğu, kadınların çoğunun çarşafı oldukları, daha muhafazakârların ferace giydikleri ve burunlarının üstünde makara tabir ettikleri sarı burgular taşıdıklarını ifade etmiştir. Ayrıca Mısır'daki Tıp Fakültesi tarafından karşılandıkları ve kendilerine bir program yapıldığı, Fakülte derslerine girerek muhtelif zümreleri ve alt profesörleri dinlediklerini, laboratuvarları gezdiklerini söylemiştir.¹²⁵ Mısır Emniyet Umumiye Müdürü Russel Paşa, Türkiye'ye gelmiş ve Dâhili Vekili Şükrü Kaya Bey tarafından kabul edildiği aktarılmıştır.¹²⁶

Mısır'da Şarklı Talebe Federasyonu adı altında bir kurum faaliyete geçirildiği, bu kurumun hedefinin şarklı öğrenciler arasında her sene toplanıp, kültürel ve toplumsal meseleler ile alakalı söyleşiler düzenlemek olduğu ve bu nedenle Türk öğrenciler ile de temas halinde olmak istedikleri için Türkiye'yi ziyarete gelmişlerdir.¹²⁷

Mısır Basın Müdürü'nün İstanbul'u ziyarete gelmiştir.¹²⁸ Mısır sefiri Abdülhamit Melik Bey ile beraber Yalova'ya gittikleri ve kendisi için Denizyolları Umumi Müdürü tarafından Yalova'da ziyafet düzenlenmiştir.¹²⁹

Mısır'dan Ahmet Salim Bey isimli bir tayyarecinin Türkiye'ye geldiği¹³⁰, burada kendileri ve eşi için Mısır sefiri Abdülmelik Hamza bey tarafından bir ziyafet verildiği, ardından kendisi ile görüşen muhabirlere sivil havacılığın artık çağımız da

¹²⁴ "Tıp Talebesi Dün Mısır'a Gittiler", *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1931.

¹²⁵ "Tıp Talebeleri", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1931.

¹²⁶ "Mısır Emniyeti Umumiye Müdürü", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ekim 1931.

¹²⁷ "Şarklı Talebe", *Vakit*, 23 Ağustos 1932.

¹²⁸ "Mısır Matbuat Müdürü", *Vakit*, 28 Ağustos 1932.

¹²⁹ "Mısır Matbuat Müdürü", *Vakit*, 29 Ağustos 1932.

¹³⁰ "Mısırlı Tayyareci", *Vakit*, 20 Haziran 1923.

günden güne geliştiği, Mısır'da ve birçok memlekette bu konuya büyük ehemmiyet verildiğini beyan etmiştir.¹³¹

İki ülke arasında turizmi geliştirmek için gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Kahire'de Türkiye'den turing kulüp erkânı Reşit Saffet Bey'in teşebbüsü ile Türkiye-Mısır Turizm kongresinde toplanılmıştır. Bu faaliyetlerin turizm açısından ve Türkiye'ye gelecek olan seyyahların sayısının artması bakımından yararlı olduğunu açıklamıştır.¹³² Turing kulüp erkânı çalışmalarının da yararını görülmeye başlanmıştır. Bu sene yüksek tabakaya mensup bir takım ailelerin Türkiye'ye geleceği ve kulübün onlar ile görüşeceği, ülkemiz hakkındaki düşüncelerini kaleme alacakları bildirilmiş¹³³ ve Mısırlı misafirlere Turing Kulübü tarafından ziyafetler verilip, Ankara ve Yalova'ya ziyaret edebilecekleri söylenmiştir¹³⁴. Kulübün 1935 yılında da faaliyetlerine devam edeceği, gelecek yazdan daha fazla seyyah geleceği ve bütün yazı İstanbul'da geçirmeleri için şimdiden hazırlıklara başlanıldığı söylenilmiştir.¹³⁵

Mısır'dan Türkiye'ye bir heyet gelmiştir. Gelen heyet için ziyafet verileceği, heyetin için de Mısır Üniversitesi rektörü Ali İbrahim Paşa'nın yanı sıra altı doktor, altı gazeteci olduğu daha önceden gelecekleri bilgisi verildiğinden belediye ve turing kulübü tarafından karşılanmışlardır.¹³⁶ İlk olarak camileri, müzeleri, Topkapı sarayını ziyaret etmişlerdir.¹³⁷ Mısırlı misafirler şerefine basın cemiyeti tarafından da Yeniköy'de de bir ziyafet verilmiştir.¹³⁸ İstanbul belediyesi tarafından Mısır'a Türkiye'nin tarihi binaları, güzel yerlerin resimlerinin içerdiği bir seyyah celbi hazırlatılıp gönderilmiştir. Ayrıca bir seyyah temsilcisi gönderilmesi de düşünülmüştür.¹³⁹

1934 yılında Türkiye'ye bir önceki seneye nazaran daha fazla Mısırlı ailelerin ziyaret ettiği, Türkiye'ye gelen Mısırlı ailelerin İstanbul'un güzelliğinden etkilendikleri söylenmektedir. Türkiye'nin Mısır'a nispeten daha serin olmasından dolayı memnun olduklarını ancak İstanbul'un İskenderiye ve Kahire'ye nazaran çok pahalı olduğundan

¹³¹ "Mısırlı Tayyareci", *Vakit*, 21 Haziran 1932.

¹³² "Türkiye Mısır Turizm Komitesi", *Vakit*, 29 Mart 1933.

¹³³ "Türkiye'de Mısırlı Seyyahlar", *Vakit*, 21 Mayıs 1933.

¹³⁴ "Mısırlı Seyyahlar", *Vakit*, 6 Haziran 1933.

¹³⁵ "Mısırlı Seyyahlar", *Akşam*, 19 Haziran 1935.

¹³⁶ "Mısırlı Misafirlerimiz", *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1933.

¹³⁷ "Mısırlı Misafirlerin Gezintileri", *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1933.

¹³⁸ "Mısırlı Misafirlerimiz", *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1933.

¹³⁹ "İstanbul Belediyesi Seyyahlar Şubesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Ocak 1933.

şikâyet ettikleri aktarılmıştır.¹⁴⁰ Ayrıca İki yüz Mısırlı seyyahın, yazı geçirmek için Türkiye'ye geleceği ve yirmi üç gün Büyüka'da kalacakları söylenmektedir.¹⁴¹ Mısır'dan İstanbul'a gelen seyyahların geçen yıla nazaran sayılarında beş altı kat artış yaşanmıştır.¹⁴²

Genç Müslümanlar Cemiyetini temsil eden bir izci grubunun İskenderiye'den İzmir'e geleceği daha sonrada buradan Bursa, Eskişehir, Yalova ve Ankara'yı ziyaret edecekleri bildirilmiştir.¹⁴³ Türkiye'ye gelen Mısırlı izcilerin kendileri ile konuşan muhabirlere Pire limanı ve İzmir'de birer gün kaldıktan sonra İstanbul'a geldikleri burada on iki gün kadar kalacaklarını söylemişlerdir. Türkiye'ye geldiklerinden dolayı çok memnun olduklarını ve iki ülke arasındaki dostlukların bu ziyaretlerle daha çok artacağı temennisini de sözlerine eklemişlerdir.¹⁴⁴

1930'ların ortası sayılacak bu tarihte Türkiye'nin Mısır'ı kapsayan bir tanıtım ve turist çekmeye yönelik girişimleri dikkat çekmektedir. Bu manada Türkiye Denizyolları İdaresi'nin, Mısır'a seyahate çıkanların ve geziye gitmeyi düşünenlerin Türkiye'yi de güzergâhlarına eklemeleri için denizyolları İskenderiye şubesinde propagandaya da başka bir deyişle tanıtım faaliyetlerine giriştikleri görülmektedir. Bu sayede Türkiye'ye daha fazla kişinin seyahat etmek için söz konusu faaliyetlere önem verildiği geleceği görülmektedir.¹⁴⁵ Diğer taraftan Mısır ile gelişen ilişkilerde farklı konuların gündeme geldiği görülmektedir. Kahire'de düzenlenen 10. Ulusal Cerrahi Kurultayına, Türk Profesörlerinden Kazım İsmail bey (1905-1972) ve Tefik Remzi Bey'in katıldıkları ve yeni söz konusu konferansta dostane biçimde iyi karşılandıklarını basına yansımıştır.¹⁴⁶

Mısır'da çıkan el-Belağ gazetesinden bildirildiğine göre, Kahire'de Türk-Arap dostluğunu güçlendirmek amacıyla bir Türk-Arap Dostluk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyette Türklerin dostluğundan, fedakârlıklarından bahsedilirken Mısır'ın istiklâlini

¹⁴⁰ "Mısırlı Seyyahlar", *Akşam*, 25 Temmuz 1934.

¹⁴¹ "200 Mısırlı Geliyor", *Haber*, 1 Haziran 1934.

¹⁴² "Mısırlı Seyyahlar Geldi", *Haber*, 18 Temmuz 1934.

¹⁴³ "Mısır İzcileri Geliyor", *Haber*, 21 Temmuz 1934.

¹⁴⁴ "Şehir Haberleri", *Haber*, 4 Ağustos 1934.

¹⁴⁵ "Mısır'dan Seyyah Getirmek İçin", *Haber*, 13 Temmuz 1935.

¹⁴⁶ "Kahire Cerrahi Kongresi", *Açıksöz*, 11 Ocak 1936.

ilk olarak, Türklerin istediği ayrıca Mısır'ın Milletler Cemiyetine katılmasını¹⁴⁷ yine ilk olarak Türklerin dile getirdiklerini beyan etmişlerdir.¹⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Osmanlı ordusunda görev yapan Arap subaylar arasında Mısırlı olanlar da vardı. Bunlar Osmanlı sonrası yeni oluşumlar olan Suriye, Irak gibi devletler de ve Mısır'da yönetim kademelerinde yer aldılar.¹⁴⁹ Mısır Ordu Müfettişi Aziz el-Mısri Paşa'nın, Türkiye'ye geldiği ve askeri merasim ile karşılandığı bildirilmiştir.¹⁵⁰ Mısır Ordu Müfettişi Aziz Paşa'nın (Aziz Ali el-Mısri 1879-1965) İstanbul ziyaretinde gazetecilere verdiği beyanat son derece dikkat çekicidir. Bilindiği üzere I. Dünya Savaşı sırasında isyancı Arap ordusu saflarına katılan el-Mısri kariyerinin ilerleyen aşamalarında Mısır ordusunda üst düzey görevlerde bulunmuştur.¹⁵¹ Eğitimini İstanbul'da aldığını, Rumeli'de askerlik yaptığını, Enver Paşa ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık sonucu istifa ettiğini ve o günden beri Türkiye'nin siyasi, toplumsal, iktisadi hareketlerini yakından takip ettiğini, umumi harpten sonra Atatürk gibi büyük bir lider öncülüğünde Türkiye'nin bugünkü halini aldığını ve bu süreci yakından takip ettiğini, şahsı adına bundan büyük haz ve iftihar duyduğunu belirtmişti.¹⁵²

Mısır'dan Türkiye'ye 1938 yılında da ziyaretler devam etmiştir. Mısır Üniversiteleri'nden otuz beş kişilik bir kabile İstanbul'a gelmiş ve gazeteciler tarafından ilgiyle karşılanmışlardır.¹⁵³ Kasım 1938'de Mustafa Kemal Paşa'nın vefatı tüm dünyada büyük teessür uyandırmıştır. Cenaze törenine dünyanın hemen her yerinden çeşitli kademelerden temsilciler ve davet başkanları gelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı münasebetiyle düzenlenecek olan cenaze merasimini de Mısır hükümeti temsilcisi olarak, Mısır'ın Bükreş daimi maslahatgüzarı B. Âmin Fuad bey katılmıştır.¹⁵⁴

¹⁴⁷ "Mısır Akdeniz'de yeni bir Müvazene Unsuru Olacak", *Akşam*, 28 Mayıs 1937.

¹⁴⁸ "Kahire'de Türk-Arap Dostluk Cemiyeti Kuruldu", *Akşam*, 20 Mayıs 1937.

¹⁴⁹ Ü.Gülsüm Polat, "Osmanlı Doğmak Suriyeli Olmak; İmparatorluğun Sonunda Sınır Geçişkenliği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:64,2020, s.257-264.

¹⁵⁰ "Bir Mısırlı General İstanbul'a Geldi", *Ulus*, 30 Temmuz 1938.

¹⁵¹ Tufan Buzpınar, "Mısri Aziz Ali", Cilt no:30, *DİA*.

¹⁵² "Mısır Ordu Müfettişinin İhdisasları", *Ulus*, 5 Ağustos 1938.

¹⁵³ "Mısır Üniversiteleri Dün İstanbul'a Geldi", *Ulus*, 6 Temmuz 1938.

¹⁵⁴ "Mısır Heyeti Geldi", *Ulus*, 24 Kasım 1938.

1.8. İSKENDERİYE-İZMİR-İSTANBUL HATTI DENİZ SEFERLERİ

Cumhuriyet gazetesinin 14 Mayıs 1930 tarihli nüshasındaki haberde Haziran ayında İskenderiye'den İstanbul, İzmir hattına her hafta vapur seferleri yapılacağı Denizyolları işletme müdürü Burhanettin Bey'in bu hususta incelemelerde bulunmak için İskenderiye'ye gittiği yazılmıştır.¹⁵⁵ İlk seferin İzmir'den İskenderiye'ye yapıldığı ve vapur seferlerinin başladığı bildirilmiştir.¹⁵⁶ İskenderiye'ye ilk seferini gerçekleştiren vapurun geri döneceği haberi verilmiştir.¹⁵⁷

Cumhuriyet gazetesinin 20 Temmuz 1930 tarihli nüshasında Mısır fahri konsolosu Aslan Bey'in İskenderiye, İstanbul arasında posta seferleri yapmaya başlayan vapur hattı üzerinden Mısır'dan Türkiye'ye geldiği ve düzenlenen bu seferlerin Mısır'da memnuniyetle karşılandığı haberi yer almıştır.¹⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesinin 6 Ekim 1930 tarihli nüshasında "İskenderiye Sur'at Postası" başlıklı haberinin içeriğinde İskenderiye Seferi hattının sefer güzergahı bilgisine yer verilmiştir.¹⁵⁹

Cumhuriyet gazetesinin 31 Ekim 1930 tarihli nüshasında İskenderiye'de Ege vapurunda Cumhuriyetin yıl dönümü vesilesiyle bir balo düzenlendiği, Mısır devlet erkânlarının da bu davete katıldığı, vapurun Türk ve Mısır bayrakları ile donatıldığı haberi basında yer almıştır.¹⁶⁰ Yine Cumhuriyet gazetesinin 4 Nisan 1931 tarihli nüshasında Kahire sefiri Muhittin Paşa'nın İskenderiye seferi ile alakalı verdiği beyanatta, iki ülke arasında çok mühim hizmetlerden biri olduğu bu vesileyle bu sene Mısır'dan Türk vapurları ile İstanbul'a çok sayıda seyyah ve ziyaretçi gideceği bildirilmiştir.¹⁶¹

Daha önce üzerinde durduğumuz Türkiye ile Mısır arasındaki Fes olayı etrafında gelişen yazışmaların en azından bir kısmının bu vapur hattı ile gönderdiği de ayrıca haberler arasında göze çarpmaktadır. Mısır hükümeti tarafından Türkiye'ye gönderilen notaya yazılan cevabın her hafta Salı günleri İstanbul'dan İskenderiye'ye yapılan sefer postası ile gönderileceği, tahmini 20 Aralık tarihin de Kahire'ye ulaşacağı

¹⁵⁵ "Mısır'a!", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1930.

¹⁵⁶ "Mısır Seferleri", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1930,

¹⁵⁷ "İskenderiye Postası Dönüyor", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1930.

¹⁵⁸ "Mısır'ın Fahri Konsolosu İstanbul'a Geldi", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1930.

¹⁵⁹ "İskenderiye Sur'at Postası", *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1930.

¹⁶⁰ "Hariç Memleketler de 29 Teşrinievvel", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1930.

¹⁶¹ "Mısır'da ilk İntibalar", *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1931.

bildirilmiştir.¹⁶² İskenderiye ile Mısır arasında yapılan bu seferlerin iki ülke arasında kısa süre içerisinde de haberleşmek amacıyla da kullandığının basına yansımalarını görüyoruz.

1.9. TÜRKİYE VE MİSİR ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER (1926-1938)

Türkiye ile Mısır arasında resmi olarak 1926 yılı ile başlayan diplomatik ilişkiler neticesinde ticari ilişkiler için de girişimlerin başladığı görülmektedir. Bu kapsamda 1926'nın Ocak ayında iki ülke arasında "en ziyade müsaadeye mazhar devlet" esasları dairesinde geçici bir ticaret anlaşması (modus vivendi) imzalanmıştır.¹⁶³ Geçerlilik süresi altı ay olan, bu geçici ticaret anlaşması uyarınca bir ticaret anlaşması imzalamaya yönelik müzakerelere altı ay içerisinde başlanılmış, iki ülke arasında bir ticaret anlaşmasının imzalanması Atatürk döneminde mümkün olmamıştır.¹⁶⁴

İkdam gazetesinin 6 Mart 1926 tarihli nüshasında Türkiye ve Mısır arasında imzalanan geçici bu ticari anlaşma ile alakalı yapılan haber de bu ticaret itilafnamesinin altı ay müddetle tayin edildiği, itilafnamenin ilanından itibaren (modesti vivendi) hariciye vekâletine bildirildiği basına yansımıştır.¹⁶⁵ Ancak iki devlet arasında uzun süreli bir ticari anlaşmanın sağlanması 15 Ağustos 1953'te¹⁶⁶ gerçekleşebilmiştir. İki devlet arasındaki ticari gelişmeler Türk basınında da yakından takip edilmiştir. Elçiliklerin bu faaliyetleri gazetelere verdikleri demeçler de yer almıştır. İmzalanan geçici muahemeleri¹⁶⁷, okuyuculara aktarmıştır.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 3 Mart 1926 tarihli nüshasında Yeni Mısır sefirinin beyanatı başlıklı haber de Türkiye ile Mısır arasında "muvakkat ticaret muahedesi" imzalanacağı haberi basına yansımıştır.¹⁶⁸ İkdam gazetesinin 7 Eylül 1926 tarihli nüshasında Türkiye Mısır ticaret muahedenamesinin 15 Eylül tarihinde son bulacağı yalnız muahedenin altı ay süre ile uzatılabileceği yer almıştır.¹⁶⁹

¹⁶² "Cevabi Notamız Bugün Gönderiliyor", *Vakit*, 9 Aralık 1932.

¹⁶³ Semih Bulut, "Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri (1926-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt:26, sayı:78, s.549.

¹⁶⁴ Bulut, *a.g.m.* s.549-550.

¹⁶⁵ "Mısır ile Ticaret Muahedesi", *İkdam*, 6 Mart 1926.

¹⁶⁶ *BCA*, 30.10.1.1/133.74.9. 8 Ağustos 1953.

¹⁶⁷ "Mısır'la Ticaretimiz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Mart 1926.

¹⁶⁸ "Mısır Hükümetiyle Ticaret Muahedenamesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Mart 1926.

¹⁶⁹ "Mısır ile Akd Olunacak Ticaret Muahedesi", *İkdam*, 7 Eylül 1926.

Yine İkdam gazetesinin 20 Eylül 1926 tarihli nüshasında da Türkiye ve Mısır arasında gerçekleşecek olan ticaret muahedemesine yer verilmiş ve haber de Türkiye sefiri Muhittin Paşa tarafından, Mısır Hariciye Nezaretine muahadenamenin bildirildiği ve altı ay süre geçerli olduğu Mısır hükümetince karar verildiği yazılmıştır.¹⁷⁰ İkdam gazetesinin 9 Haziran 1929 tarihli nüshasında Mısır ile altı ay süre zarfında yenilenen ticaret muahedememizin süresinin dolduğu haberi basına yansımıştır.¹⁷¹ Mısır'da yaşayan Türklerin de yayın organı olarak kabul edilen (Muhadenet gazetesi), Türkiye ile Mısır'ı birbirine bağlayan ekonomik ilişkiler ile ilgili yazısında iki ülkenin ticari faaliyetlerinden bahsederken Türkiye'nin bu konuda daha özenli davrandığını belirtmiştir.¹⁷²

1.9.1. Ticari Faaliyetler

Türkiye ile Mısır arasında ticari faaliyetlerin basına yansıyan gündemine bakacak olursak en fazla tütün ticaretinin yapılmasının haber olarak yer aldığı görülmektedir. Tütün ihracı konusu Mısır ile Türkiye arasındaki en dikkat çekici ürünü oluşturmaktadır. Türkiye ile Mısır arasında gerçekleşen ticari ilişkiler, yakından takip edilmiş ve kamuoyuna aktırılmıştır. Tanin gazetesinin 3 Eylül 1924 tarihli nüshasında, Türkiye'den Mısır'a yüz altmış üç bin Mısır lirası değerinde kereste, yüz on üç bin Mısır lirası değerinde de tütün, yüz üç bin Mısır lirası değerinde de peynir ve arpa ihraç edildiği peynir ihracatında en çok satışın Mısır'a yapıldığı bildirilmiştir.¹⁷³

İkdam gazetesinin 27 Ekim 1925 tarihli nüshasında Mısır'a yapılan tütün ticareti ile alakalı habere yer verilmiştir. Türk tütünlerine olan rağbetin artık azaldığından bunun sebebinin Mısır'a ihraç edilen ucuz Brezilya, Çin ve Japon tütünlerinin sebep olduğu, bu yüzden Türk tütünlerinin fiyatında düşüş yaşandığı için serzenişte bulunulmuştur.¹⁷⁴

Yunanistan'ın Elefteros Tipos gazetesinden aktarıldığına göre, Mısır'da Türkiye ve Yunanistan tütünlerine Japon tütünlerinin rekabet ettiğini söylenmektedir. Yunan sefirinin Mısır'ın Türkiye ve Yunan tütünlerini, Japon tütünleri ile mukayese

¹⁷⁰ "Mısır Haberleri", *İkdam*, 20 Eylül 1926.

¹⁷¹ "Mısır'la Ticaret", *İkdam*, 9 Haziran 1929.

¹⁷² "Mısır ve Türkiye", *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Temmuz 1928.

¹⁷³ "Kahire Mektupları", *İkdam*, 3 Eylül 1924.

¹⁷⁴ "Mısır'da Tütünlerimiz", *İkdam*, 27 Ekim 1925.

etmemesi gerektiğini Kahire'ye bildirmiştir.¹⁷⁵ Türkiye'nin de bu mesele ile yakından ilgilenmesi gerektiğini söylemiş ve aksi takdirde Türk ve Yunan ürünlerinden alınan vergisinin kalitesiz Japon ürünleri ile aynı fiyata dâhil olacağı bunu Yunan hükümetinin kesinlikle kabul etmeyeceği ve Türk hükümetinin de bu konu ile alakalı sessiz kalmaması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷⁶

Mısır'a ihraç edilen tütünler ile alakalı bir başka haber de Mısır'a gönderilecek olan tütünler için verilen düşük fiyatlardan tüccarın şikâyetçi olduğu,¹⁷⁷ Ticaret Vekilimiz Ali Cenani Bey'in Türk tütünlerinin menfaati için ehemmiyetle uğraştığı, Mısır ile altı ay geçerli olunacak ticari bir anlaşma imzalandığı bildirilmiştir.¹⁷⁸ İki ülke arasında imzalanan bu ticari anlaşma, Mısır gümrüğüne bildirilmiştir.

Türkiye ile Mısır arasında ticari faaliyetlerin basına yansıyan gündemine bakacak olursak bir diğer dikkat çeken mesele ürünlerden alınan vergiler hakkındadır. Mısır'a ihraç edilen Türk tütünleri için gümrükte yüz yirmi beş kuruş yerine, seksen kuruş vergi alınacağını söylenmiştir. Ayrıca Mısırlı tütün tüccarları, İskenderiye başkonsolosluğuna şükranlarını sunmuşlardır.¹⁷⁹ Mısır Hükümetinin Türk tütünlerinden aldığı, seksen iki kuruşluk vergiye yüzde yirmi beş zam getirdiği ve bu zammın Mısır ile ticari anlaşmanın yenilenene kadar süreceği bildirilmiştir.¹⁸⁰ Mısır'da çıkarılan bir karara göre, Türkiye'den Mısır'a yüz kilosundan alınmakta olan yüz elli milimlik gümrük vergisi 1 Temmuz 1935'den Ağustos sonuna kadar yüz milime indirilmiştir. Ayrıca Türkiye'den Mısır'a kavun ve karpuz ihracatı yapılabilmektedir.¹⁸¹ Mısır'ın en çok tütün ithalini Türkiye'den yaptığı, Türk tütünlerinin Mısır'a girerken seksen Mısır kuruşu vergi alındığı, Türkiye'nin 1926 senesinde Mısır'a 1.642.515, 1927 senesinde ise 274.187 kilo tütün ihracatı yaptığı belirtilmiştir.¹⁸² Türk tütünlerinin 1929 yılında da Mısır'da tercih edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸³

Mısır ile Türkiye arasında İktisat münasebetleri ile bir rapor hazırlandığı ve bu raporun İktisat vekâletine gönderileceği ayrıca Mısır'a bir yıl önce yaklaşık dört milyon

¹⁷⁵ "Mısır'da Türk ve Yunan Tütünleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Haziran 1926.

¹⁷⁶ "Mısır'da Tütünlerimiz", *İkdam*, 11 Haziran 1926.

¹⁷⁷ "Mısırla İtilaf", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Nisan 1926.

¹⁷⁸ "Mısırla İtilaf", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Nisan 1926.

¹⁷⁹ "Mısırla Ticaretimiz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Mayıs 1926.

¹⁸⁰ "Tütünlerimiz ve Mısır Hükümetinin Kararı", *İkdam*, 17 Mart 1926.

¹⁸¹ "Kavun Karpuz İhracatımız", *Haber*, 29 Temmuz 1935.

¹⁸² "Mısır'ın Tütün İthalatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1928.

¹⁸³ "Tütünlerimiz", *İkdam*, 14 Eylül 1929.

yedi yüz bin lira kıymetinde tütün ihracatı yapıldığı bildirilmiştir.¹⁸⁴ Vakit gazetesinde Türk tütünleri alakalı yer alan bir haber de Mısır Hükümeti ile yeni gümrük tarifesi tatbikatına başlandığı, Mısır'daki Türk tütünlerinden seksen kuruş vergi alındığı ancak yeni tarife ile seksen beş kuruş olarak belirlendiği haberi basına yansımıştır.¹⁸⁵

1930 yılında Mısır'a iki milyon, 1931 yılında ise bir milyon Türk lirası değerinde tütün ihracatı yapılmıştır.¹⁸⁶ Ancak Mısır'da sigara sanayinde Türk tütünleri alımının 1928 yılından 1931 yılına kadar düştüğü görülmüştür.¹⁸⁷ 1932 yılına bakıldığında ise Mısır'a yapılan tütün ihracatının azaldığı da görülmektedir.¹⁸⁸ Tütün İnhisar idaresinin aldığı bir karar dikkat çekmektedir. Mısır'da yeni bir tütün fabrikası açma kararı alınmış ve ihraç edilen tütünlerin İstanbul'da işlenerek, Mısır'a gönderileceği ve burada satılması planlanmaktadır.¹⁸⁹ Mısır'a açmak istenilen fabrikanın inşaatı tamamlanmış ve makineler kurulmuş olup, Türkiye'nin dost Mısır'da açtığı fabrikanın ürünlerinin çok rağbet göreceği tahmin edilmektedir.¹⁹⁰

Mısır'a yapılan ticaret ile alakalı İskenderiye Konsolosluğundan, İstanbul Ticaret Odasına bir rapor gönderilmiştir. Rapora göre ithal edilen fındık, zeytinyağı, bakliyat, limon, portakal, maden kömürünün Mısır'da satışıyla ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca Türkiye'den maden kömürü ithal edildiği aktarılmıştır.¹⁹¹

Mısır coğrafya bakımından sıcak ve kurak bir iklime sahip olduğu için ağaç ve yeşil alanları kısıtlıdır. Bu yüzden Türkiye'den Mısır'a az miktarda olsa ağaç ihraç edilmektedir.¹⁹² Türkiye'nin İskenderiye Ticaret temsilcinin aktardığına göre Mısır'da Türk mangal kömürlerinin fiyatlarında epey artış yaşandığı bildirilmiştir. Bu sebeple Türkiye'de kömür satışı yapan tüccarların, Mısır'a daha fazla kömür ihracatı yapmaları konusunda bilgilendirilmişlerdir.¹⁹³

Türkiye ile Mısır arasında bir başka ihraç ve ithalatı yapılan ürün Pamuk olmuştur. Türk basını da Mısır'daki pamuk üretimi ve fiyatlandırılması hakkındaki

¹⁸⁴ "Mısır'a Tütün İhracatımız", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1930.

¹⁸⁵ "Tütünlerimiz ve Mısır", *Vakit*, 25 Şubat 1930.

¹⁸⁶ "Ticaret ve İktisad", *Vakit*, 30 Haziran 1932.

¹⁸⁷ "Mısır'da Sigara Sanayii ve Türk Tütünleri", *Vakit*, 1 Ocak 1932.

¹⁸⁸ "Tütünler", *Vakit*, 3 Şubat 1932.

¹⁸⁹ "Mısır'da Bir Fabrika Açıyoruz", *Haber*, 13 Ekim 1934.

¹⁹⁰ "Mısır'da Açtığımız Sigara Fabrikası", *Haber*, 2 Nisan 1935.

¹⁹¹ "Zeytin ve kömür", *Açıksöz*, 4 Ağustos 1928.

¹⁹² "Ormanlarımız Bir Milyon Beş yüz bin Kıymetinde", *İkdam*, 14 Eylül 1929.

¹⁹³ "Mısır'a Mangal Kömür Yollamak Mantıklı", *Haber*, 7 Mart 1935.

bilgileri okuyuculara aktarmıştır. Hâkimiyet-i Milliye'nin 27 Ağustos 1926 tarihli nüshasında Mısır'da üretilen pamuk fiyatların da düşüş yaşandığı bu nedenle hükümetin pamuk ekimi konusunda bir kanun düzenleyeceği bildirilmiştir.¹⁹⁴ Mısır'ın Ziraat ve Maliye Nazırları pamuğun ekimi ile alakalı ayrıca fiyatının yükselmesi için hükümetin bir şey yapamayacağını ifade etmiştir. Pamuk fiyatının daha da düşmemesi için piyasaya müdahale edecekleri söylenmektedir.¹⁹⁵ Mısır'da 1928 yılında ilk defa yeni mahsul pamuk satışının yapıldığı bildirilmiştir.¹⁹⁶ 1929 yılı Şubat ayında Mısır'da pamuk piyasasında bir panik yaşandığı görülmüştür.¹⁹⁷

Mısır'da zeytinciliğin gelişmesi için çok çaba sarf edildiği de basına yansıyan haberler arasında yer almıştır. Mısır hükümetinin de bu konuda destek vereceği söylenmektedir.¹⁹⁸ Türkiye'den Mısır'a bin üç yüz yirmi kilogram leblebi ihracatı da yapıldığında gazete haberlerinde yer almıştır.¹⁹⁹

İki ülke arasında ihraç edilen başka bir ürün ise Üzüm olmuştur. 1929 yılında Türkiye'den Mısır'a üzüm ihracatı yapılmıştır. İzmir'de üretilen üzümlerin yüz on dört bin beş yüz seksen dokuz kilogramı Mısır'a gönderilmiştir.²⁰⁰ Bir başka haberde İzmir'den Mısır limanına yapılan üzüm ihracatının kırk yedi bin dört yüz yirmi dört kilogram olduğundan bahsedilmiştir.²⁰¹ İzmir Ticaret Odası'nın rapor ettiği verilere göre ise 1930 yılında Mısır'a yirmi beş bin üç yüz kırk dört kilo üzüm ihracatı yapılmıştır.²⁰² 1932 yılının ilk on ayında İzmir limanından, Mısır'a üzüm ve incir ihracı yapıldığı görülmektedir.²⁰³ Ayrıca Mısır, İzmir'den üzüm ithal etmek için talepte bulunmuştur. Üzümlerin sevkinde kullanılan sepetlerin ise Türkiye'ye tekrar geri gönderildiğinde ise her biri için beş Türk lirası vergi alındığı bu sebeple verginin kaldırılması istenmiştir.²⁰⁴

Türkiye ile Mısır arasında yapılan ithalat ve ihracatta bazı ürünlerin yasaklandığı dikkat çekmektedir. Mesela Mısır hükümeti, Türkiye'den gelen kuru

¹⁹⁴ "Mısır'da Pamuk Ziraatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1926.

¹⁹⁵ "Mısır'da Pamuk Buhranı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Kasım 1926.

¹⁹⁶ "Cihan İktisadiyatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ağustos 1928.

¹⁹⁷ "Pamuk Piyasası Bu Sene İyidir", *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Mart 1929.

¹⁹⁸ "Mısır'da Zeytinlik", *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Haziran 1929.

¹⁹⁹ "Leblebi İhracatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Kasım 1929.

²⁰⁰ "İzmir Üzümleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ekim 1929.

²⁰¹ "Üzüm İhracatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Ekim 1929.

²⁰² "İncir ve Üzüm", *Vakit*, 4 Eylül 1930.

²⁰³ "İzmir'den İhracatımız", *Vakit*, 4 Aralık 1932.

²⁰⁴ "İhracat", *Vakit*, 5 Mayıs 1933.

bamyaların ülkelerine girmesini yasaklamıştır. Bunun sebebinin Türkiye’den çok fazla ithal edilen kuru bamyaların ülkelerin deki esnafı zarara sokması gösterilmiştir.²⁰⁵ Türkiye ile Mısır arasında süt ürünlerinin ihracatı ile alakalı basında bir haber dikkat çekmektedir. *Vakit* Gazetesinin 21 Ekim 1930 tarihli nüshasında Mısır’a peynir ihracı için İskenderiye Konsoloslğuna rapor gönderildiği bildirilmiştir.²⁰⁶

1932 yılının ilk dokuz ayında Türkiye’den Mısır’a dört bin Türk lirası değerinde yumurta ihracatı yapılmıştır.²⁰⁷ Ayrıca Mısır’da Türk yerli ipek kumaşlarına son haftalarda rağbetin çok fazla arttığı görülmektedir.²⁰⁸ Ege limanından, Mısır limanlarına 1932 ve 1933 yılı Temmuz ayı verilerine göre yüz altmış üç bin dokuz yüz yetmiş üç kilogram palamut ihracatı yapılmıştır.²⁰⁹

Mersin Ticaret Odasının, İstanbul Ticaret odasına gönderdiği ithalat ve ihracat istatistiklere göre, Mısır’dan Türkiye’ye dört yüz yirmi sekiz bin Türk lirası değerinde ürün geldiği, Türkiye’den Mısır’a ise iki yüz yetmiş iki bin iki yüz on beş Türk lirası değerinde de ürün ihraç edildiği bildirilmiştir.²¹⁰ Mersin limanından ihraç edilen ürünlerin genellikle arpa, çavdar, buğday yulaf tohumları, meyveler, fidan, çiçek, ağaç, kömür, kereste ve pamuk olduğu söylenmektedir.²¹¹ Mısır hükümeti pirinç ihracatının ne suretle kontrol edildiği hakkında İstanbul Ticaret odasına malumatta bulunmuştur.²¹² Ayrıca Sabık İktisat Vekili Rahmi Bey, Türk meyvelerinin Mısır’a hızlı bir şekilde ulaştırılması için Ziraat ve İktisat vekâletleri ile temasa geçerek malumat vereceğini bildirmiştir.²¹³

Türk Kumaşlarının yurt dışında rağbetinin artması dolayısıyla Mısır’ında içinde bulunduğu üç ülkeye acentelik tesis edileceği kararı verilmiştir.²¹⁴ Bu ürünlerin üzerine marka ve etiket konulacağı, bugün Milli Sanayi birliğinde toplanarak, Türk ürünlerini satmak üzere Suriye ve Mısır’da kurulacak acenteliklerin giderlerinin yanında

²⁰⁵ “Bamya ve Pamuk Hastalığı”, *Vakit*, 7 Mayıs 1933.

²⁰⁶ “İktisat Vekâleti” *Vakit*, 21 Ekim 1930.

²⁰⁷ “Yumurta Nerelere, Ne Kadar İhraç Ediyoruz”, *Vakit*, 5 Aralık 1932.

²⁰⁸ “Yerli İpek Kumaş”, *Vakit*, 25 Mart 1933.

²⁰⁹ “Ege’nin İki Mahsulü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Kasım 1933.

²¹⁰ “Mersin’in Ticari İstatistliği”, *Vakit*, 26 Şubat 1933.

²¹¹ “İktisat Haberleri”, *Vakit*, 2 Mart 1933.

²¹² “Pirinç İhracatı ve Mısır”, *Vakit*, 14 Şubat 1933.

²¹³ “Meyvelerimiz Mısır’a Nasıl İhraç Edilebilir”, *Vakit*, 23 Şubat 1933.

²¹⁴ “Sanayi Birliğinde”, *Vakit*, 3 Kasım 1930.

fabrikaların pay hisseleri de yazılmıştır.²¹⁵ Mısır ile olan ticari ilişkilerin artması neticesiyle ithalat ve ihracattaki komisyonların daha hızlı ve kolay bir şekilde sağlanması için Mısır'da İş Bankası tarafından bir şirket tesis edilmiştir.²¹⁶ Şirketi amacı, Türkiye'den uzaklaşan eski müşterileri tekrar kazanmak olmuştur. Bu konuda da başarı sağlanmıştır.²¹⁷

Türkiye ile Mısır hükümeti arasında Karadeniz'den gelecek ürünlerin ticaretinin gelişmesi ve düzenlenmesi için İskenderiye'ye bir Türk Ticaret Odası teşkil edilmiştir. Türkiye ve Mısır tüccarlarının ilişkileri açısından böyle bir kuruma ihtiyacın olduğu ve yeni ticaret odasının çok faydalı işler göreceği tahmin edilmektedir.²¹⁸ Ayrıca merkezi Mısır'da bulunan bir firma ticaret odasına başvurmuştur. Firma yetkilileri İstanbul'da ve Türkiye'nin başka şehirlerinde reçel, peynir, balık gibi ürünleri ithal eden üreticiler ile tanıştırmayı istemiştir.²¹⁹

Mısır Demiryolları idaresinin aldığı bir karar dikkat çekmektedir. Kararda satın alınacak traversler için Türk malı olmasını esas koymuştur. Tüccarların idare ile iletişime geçmesi gerektiği söylenmektedir.²²⁰ Ayrıca Türkiye'nin Fethiye ilçesinde ticaretin çok hareketli olduğu ifade edilmiştir. Hatta Akdeniz adalarına ve Mısır'a da Fethiye'den hayvan, buğday, arpa ve çok miktarda kereste ihraç edileceği bildirilmiştir.²²¹ Ayrıca Türkiye'den Mısır'a kavun ve karpuz ihracatı da yapılmıştır.²²² Ziraat Vekaletin'den bildirildiğine göre, Mısır'a yapılacak olan kavun ihracatında bazı ürünlerin bozuk olduğu söylenmiştir. Bu sebeple Mısır'a ithal edilecek olan şeftali ve kayısılarına da dikkat edilmesi gerektiği bildirilmiştir.²²³

Mısır'a ithal edilen bir başka dikkat çeken ürün ise deniz kaplumbağası olmuştur. Mersin limanlarından, Mısır'a ihracatı yapılan deniz kaplumbağalarının, kanlarından ilaç yapıldığı söylenmektedir. Bu sebeple deniz kaplumbağalarının balıkçılar için Mısır'da iyi bir gelir kaynağı olduğu aktarılmıştır.²²⁴

²¹⁵ "Ticaret Odasında", *Vakit*, 16 Kasım 1930.

²¹⁶ "İş Bankası Bir Mısır İş Limited Şirketi Tesis Etti", *Vakit*, 4 Ağustos 1932.

²¹⁷ "Ticaretimiz", *Vakit*, 21 Mayıs 1933.

²¹⁸ "İskenderiye'de Türk Ticaret Odası Açıldı", *Vakit*, 27 Haziran 1932.

²¹⁹ "Mısır'dan Bir İstek", *Vakit*, 17 Mart 1933.

²²⁰ "Mısır'a Gidecek Türk Traversleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Mart 1934.

²²¹ "Ticaret", *Haber*, 5 Temmuz 1935.

²²² "Kavun Karpuz İhracatımız", *Haber*, 29 Temmuz 1935.

²²³ "Yurttan Kısa Haberler", *Ulus*, 4 Ağustos 1938.

²²⁴ "Deniz Kaplumbağaları", *Ulus*, 14 Temmuz 1938.

1.10. SPOR, OLİMPİYAT, SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Spor bilindiği üzere ülkeler bazında en olumlu diplomatik girişimlere yol açmış bir yöntemdir. Türkiye ile Mısır takımları arasında yapılan müsabakalar da basında yer almıştır. İki ülke arasında yalnızca futbol müsabakaları değil basketbol ve güreş alanında da karşılaşmalar gerçekleşmiştir. Düzenlenen müsabakaları Türk basınının yakından takip ettiği gazetelere yansıyan haberlerin detaylarında görülmektedir. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 21 Mart 1926 tarihli haberinde Galatasaray ve Fenerbahçe takımından bir heyetin Mısır'a seyahat ettiği bildirilmiştir. Ayrıca Mısır'da bulunan Giritli Türkler müsabakalar sonrası şampiyon takıma verilmek üzere bir “şilt²²⁵” Türk heyetine takdim etmiştir.²²⁶

Mısır şampiyonu, (el-İttihad) futbol takımının İstanbul'a geleceği, İstanbul'a gelen yabancı takımlar arasından galibiyet olarak en başarılı takımlardan biri olduğu²²⁷ Mısır' a giden Türk futbolcuların büyük merasimlerle karşılandığı aynı şekilde Mısırlı futbolcuların da karşılanması gerektiği, gazeteden okuyuculara seslenilmiş ve kardeş Mısırlı futbolculara karşı hak edenin galibiyeti kazanması temennisinde bulunulmuştur.²²⁸

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 20 Ağustos 1926 tarihli nüshasında, Mısırlı futbolcuların Ankara'ya geldiği ve burada coşkuyla karşılandıkları bildirilmiştir. Mısır Al-İttihad takımı kâtibi Arapça bir konuşma yapmış, konuşma Türkçe bilen bir futbolcu tarafından tercüme edilmiş ve şu sözlere yer verilmiştir; “Memleketlerin kraliçesi olan Ankara'nızı ve hayatta yaşayanların en yükseği olan Gazinizi yakından göreceğimizden dolayı bahtiyarız”.²²⁹ Ankara'ya gelen Mısırlı futbolcular şerefine bir akşam ziyafeti verileceği, ziyafette Vali, Mısır sefiri ve gazetecilerin yer alacağı bildirilmiştir.²³⁰

Mısır'da dört büyük futbol müsabakası yapılacaktır. Bu sebeple Türk futbolcular, İskenderiye'ye hareket etmişlerdir.²³¹ Mısır'a giden futbolcular burada üç

²²⁵ Bir başarıdan dolayı bir spor takımına ya da herhangi bir nedenle bir kimseye armağan olarak verilen metal levha.

²²⁶ “Mısır'dan Futbolcularımıza Gönderilen Şeyler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Mart 1926.

²²⁷ “Mısır Şampiyonu Al-İttihad Futbol Takımı Bugünkü Trenle Şehrimize Geldi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1926.

²²⁸ “Mısır Şampiyonu”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1926.

²²⁹ “Mısır Şampiyonu Al-İttihad Takımı Şehrimizde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1926.

²³⁰ “Mısırlı Futbolcular”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Eylül 1926.

²³¹ “Mısır'a Doğru”, *İkdam*, 9 Ekim 1926.

müsabaka gerçekleştirmişlerdir. Karşılaşma sonucu berabere kaldıkları söylenmektedir.²³² Mısır gazetelerinde de bu müsabakalara yer verilmiştir.²³³ Mısır futbol federasyonu tarafından Türk futbolculara verilen ziyafette Türk futbolculara hediyeler takdim edildiği, ziyafet esnasında “Yaşasın Cumhuriyet Yaşasın Türk Gençliği” gibi dönemin ruhuna uygun sloganlar atıldığı aktarılmıştır.²³⁴

Cumhuriyet gazetesinin 4 Nisan 1928 tarihli nüshasında, Türkiye Milli Takımı ile Mısır Milli Takımını arasında düzenlenen futbol müsabakasına yer verilmiştir. Müsabakanın sonucunda Türkiye Milli Takımının ağır bir yenilgiye uğradığı aktarılmıştır.²³⁵

Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin düzenlediği olimpiyatların bu sene Mısır'ın İskenderiye şehrinde gerçekleşeceği söylenmektedir. Ayrıca bu müsabakalara seyirci olarak Türk sporcular da davet edilmiştir.²³⁶ İkdâm gazetesinin 2 Temmuz 1929 tarihli nüshasında Mısırlı futbolcuların Türkiye'ye gelecekleri aktarılmıştır.²³⁷ Ayrıca Mısır'dan gelecek olan takımın iki Türk takımı ile müsabaka yapacağı söylenmektedir.²³⁸ Mısır takımı ile yapılacak olan maçların Cuma günü gerçekleşeceği haberi okuyuculara aktarılmıştır.²³⁹ Karşılaşmanın sonucunda ise Mısır takımına karşı Türk takımları galip gelmişlerdir.²⁴⁰

Arap yazısının estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı (hüsn-i hat) olarak bilinen hat sanatı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra uygulanan inkılâplar nedeniyle eski ihtişamını kaybettiği düşünülmektedir.²⁴¹ Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 3 Ağustos 1929 tarihli nüshasında İstanbul'daki hattatlar ile alakalı bir haber göze çarpmaktadır. Türk hattat ustalarının Mısır'a çağrıldığı haberi okuyuculara aktarılmıştır.²⁴²

²³² “Mısır'da Üçüncü Oyun”, *İkdâm*, 21 Ekim 1926.

²³³ “Mısır'daki Maçlar”, *İkdâm*, 25 Ekim 1926.

²³⁴ “Mısır Haberleri”, *İkdâm*, 2 Kasım 1926.

²³⁵ “Mısırlılara Hiç Beklenilmeyen Bir Farkla Nasıl Yenildik”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1928.

²³⁶ “Mısır'da Müsabakalar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Şubat 1929.

²³⁷ “Mısırlılar”, *İkdâm*, 2 Temmuz 1929.

²³⁸ “Mısır Takımı İle Yapılacak Maçlar”, *İkdâm*, 7 Temmuz 1929.

²³⁹ “Futbol Maçları”, *İkdâm*, 17 Temmuz 1929.

²⁴⁰ “Türk Takımı”, *İkdâm*, 29 Temmuz 1929.

²⁴¹ Ufuk Deveci, “Cumhuriyet Dönemi'nde Yapılan İnkılapların Hat Sanatına ve Hattatlara Olan Etkisi”, *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*, 23-25 Kasım 2018, s.1112.

²⁴² “Mısır'a Davet Edilen Hattalar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ağustos 1929.

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından Abidin Daver Bey'in (1886-1954) İskenderiye'yi ziyaret ettiğinde kaleme aldığı yazısında şunları beyan etmiştir. Kral I. Fuad'ın kupası maçlarının yapılacağı stadyumu ziyaret ettiğini, Türk takımlarının da daha önce burada müsabakalar yaptığını aktarmıştır. Ayrıca stadyumun çevresindeki İngiliz istihkâmı topraklarının İskenderiye'ye doğru çevrilmiş olduğunun göze çarptığına yazında yer vermiştir.²⁴³

Haber gazetesinin 11 Mayıs 1935 tarihli nüshasında Tel Aviv'de Olimpiyatlar düzenleneceği haberi yer almıştır. Haberin içeriğinde Türkiye ile Mısır basketbol takımları arasında karşılaşma gerçekleştiği, karşılaşma sonrasında Türk takımının Mısır'a mağlup olduğu söylenmektedir. Bu sebeple olimpiyatlarda Mısır takımı basketbol dalında birinci olmuş Türk takımı ise ikinci olarak olimpiyatlardan ayrıldığı haberi okuyuculara aktarılmıştır.²⁴⁴ Türk basını bu karşılaşmayı olimpiyat olarak okuyucularına aktarmıştır. Fakat bu karşılaşmalar 1935 "Maccabiah Oyunlarıdır". Bilindiği üzere bu dönemde İsrail, İngiliz mandası yönetimi altındadır. İngiliz manda yönetimi Maccabiah oyunlarının düzenlenmesine rica göstermemiştir. Buna rağmen söz konusu müsabakalar düzenlenmiş ve bu oyunlara yirmi sekiz ülkeden katılım olmuş ve bu oyunlara katılan ülkelerden biride Türki'yedir.²⁴⁵

Türkler için neredeyse milli bir spor değeri taşıyan güreş dalında müsabakalar gerçekleştiğini 1930lar'da da görmekteyiz. Mısır Hükümeti Güreş federasyonunun, Türkiye Güreş federasyonuna müracaat ettiği bildirilmiştir. Türk takımının Ocak ayında birkaç müsabaka yapmak üzere Mısır'a çağırıldığı söylenmektedir. Ayrıca Federasyonun Mısır'dan gelen bu teklifi kabul edeceği düşünülmektedir.²⁴⁶

Kahire'nin futbol şampiyonu takımı 23 Ağustos tarihinde İstanbul'a geleceği bildirilmiştir. 27 ve 28 Ağustos tarihlerinde Türk takımları ile müsabaka yapacakları söylenmektedir. Daha sonra İzmir'e hareket edecek olan Mısır takımı oyuncuları, İzmir'de 4 Eylül tarihinde Türk takımı ile bir müsabaka gerçekleştireceği bildirilmiştir.²⁴⁷

²⁴³ Abidin Daver, "Seyahat Notları", *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1935.

²⁴⁴ "Telaviv Olimpiyatında", *Haber*, 11 Mayıs 1935.

²⁴⁵ Yhava Galiliy, "Playing Hoops in Palestine Early Development of Basketball in The Land of Israel 1935-56", *Internation Journal of Sports History*, issue:20, Mart, 2003, s.143-151.

²⁴⁶ "Güreşçilerimiz Mısır'a Çağrılıyor", *Haber*, 14 Ağustos 1935.

²⁴⁷ "Kahire Futbol Şampiyonu Geliyor", *Ulus*, 20 Ağustos 1938.

1.11. MISIR'DA KADIN HAREKETİ

I. Dünya savaşı birçok ülkede kadın hakları açısından dönüm noktası olmuştur. Çünkü savaşta hemen her ülkede kadınlar erkekler ile birlikte savaşın tüm yükümlülüklerini üstlenmişlerdir. Türkiye’de de Milli Mücadele yıllarında kadının etkinliği cephe gerisinden ziyade ön saflarda yer almıştır.²⁴⁸ Türk kadınlarının verdiği mücadeleden Mısırlı kadınlarında etkilendiğini Türk basınına yansıyan haberdan okumaktayız.

Mısır’da kadın hareketinin tarihsel arka planına baktığımızda kadınların 1919 devrimine katılımı ve ardından Madam Hoda Shairawi (1879-1947) ve 1923’te Mısır’da kurulan Mısır Feminist Birliği (EFU) ile feminist hareketinin başladığı görülmektedir.²⁴⁹ İkdam gazetesinin 16 Nisan 1924 tarihli nüshasında Mısır’da tam istiklal için mücadelede kadınların da yer verilmektedir. Haberin içeriğinde Mısır’da kadın faaliyetlerinin uzun yıllardır devam ettiği, kadınların memleketin felaket ve saadet zamanlarında erkekler ile omuz omuza mücadele ettiği yazılmıştır. Ayrıca bu dönemde Mısır’da üç kadın cemiyeti bulunduğu bunların sırasıyla el- ittihadü’l-Nisai, el-Merettü’l ve el-Cedide isimleri aldığı cemiyetlerin Mısır’da kız ve erkekler için reşit olmadan evlenilmemesi için meclise kanun taslağı sundukları haberi basına yansımıştır.²⁵⁰

İleri gazetesinin 5 Kasım 1924 tarihli nüshasında ise Türk ve Mısırlı kadınların ortak sorunlara sahip olduğundan bahsettiği haber basına yansımıştır. Haberde Türkiye’de olduğu gibi Mısır’da da kadınların hayata atılmak için karşısına çıkan zorluklardan bahsedilmiştir. Ayrıca kadınların her türlü kaba kuvvete karşı mücadele ettiği ifade edilmiştir.²⁵¹

İkdam gazetesinin 9 Aralık 1926 tarihli nüshasında “Mısır’da feminist ittihadı” başlıklı haberde Mısır’da kadınların genel seçimlere katılması, medeni ve siyasi hukukta yer alması talebinde bulunduğu bahsedilmektedir.²⁵² Yine İkdam gazetesinde yer alan haberde Berlin’de bir konferans gerçekleştiği ve burada Mısır kadınların gücünü

²⁴⁸ Zafer Toprak, “Türkiye’de Siyase ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arslulusal Kadınlar Birliği (1923-1935)”, *İ.Ü Kadın Araştırmaları Dergisi*, c.14, sayı:42, 1998. s.6-7.

²⁴⁹ Naje S. Al-Ali, “The Women’s Movement in Egypt, with Selected References to Turkey”, *Civil Society and Social Movements Programme Paper Number 5*, Nisan 2002, s. 5-6.

²⁵⁰ “Mısır’da Kadın Hareketi”, *İkdam*, 16 Nisan 1924.

²⁵¹ “Mısır Kadınları İnkışaf ve Terakki Yolunda”, *İleri*, 5 Kasım 1924.

²⁵² “Mısır’da Feminist İttihadı”, *İkdam*, 9 Aralık 1926.

vatanperverlikten aldığını, gayelerinin de milli huzur ve bağımsızlık olduğu bu hususta erkeklerle beraber mücadeleyi sürdürdüklerinden bahsedilmiştir.²⁵³

Akşam gazetesinin 29 Mart 1928 tarihli nüshasında yer alan haberde ise İngiliz- Mısır devleti arasında yapılacak olan Muahedesi projesinin reddedilmesi üzerine Mısırlılar bağımsızlığın önemini vurgulayan vatanperver gösterileri basında yer almış kadınların da bu mücadelede yer aldıkları bildirilmiştir.²⁵⁴

Bilindiği üzere Madam Hoda Sharawai Mısır’da kadınların erkek ile eşit haklara sahip olmasından yanaydı. Madam Hoda Sharawai Mısır’da Feminist Birliğinin kurucusu olarak bilinmektedir.²⁵⁵ Türkiye Kâinat Güzeli Keriman Halis 1933 yılında Mısır’a seyahat etmiştir.²⁵⁶ Mısır Feminist Lideri Madam Hoda Sharawai Keriman Halis’i karşılayan heyet arasında yer almıştır.²⁵⁷ Haber gazetesinin 22 Ağustos 1935 tarihli nüshasında, Madam Hoda Sharawai ile alakalı bir haber dikkat çekmektedir. Mısır Kadınlar Birliği başkanı Madam Hoda Sharawai’nin Başbakanı müracaat ederek İstanbul’da toplanan ulusal kadınlar birliği kongresinde, erkeklerin birden fazla kadın ile evlenmesinin kaldırılması kararının Mısır’da da uygulanmasını istediği haberde yer almıştır.²⁵⁸ Ayrıca dünya kadınlarına verilen kadın haklarının kendilerine de verilmesi istiyordu. Kendilerini Avrupalı kadınlardan daha az zeki ya da daha az bilgiye sahip olmadıklarını söylemektedirler. Ayrıca Türk kadınlarını örnek almışlar ve “yaşmak ve feracelerini” çıkarmaya başlamışlardır.²⁵⁹

²⁵³ “Mısır Kadınlarının Pek Mühim Mütalibatı”, *İkdam*, 16 Aralık 1926.

²⁵⁴ “Tam İstiklal Talebi Mücadelesine Kadınlar da İştirak Ediyor”, *Akşam*, 29 Mart 1928.

²⁵⁵ Aziza Hussesin, “The Roel of Women in Social Reform in Egypt”, *Middle East Journal* , (Autumn - 1953), s.440-450.

²⁵⁶ “Dünya Güzelinin Mısır Seyahati”, *Cumhuriyet*, 20 Mart 1933: “Mansure Bayram Yaptı”, *Cumhuriyet*, 30 Mart 1933.

²⁵⁷ Amit Bein, *Kemalist Turkey and The Middle East International Relations in the Interwar Period*, Cambirge University Press, Newyork, 2017. S.150.

²⁵⁸ “Mısır Kadınları”, *Haber*, 22 Ağustos 1935.

²⁵⁹ “Mısır Mektupları”, *Akşam*, 16 Haziran 1937.

İKİNCİ BÖLÜM
1939-1950 ARASINDA TÜRK BASININDA MISIR

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI TÜRKİYE-MISIR

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlayan İkinci Dünya Savaşı 7 Mayıs 1945'te önce Almanya'nın daha sonra 2 Eylül 1945'te de Japonya'nın teslim olması ile sona ermiştir. Türkiye, İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu'ya yönelik politikaları karşısında Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.²⁶⁰ Türkiye, Sovyetler Birliğini, dış tehdit olarak görmüş ve batılı devletlere destek vermiştir. Arap devletleri ise Filistin Meselesi ile alakadar olmuşlardır. Mısır ise bu süreçte batılı devlet ile ilişkilerini sorgulamıştır. Türkiye'nin yürüttüğü bu dış politika, Mısır ile karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. Savaş süresi boyunca Türkiye ile Mısır'da yaşanan gelişmeler Türk basınında yakından takip edilmiştir. Türkiye bir taraftan İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği savaş dışı politika ile savaşın ağır yıkımlarından korunmaya çalışırken, diğer taraftan da yanı başında cereyan eden olayları yakından takip etmiş ortaya çıkan yeni gelişmelere göre de dış politika çizgisini belirlemeye çalışmıştır.²⁶¹ İki ülkede yaşanan gelişmeler hemen her gün okuyuculara aktarılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Mısır'da Kuzey Afrika Cephesi'nde el-Alameyn bölgesinde gerçekleşen ilk sıcak çatışmalar İngiliz kuvvetleri ve Alman-İtalyan güçleri arasında gerçekleşmiştir. Mısır'da el-Alameyn bölgesinde mihver kuvvetlere karşı savaş gidişatı ve savaş esnasında çok sayıda yaralı askerin esir düştüğü bildirilmiştir. Türk hükümeti ve temsilcilerinin Kahire Konferans'ına katılmaları okuyuculara aktarılmaya çalışılmıştır.

Son Posta gazetesinin 1 Eylül 1939 tarihli nüshasında Adolf Hitler'in (1889-1945) Polonya'ya sulh için sunduğu beyanatına yer verilmiş ve Almanya tarafından Danzig meselesinin halledilmesi için gönderilen sulhun kabul edilmediği ve savaştan başka çare kalmadığı gerekçe gösterilmiştir.²⁶² Almanya'nın Polonya'ya savaş açması üzerine resmen İkinci Dünya Savaşı ilan edilmiştir. Türkiye bu tarihten birkaç gün önce Almanya' da bulunan Türk stajyer ve öğrencilerine geri dönmelerini emretmiştir.²⁶³ Ayrıca Akdeniz ve Ege kıyılarında bulunan Türk gemilerine geri dönmeleri çağrısı

²⁶⁰ Kemal Karpat, *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Ankara, İmge yay, s.169-170.

²⁶¹ Abdullah İlgazi, "İkinci Dünya Savaşı'nın İç Politikadaki Yansımaları: Yaşanan Siyasi ve Ekonomik Sorunlar", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 2019, ss.259-267.

²⁶² "Danzig Bu Sabah İltihak Kararı Verdi", *Son Posta*, 1 Eylül 1939.

²⁶³ "Harbe Doğru Son Adımlar", *Son Posta*, 25 Ağustos 1939.

yapılmıştır.²⁶⁴ Bu konuda Türkiye'nin temel endişesi, ulusal egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar gelmeden en az kayıpla bu süreci atlatabilmektir.²⁶⁵ İsmet İnönü bu politikanın mimarı olmuş ve politikanın sürdürülmesi için Dışişleri bakanı Numan Menemencioğlu ile birlikte hareket etmiştir.²⁶⁶ İngiltere'nin savaşa girmesi ve İngiliz topraklarının Alman limanlarını bombardımana uğratması üzerine Mısır, Almanya ile olan münasebetlerine son vermiştir.²⁶⁷

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından Abidin Daver beyin kaleme aldığı yazısında Mısır ordusu ile alakalı şu bilgilere yer verilmiştir. Almanya'nın yanında savaşa girildiği takdirde İtalya'nın ele geçirmek istediği yerin, Nil deltası ve Süveyş Kanalı olacağıdır. Ancak müttefik İngiliz ve Fransız donanmaları sayesinde buna imkân olmadığı, hatta böyle bir şeye kalkılırsa bunun delilik olacağı çünkü Mısır ordusunun giderek güçlendiğini ve halk arasında askerliğe teşvik için mühim çalışmalar yapıldığına yazısında yer vermiştir.²⁶⁸

Mısır Başvekili Ali Mahir Paşa'nın (1882-1960) gazeteciler ile yaptığı görüşme esnasında verdiği bir beyanatta, İngiliz-Mısır ittifak antlaşması olmasaydı dahi Mısır'ın İngiltere'ye karşı tutumunun aynı olacağı, çünkü Mısır'ın demokrasilerin hedeflerini ve niyetlerini tamamıyla benimsediğini ifade etmiştir.²⁶⁹ Ankara'da Fransa, İngiltere ve Türkiye Arasında bir yardımlaşma antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmanın hiçbir devlete karşı olmayacağı ve Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya karşı savaşa girme olasılığını da ortadan kaldırmıştır.²⁷⁰ Türkiye, İngiltere ve Fransa ile imzaladığı bu anlaşma ile başta Sovyet Rusya'nın gizli, Almanya ve İtalya'nın da açık tepkisiyle karşılaştıysa da bu tepkiler geri adım atmasını sağlamamıştır.²⁷¹ İmzalanan antlaşma, Mısır basınında da yakından takip edildiği görülmektedir. Antlaşmayı Mısır

²⁶⁴ "Akdeniz'deki Vapurlarımız Limanımıza Geri Döndüler", *Son Posta*, 7 Eylül 1939.

²⁶⁵ Oran, *a.g.e.* s.399.

²⁶⁶ F.Rezzap Ünalp, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Politikaları ve Sonuçları", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, s.204.

²⁶⁷ "Fransa ve İngiltere Taarruza Geçtiler", *Son Posta*, 5 Eylül 1939.

²⁶⁸ Abidin Daver, "Mısır Ordusu", *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1939; "Mısır'ın Müdafaası", *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1939.

²⁶⁹ "Mısır Başvekilinin Beyanatı", *Son Posta*, 8 Ekim 1939; "Mısır Başvekilinin Beyanatı", *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1939. Bkz, Haberin yayınladığı gün, gazetede Harciye vekilimiz Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova seyahatinden döndüğü ve görüşmelerin iyi geçtiği ayrıca Sovyet Rusya ile eski dostluğun artacağı haberi yer almıştır., *Son Posta*, 8 Ekim 1939.

²⁷⁰ "Türk-İngiliz-Fransız ittifakı", *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1939.

²⁷¹ Gülay Sarıçoban, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (24), 2020, s.1755-1777.

basını memnuniyet ile karşılanmış ve savaşın neticesi için tarihi bir hadise olarak karşıladıklarını yazmışlardır.²⁷² 25 Mart 1941 tarihinde Türkiye ile Sovyetler arasında bir saldırmazlık paktı bildirisini kamuoyuna duyurulmuştur.²⁷³ Ardından 18 Haziran 1941 tarihinde Türk-Almanya saldırmazlık paktı imzalanmıştır.²⁷⁴

Türkiye'nin İkinci dünya savaşına katılması meselesine Casablanca Konferansında yer verilmiştir.²⁷⁵ Konferans sonrası Winston Churchill'in (1874-1965) İsmet İnönü'yü ziyareti bunun en somut örneği olmuştur.²⁷⁶ Ulus Gazetesi "M. Churchill'i İnönü kabul ettiler" başlığıyla basına yansıyan haberinde, İsmet İnönü'ye F. Delano Roosevelt (1882-1945) tarafından gönderilen selamın Winston Churchill aracılığıyla iletiildiği aktarılmıştır. Ayrıca kendilerine de buna mukabil bir teşekkür telgrafı gönderildiği basına yansımıştır.²⁷⁷ Yine Ulus gazetesinden bildirilen habere göre, Winston Churchill'in Türkiye' ziyaretine yer verilmiştir. Türkiye ziyareti sonrası Kahire'ye giden Winston Churchill'in gazetecilere verdiği beyanatında Türkiye ile münasebetlerinin olumlu bir havada olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kendilerine muhabirler tarafından Mısır harbi ile alakalı sorulara da Mısır'ı işgal etmek isteyenlerin bu topraklardan sürüleceği cevabını vermiş ve İngiltere Mısır'ın bu tarihi topraklarına karşı sorumlu olduklarını ve bu sebeple Mısır şehrinin halkını, savaştan uzak tutmakla görevli olduklarını ifade etmiştir.²⁷⁸

1943 Kasım ayında İngiltere Dışişleri bakanı Anthony Eden(1897-1977), Türkiye Dışişleri bakanını Kahire'ye davet etmiştir. Bu davet üzerine Türkiye Dışişleri bakanı Numan Menemencioğlu (1893-1958) ile İngiltere Büyükelçisi Sir Hugessen (1886-1971) ile birlikte Kahire'ye hareket etmişlerdir.²⁷⁹ Burada Mısır Başvekili, İngiliz makamlarına mensup şahsiyetler, Büyükelçi Enis Akaygen (1880-1956) ve Türkiye'nin Kahire Elçisi tarafından karşılanmıştır.²⁸⁰ Ayrıca 5 ve 6 Kasım tarihlerinde İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile görüşme sağlayan Numan Menemencioğlu, Moskova Konferansı ile alakalı görüş mukayeselerinde bulunmuştur. İki vekil arasında dostluk ve

²⁷² "Mısır'daki Akisler", *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1939.

²⁷³ Oran, *a.g.e.*, s.437.

²⁷⁴ Oran, *a.g.e.*, s.444.

²⁷⁵ Oran, *a.g.e.*, s.451.

²⁷⁶ İzzet Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Adana Görüşmeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.16, Sayı:46, s.155.

²⁷⁷ "M. Churchill'i İnönü Kabul Etiler", *Ulus*, 2 Şubat 1943.

²⁷⁸ "M. Churchill Diyor ki", *Ulus*, 3 Şubat 1943.

²⁷⁹ "Hariciye Vekilimiz Dün Kahire'ye Hareket Etti", *Ulus*, 3 Kasım 1943.

²⁸⁰ "Hariciye Vekilimiz Kahire'de Parlak Bir Şekilde Karşılandı", *Ulus*, 5 Kasım 1943.

ittifak düşünceleri beyan edilmiştir.²⁸¹ Anthony Eden ve Numan Menemencioğlu görüşmeleri sonrasında Londra gazetelerinde Kahire'den bildirilen bir haber yer almıştır. Haberde Türkiye'nin harbe girmeden de müttefiklere yardımda bulunabileceği söylenilmiştir.²⁸² Numan Menemencioğlu'nun Kahire seyahati sonrasında Adana'da Cumhuriyet gazetesi muhabirine verdiği beyanatta şu ifadelere yer vermiştir. “Kahire'den ferah haberler ile döndüğünü, müttefikler safında harbe girilmesi ve Sovyet Rusya'ya üsler verileceği haberlerinin gerçeği yansıtmadığını” beyan etmiştir.²⁸³ İngiliz hükümetinin daveti üzerine Dışişleri bakanı Numan Menemencioğlu, İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden arasında Kahire'de gerçekleşen görüşmelerin neticesi Cumhuriyet Halk Partisi Meclis grubunda görüşülmüştür. Londra Büyükelçisi Rauf Orbay tarafından İngiltere'ye görüşme hakkında bilgi verilmiştir.²⁸⁴

1943 Aralık ayında Winston Churchill ve F.Delano Roosevelt tarafından İsmet İnönü'ye bir telgraf bildirilmiştir. İsmet İnönü Kahire'ye davet edilmiştir.²⁸⁵ İnönü'nün Kahire ziyareti, İngiltere ile Türkiye'yi birbirine bağlayan ittifakı güçlendirdiği ve Türkiye'nin Amerika ve Sovyet Rusya ile de dostluğunu göstermesi açısından önemli bir olay olarak değerlendirilmiştir.²⁸⁶ Akşam Gazetesinin “Üç büyükler” başlığıyla verdiği haberde F. Delano Roosevelt, Winston Churchill ve Josef Stalin'in 20 Ocak'tan tarihinden sonra toplanacakları ancak toplantı gününün ve yerinin henüz belli olmadığı söylenmektedir.²⁸⁷ Türkiye'nin fiili olarak İkinci Dünya Savaşına katıldığını bildirmesi 1945 yılında gerçekleşecektir. Ulus gazetesinin 24 Şubat 1945 tarihli nüshasında “Türkiye, Japonya'ya harp ilan etti” başlıklı haberiyle kamuoyuna resmen savaşa dâhil olduğunu bildirmiştir.²⁸⁸

Akşam gazetesi de Ulus gazetesi ile aynı haber başlığını kullanarak, TBMM'nin harp ilanı kararını oy birliğiyle kabul ettiklerini ve San Fransisco Konferansı'na katılacaklarını okuyucularına aktarmıştır.²⁸⁹ Cumhuriyet gazetesi ise savaşın ilan edildiğini “Harb İlanı Kararımız Almanya'ya Bildirildi” başlığıyla

²⁸¹ “Kahire Konuşmaları Hakkında Resmi Bir Tebliğ Neşroldu”, *Ulus*, 8 Kasım 1943.

²⁸² “Kahire Tebliği”, *Ulus*, 9 Kasım 1943.

²⁸³ “Hariciye Vekilimiz Ankara'da”, *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1943.

²⁸⁴ “Müttefik İngiltere'ye Cevabımız Verildi”, *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1943.

²⁸⁵ Oran, *a.g.e.*, s.462.

²⁸⁶ “Samimi Müzakereler”, *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1943.

²⁸⁷ “Üçler Konferansı”, *Akşam*, 6 Ocak 1945.

²⁸⁸ “Almanya ve Japonya'ya Harp İlan Ettik”, *Ulus*, 24 Şubat 1945.

²⁸⁹ “Almanya ve Japonya'ya Harp İlan Ettik”, *Akşam*, 24 Şubat 1945.

duyurmuştur. Ayrıca haberde Times gazetesinde yer alan uluslararası barışın yeniden kurulmasında Türkiye'nin mühim bir rolü olacağı, Rodos ve Girit gibi adalarında Almanlardan temizlenmesinde Türkiye'nin büyük rol oynayacağı ifadeleri kullanılmış ve gazetenin ilk sayfasından okuyucularına aktarılmıştır.²⁹⁰

Potsdam Konferansı'nda Rusya, Boğazların Türkiye ile aralarında mesele olduğu konusuna değinmiş olsa da konferanstan sadece Montrö'nün değiştirilmesi konusunun Türk hükümetine bildirileceği beyan edilmiştir. Konferans başka bir karar almadan dağılmıştır.²⁹¹ İlerleyen günlerde de anlaşılacağı üzere Türkiye, kağıt üzerinde savaş ilan etmiş olmasına rağmen, savaş dışında kalmayı başarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Mısır'da yaşanan gelişmelerde Türk basının yakından takip ettiği görülmektedir. Türk gazeteleri Mısır topraklarında yaşanan olayları gün be gün takip etmiş ve okuyucularına aktarılmıştır. Vatan gazetesinin 11 Ocak 1940 tarihli nüshasında, Winston Churchill'in askeri vaziyet ile alakalı Avam kamarasında verdiği beyanatına yer vermiştir. Haberde yaklaşık üç aydır Mısır hududuna yapılan saldırılara karşılık şimdiye kadar dört bin İtalyan askerini esir aldıklarını, harp malzemelerini ele geçirdiklerini ifade etmiştir.²⁹² Gazetenin ertesi gün okuyucularına aktardığı haberde ise bölge de Fransız kuvvetlerinin de İngiliz kuvvetleri ile birlikte Maktıla ve Sidi Barrani bölgesini ele geçirdikleri bildirilmiştir.²⁹³ Ayrıca Winston Churchill İngiliz kuvvetlerinin, bölgedeki İtalyan güçlerinin hareket edebileceği yolları kestiklerini ve bölgeyi ele geçirdiklerini bildirmiştir.²⁹⁴ Bölge İtalyan kuvvetlerinin askeri mühimmatlarını buradan temin ettikleri için önemliydi. Bölgenin ele geçirilmesi İtalyanların askeri mühimmat sağlanmasını önleyeceği için büyük önem arz etmekteydi. İtalyan Kolordu Komutanı General Visconti Sebastiano'nun (1883-1961) esir edilmesi ile birlikte Mısır'daki kıtalara kumanda eden iki generalden biri ortadan kaldırılmıştır. Esir sayısının yirmi bini bulunduğu aktarılmıştır.²⁹⁵ Yaşanan bu gelişmelere Kral Faruk (1920-1965) Başvekili Hüseyin Sırrı Paşa (1894-1960) aracılığıyla İngiliz kuvvetlerine

²⁹⁰ "Harp İlamı Kararımız Almanya'ya Bildirildi", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1945.

²⁹¹ Oran, *a.g.e.* s.474.

²⁹² "İtalyanlardan Dörtbin Esir Alındı", *Vatan*, 11 Ocak 1940.

²⁹³ "İngilizler Sidi-Barraniyi Zapt Etiler", *Vatan*, 12 Ocak 1940.

²⁹⁴ "Mısır'da", *Vatan*, 13 Ocak 1940.

²⁹⁵ "Esirlerin Sayısı Yirmi bini Geçti", *Vatan*, 14 Ocak 1940.

gönderdiği tebliğinde Batı çölündeki başarılarından dolayı İngiliz kuvvetlerini tebrik etmiştir.²⁹⁶

Vatan gazetesinin 16 Ocak 1940 tarihli nüshasında, Batı çölündeki bu gelişmeler, İtalyaların Mısır hududunun ötesine sürüldüğü rapor edilirken, Fransız çavuşunun verdiği bir beyanatta ise bu durumun Suriye’de de sevinçle karşılandığı ifade edilmiştir.²⁹⁷ Cumhuriyet gazetesinin 8 Şubat 1940 tarihli nüshasında, Akdeniz harekâtı sahası Kumandanı Fransız General Maxime Weygand’ın, (1867-1965) Mısır’a ziyarette bulunacağı bu sebeple Mısır’da karşılama törenleri hazırlandığı bildirilmişken²⁹⁸, Yine Cumhuriyet gazetesin’den aktarılanlara göre General Weygand’ın Kahire yakınlarındaki İngiliz ve Mısır askeri birliklerini teftiş ettiği ve Mısır gazetelerinde bu ziyaretin coşkuyla karşılandığı yazılmıştır.²⁹⁹ Ulus gazetesinin 2 Eylül 1941 tarihli nüshasında, İskenderiye ve Süveyş kanalının bombardımana uğradığı ve bu sebeple ölü ve yaralananların olduğu haberi basına yansırken³⁰⁰, ilerleyen günlerde Süveyş kanalı muntikasının tekrar bombardımana uğradığı ve hava saldırısı yapıldığı bildirilmiştir.³⁰¹

Kahire ziyareti dönüşü Dışişleri bakanı Numan Menemencioğlu’nun gazetecilere verdiği beyanatta, Mihver devletler ile Türk hükümetinin münasebetinin değişmediğini ifade etmiştir. “İngiltere ile ittifakın kuvvetlenmesi, umumi harici siyasette hiçbir tahavvül ifade etmez”, açıklamadan da anlaşılacağı üzere Türkiye’nin, savaşa girmeme konusundaki kararlılığın devam ettiği görülmektedir.³⁰² Cumhuriyet gazetesinde yer alan, Times gazetesinden bildirilen habere göre de, Türkiye’nin Amerika ve Rusya ile olan dostluk münasebetlerinin aslında İngiltere ile yaptığı ittifak vesilesiyle olduğu ayrıca Türkiye’nin herhangi bir taarruza uğramadığı müddetçe savaşa dâhil olmayacağı beyan edilmiştir.³⁰³

Tasvir-i Efkâr gazetesinin 8 Aralık 1941 tarihli nüshasında bir yazı kaleme alınmıştır. Mısır hududu ile alakalı bölgede yapılan taarruzların durakladığı, bu savaşın

²⁹⁶ “Kral Faruk Kumandanları Tebrik Etti”, *Vatan*, 15 Ocak 1940.

²⁹⁷ “İtalyanlar”, *Vatan*, 16 Ocak 1940.

²⁹⁸ “General Weygand”, *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1940.

²⁹⁹ “G. Weygandın Kahire Ziyareti”, *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1940.

³⁰⁰ “İskenderiye’ye Hücum”, *Ulus*, 2 Eylül 1941.

³⁰¹ “Süveyş Kanalı Bölgesine Bir Hava Akımı Yapıldı”, *Ulus*, 21 Eylül 1941; “Kahire Civarında Bombalanan Yerler”, *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1941.

³⁰² “Hariciye Vekilimiz Diyor ki”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1943.

³⁰³ “Kahire Konferansının Akisleri Devam Ediyor”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1943; “Kahire Konferansının Haftalık İngiliz Dergilerin deki Akisler”, *Ulus*, 14 Aralık 1943.

iki taraf içinde çok büyük kayıplara sebep olduğu ancak Mısır'daki İngiliz kuvvetlerinin amaçlarının Alman kuvvetlerini hezimeye uğratmak ve İtalyanların Akdeniz'de hâkimiyetlerini ortadan kaldırmak olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁴

İkinci Dünya Savaşının devam ettiği süreçte Mısır'da gerçekleşen el-Alameyn savaşı ile alakalı Tasvir-i Efkâr gazetesinde bir habere verilmiştir. “Mısır için beliren tehlike” başlıklı haberde Mihver kuvvetlerinin İskenderiye yakınlarında olduğu, Mısır topraklarında devam eden savaş ile alakalı kimin galip geleceği konusunda henüz kesin bir sonuca varılmadığı aktarılmıştır. Ayrıca Mısır'dan gelen haberlere göre Mihver kuvvetleri bozguna uğratıldığı söylenirken, Türkiye'ye gelen havadislerin tam tersini beyan ettiği habere yansımıştır.³⁰⁵ Yine Tasvir-i Efkâr gazetesinin beyan ettiğine göre, Mihver kuvvetlerinin Nil deltasına doğru ilerlediği ve İngiliz askerlerinin bozguna uğradığı³⁰⁶, kuvvetlerin Mısır'ın yeşil bölgesi diye adlandırılan yere kadar ilerledikleri söylenmektedir.³⁰⁷ Büyük bir şiddet ile devam eden savaşın yaşandığı yer, İskenderiye'ye altmış veyahut yetmiş kilometre uzaklıkta kalan El-Alameyn isimli bir kasabadır.³⁰⁸ Cumhuriyet gazetesinin 18 Temmuz 1942 tarihli nüshasında, el-Alameyn bölgesinin, Alman kuvvetleri tarafından tanklar ile bombardımana uğratıldığı³⁰⁹, buna karşılık olarak yirmi iki mihver tankının imha edildiği bildirilirken³¹⁰, bölgede şiddetli çatışmaların devam ettiği aktarılmıştır. Ayrıca Mihver kuvvetlerin bin İngiliz askerini esir aldıkları ve yüz otuz bir İngiliz tankını ele geçirdikleri söylenmektedir. El-Alameyn'de bölgesinde meydana gelen çatışmaların gün boyunca devam etmediği bazı zamanlarda duraksadığı da bildirilmiştir.³¹¹ Çatışmaların devam ettiği günlerde “Yeni Ortaşark Başkumandanı Winston Churchill'in Mısır'ı” ziyaret edip Kral Faruk ile ziyareti, Türk basınında Amerika'dan ortaşarka şimdiye kadar gönderilenden daha fazla kara ve hava kuvvet takviyeleri geldiği şeklinde yorumlanmıştır.³¹²

Vatan gazetesinin 8 Ağustos 1942 tarihli nüshasında The Newyork Times'dan aktarılan haberde Amerikan kuvvetlerinin Mısır cephesinde yer alacağı bildirilmiştir.

³⁰⁴ “Mısır Hududu Harekâtı Şimdilik Durdu”, *Tasvir-i Efkâr*, 8 Aralık 1941.

³⁰⁵ “Mısır İçin Beliren Tehlike”, *Tasvir-i Efkâr*, 1 Temmuz 1942.

³⁰⁶ “Mısır Muharebesi”, *Tasvir-i Efkâr*, 3 Temmuz 1942.

³⁰⁷ “Mısır Muharebesi”, *Tasvir-i Efkâr*, 4 Temmuz 1942.

³⁰⁸ “Askeri Vaziyet”, *Tasvir-i Efkâr*, 7 Temmuz 1942.

³⁰⁹ “Rommel Kuvvetleri İlerliyor”, *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1942.

³¹⁰ “El Alameyn Bölgesinde”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1942.

³¹¹ “Mısır Harbi”, *Tasvir-i Efkâr*, 25 Temmuz 1942.

³¹² “Mısır'a Yeni Bir Taaruz Bekleniyor”, *Tasvir-i Efkâr*, 20 Ağustos 1942.

Haberin devamında ayrıca Mısır'ın durumundan bahsedilmiştir. Mısır'ın çıkmaz bir durum içinde olduğu yalnız bunun fazla sürmeyeceği söylenmiştir. Savaşın iki taraftan birinin teslim olması ile sonlanacağı aktarılmıştır.³¹³ 25 ve 26 Ağustos gecesi İngiliz kuvvetler tarafından İtalyan birliklerine saldırı düzenlenmiş ve ağır kayıplar verildiği bildirilmiştir.³¹⁴ Mihver kuvvetleri Başkumandanı Mareşal Rommel (1891-1944) bu saldırıya karşılık vermiş ve çatışmalar gün boyunca devam etmiştir.³¹⁵ Ayrıca Yeni Zelanda kuvvetleri de merkezde bulunun İtalyan kuvvetlerine saldırı düzenlemiş ve mevzilerinden uzaklaştırmışlardır.³¹⁶ Mareşal Rommel önderliğinde Alman kuvvetlerinin ilerlemesi üzerine el-Alameyn bölgesindeki Amerikan kuvvetleri harekete geçmiş ve harbe girmek için emir bekledikleri bildirilmiştir.³¹⁷ Mısır'da Mihver kuvvetlerinin İskenderiye'yi bombaladığı, İngiliz mayın alanına kadar ilerledikleri ayrıca şehirdeki binaların ve hava sahasındaki uçakların bu saldırıdan büyük hasar aldığı aktarılmıştır.³¹⁸ Ancak İngilizlerin bildirdiğine göre ise Mihver kuvvetlerin geri çekilmeye başladığı söylenmektedir. Kesinlikle Mihver kuvvetlerin bölgeye girmeye muvaffak olamayacakları, ellerindeki bütün mühimmatı kullandıklarını ifade edilmiştir.³¹⁹

Tasvir-i Efkâr gazetesinin "Willkie Ankara'da" başlığıyla verdiği haberde F. Delano Roosevelt'in mümessilinin Ankara'ya geldiğini bildirmiştir. Mümessilin gazetecilere verdiği beyanatta Mısır cephesi hakkında bilgilere yer verilirken Mihver kuvvetlerin kazanacağını düşünmenin budalalıktan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Mısır'da saldırı tehlikesini kalmadığı, Mihver kuvvetlerin tanklarının %40 ının imha edildiği söylenmiştir. Ayrıca Amerikan yardımının her zaman Mısır'a aktarıldığına da sözlerinde yer vermiştir.³²⁰

Cumhuriyet gazetesinde Emekli General Hüseyin Emir Erkilet (1883-1954) Mısır'da askeri vaziyet ile alakalı bir yazı kaleme almıştır. General Hüseyin Emir Erkilet yazısında Mihver kuvvetler ve Mısır'da bulunan savunmayla ilgili bilgilere yer

³¹³ "Mısır'ın Durumu Çıkmaza Girmiş", *Vatan*, 8 Ağustos 1942.

³¹⁴ "İngilizler Mısır'da Dün Harekete Geçti", *Tasvir-i Efkâr*, 28 Ağustos 1942.

³¹⁵ "M. Rommel Mısır'da Taarruza Geçti", *Tasvir-i Efkâr*, 2 Eylül 1942.

³¹⁶ "Mısır Cephesin de Hareket Başladı", *Vatan*, 28 Ağustos 1942.

³¹⁷ "Mısır Muharebesi", *Tasvir-i Efkâr*, 3 Eylül 1942;, "Rommel Ordusu 12 Km İlerledi", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1942.

³¹⁸ "İskenderiye Bombalandı", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1942.

³¹⁹ "Mihver Kıt'aları Geri Çekilmeye Başladı", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1942.

³²⁰ "Willkie Ankara'da", *Tasvir-i Efkâr*, 8 Eylül 1942.

vermiştir. Kuzey Cephesinde meydana gelen savaşın gidişatı ile alakalı yaptığı yorumunda ise Almanların muhtemelen ilerleyen günlerde ellerindeki tüm mühimmatla Rus kuvvetlerine karşı savunmaya geçeceği beyan etmiştir. Ayrıca Mısır'a tekrar taarruz için harekete geçilirse bu taarruzdan pek başarı sağlanamayacağı yorumunda bulunmuştur.³²¹

İtalyan ve Alman kuvvetlerin İngiliz kuvvetlerine saldırdığı haberi *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yer almıştır. Saldırının İngiliz kuvvetler tarafından püskürtüldüğü ve Mihver kuvvetlerin ağır kayıplara uğradığı bildirilmiştir. İngiliz kuvvetlerin ise üç uçağının düşürüldüğü bunun kayda değer bir kayıp olmadığı aktarılmıştır.³²²

Vatan gazetesinin 2 Ekim 1942 tarihli nüshasında yer alan haberde İtalyan orduları umumi karargâhından aktarılanlara göre Mısır cephesinde mevzilere taarruz edildiği ve Almanların hava muharebesinde bir İngiliz uçağını düşürdüğü söylenmektedir. Bir başka İngiliz uçağının ise zorunlu iniş yapması neticesinde uçak mürettebatından altı kişinin esir alındığı ayrıca ağır kayıplar verildiği aktarılmıştır.³²³ Muharebelerin devam ettiği süreçte, İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden Avam Kamarasında verdiği beyanatta, Süveyş kanalı merkezinin işgal altındaki Fransızlarda bulunmasının önemini ifade etmiştir. Çünkü kumpanya müdürlüğünün artık Paris'teki merkez tarafından değil İngiliz idareciler tarafından yönetildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Mihver devletlerin kanal kumpanyası hareketlerinde hiçbir şekilde etkili olmadıklarını Mısır'daki İngiliz kara ve deniz makamlarının kanalın müdafaası için her türlü tedbiri almakta olduğunu aktarmıştır.³²⁴

1942 Ekim ayında Mısır cephesinde şiddetli muharebelerin tekrar başladığı haberi basında yer almıştır. Kırkdört İtalyan, onbir Alman uçağının düşürüldüğü, ayrıca dört Mihver gemisinin İngiliz kuvvetleri tarafından batırıldığı söylenmektedir.³²⁵ Üçüncü kez taarruza geçen İngiliz ordusu ve Mihver kuvvetleri arasında meydana gelen şiddetli muharebeler el-Alameyn ve Kattara bataklıkları bölgesinde yaşanmıştır.³²⁶ 1942 Aralık ayına gelindiğinde ise İngiliz ordusunun bölgeye insan ve malzeme yığmaya

³²¹ Hüseyin Emir Erkilet, "Asker Vaziyet", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1942.

³²² "Mısır Harbi", *Tasvir-i Efkâr*, 23 Eylül 1942.

³²³ "Mısır'da Harekât", *Vatan*, 2 Ekim 1942.

³²⁴ "Süveyş Kanalı ve İngilizler", *Vatan*, 22 Ekim 1942.

³²⁵ "Mısır Cephesin de Şiddetli Haberler", *Tasvir-i Efkâr*, 23 Ekim 1942.

³²⁶ "Sekizinci İngiliz Ordusu Mısır'da Taarruza Geçti", *Tasvir-i Efkâr*, 25 Ekim 1942.

devam ettiği bildirilmiştir.³²⁷ Ayrıca yaşanan çatışmalar sonrasında Mihver kuvvetleri Libya'ya geri çekilmek zorunda kalmışlardır.³²⁸ Mayıs 1943 yılında Mihver kuvvetlerinin teslim olmasıyla bölgedeki çatışmalar sona ermiştir. El-Mısırî gazetesi İtalya'nın teslim olmasını, Mısır'ın İtalyan ihtirasından kurtulduğunu, Mussolini'nin islam hamiliği komedisinin son bulduğu şeklinde okuyuculara aktarmıştır.³²⁹

Cumhuriyet gazetesinin 24 Şubat 1945 tarihli nüshasında, Londra'dan bildirdiği haberde Mısır'ın Mihver devletlere karşı savaş ilan edeceği ile alakalı duyumların alındığı, ancak kesin bir bilginin bulunmadığı aktarılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'yi takiben Suriye ve Lübnan'ın da Almanya'ya savaş ilan edeceği bildirilmiştir.³³⁰ Mısır'ın resmi olarak resmen savaş ilan ettiğini bildirmesi Şubat 1945'de gerçekleşecektir. 1945 yılının sonlarına doğru İngiltere ve Mısır arasında görüşmeler başlamış ve 1946 yılında iki devlet arasında imzalanan antlaşma neticesinde İngiltere bölgeden kademeli olarak geri çekilmeyi kabul etmiştir.

2.2. ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE HEYET ZİYARETLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'ne, Kahire elçiliği vasıtasıyla Mısır veliahdı Prens Mehmet Ali tarafından Türkiye Kızılay Cemiyetine beşyüz İngiliz lirası bağışta bulunulmuştur. Bu sebeple elçilik vasıtasıyla kendilerine teşekkür edilmiştir.³³¹

Türkiye'nin Kahire elçilik binası ile alakalı bir haber dikkat çekmektedir. Türkiye'nin Kahire'de bulunan elçilik binasının Mısırlı yardımseverler tarafından yeniden inşaa edildiği bildirilmiştir. Yardımseverler Bin beşyüz İngiliz liralık bağışı Milli Komite emrine göndermişlerdir.³³² Ayrıca Mısır'ın, Türkiye elçiliğine Abdülhakkı Bey tayin edilmiştir. Kendileri 1930 yılında da İstanbul'da konsolos olarak görev yapmıştır. ³³³ Mısır'ın Ankara elçiliğine ise Kemal Abdurrahman Bey'in tayin edildiği aktarılmıştır.³³⁴

³²⁷ "Sekizinci Ordu Cepheye İnsan ve Malzemeye Yığıyor", Cumhuriyet, 2 Aralık 1942

³²⁸ "Sekizinci İngiliz Ordusu Taarruza Geçti", İkdam, 17 Aralık 1943.

³²⁹ "Kahire", Cumhuriyet, 10 Eylül 1943.

³³⁰ "Kararımızda Bizi Takip Edecek Devletler", Cumhuriyet, 24 Şubat 1945.

³³¹ "Mısır Veliahdının Kızılay'a Teberug", Ulus, 20 Aralık 1939.

³³² "Kahire Elçiliğimiz de", Cumhuriyet, 16 Ocak 1940.

³³³ "Kardeş Mısır", Cumhuriyet, 14 Şubat 1940.

³³⁴ "Mısır'ın Ankara Elçiliği", Tasvir-i Efkâr, 9 Aralık 1942.

Ziyaretler

İki ülke arasında çok defa karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretler Mustafa Kemal Paşa döneminden sonrada devam etmiştir. Mısır'ın Hariciye Nazırı Abdulfettah Yahya Paşa'nın 17 Haziran 1939 tarihinde İstanbul'a geldiği, 18 Haziran 1939 tarihinde İsmet İnönü ile görüşüp Ankara'dan ayrılmadan önce bir radyo programına yaptığı konuşmasında; "Mısır, Türkiye'nin sulhu ve sadık bir dostudur" ifadelerini kullanmıştır.³³⁵

Ulus gazetesinin 10 Ağustos 1939 tarihli nüshasında Türkiye'ye Mısır'dan askeri bir heyet geleceği ve bu heyetin ordu teşkilatı ve askeri usuller etrafında incelemelerde bulunmak istedikleri bildirilmiştir. Heyetin Reis'inin Kahire Topçu Kumandanı Tümgeneral Hüsnü Elzeydi Paşa'nın olduğu bildirilmiştir.³³⁶ Yine Ulus gazetesinin bildirilene göre heyetin Türkiye'ye geldiği ve Heyet Reisi Elzeydi Paşa'nın gazetecilere verdiği beyanatında gösterilen ilgiden çok memnun kaldıklarını burada çok iyi karşılandığını, eskiden beri tanıdığı ve sevdiği Türk ordusunun kendilerini burada selamlamasından son derece bahtiyar olduğuna sözlerinde yer vermiştir.³³⁷ Ayrıca Reiscumhur, İsmet İnönü'nün de iltifatlarına mahzar olmalarından dolayı fevkalade memnun olduklarını dile getirmiştir.³³⁸ Heyet Ebedi Şef Mustafa Kemal Atatürk'ün kabrini ziyaret etmiş ve çelenk bırakmışlardır.³³⁹ Buradan ayrıldıktan sonra Eskişehir'e hareket etmişlerdir. Burada vali, subay ve komutanlar tarafından karşılanmışlardır.³⁴⁰ Heyet Türkiye'deki ziyaretlerinin sonunda Haydarpaşa garından askeri erkân tarafından uğurlanmışlardır.³⁴¹ Mısır'daki sulama tesislerini ve bu tesislerin idaresini tetkik etmek üzere B. Salahattin Bey öncülüğünde bir Bayındırlık heyetinin Mısır'a gideceği kararı alınmıştır.³⁴² Heyetin 25 Aralık günü Toros ekspresinden Mısır'a doğru hareket edeceği bildirilmiştir.³⁴³

³³⁵ "Mısır Hariciye Nazırı Bugün İstanbul'da", *Ulus*, 18 Haziran 1939.

³³⁶ "Memleketimize Bir Mısır Askeri Heyeti Geliyor", *Ulus*, 10 Ağustos 1939.

³³⁷ "Mısır Askeri Heyeti Geldi", *Ulus*, 20 Ağustos 1939.

³³⁸ "Mısır Askeri Heyeti Reisi", *Ulus*, 23 Ağustos 1939.

³³⁹ "Mısır Askeri Heyetinden Ebedi Şef'de Tazim", *Ulus*, 29 Ağustos 1939.

³⁴⁰ "Mısır Askeri Heyeti Eskişehir'de", *Ulus*, 6 Eylül 1939.

³⁴¹ "Mısır Askeri Heyeti Kahire'ye Hareket Etti", *Son Posta*, 9 Eylül 1939, *BCA*, 30.10.1.1/, 268.804.19.16 Kasım 1939.

³⁴² "Bir Nafia Heyetimiz Mısır'a gidiyor", *Ulus*, 17 Aralık 1939.

³⁴³ "Mısır'a Gidecek Heyetimiz", *Ulus*, 24 Aralık 1939.

1934-1943 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Rektörü olan Cemil Bilsel (1879-1949) Kahire'yi ziyaret etmiştir. Burada Kahire elçisine Kral Faruk'u ziyaret etmek istediğini söylemiştir. Bunun üzerine Kahire elçisi ile birlikte Kral Faruk'u ziyaret etmişlerdir. Aralarında gerçekleşen sohbette Mısır Kralı Faruk'un kendilerinin de Türkiye'yi ziyaret etme arzusu içinde olduğuna söylemiştir. Ayrıca Kral Faruk özellikle Mısır Üniversitesi'ni ziyaret etmelerini istemiştir.³⁴⁴

Cumhuriyet gazetesinin 27 Ağustos 1942 tarihli haberinde bildirilene göre Türk gazetecilerin Kahire'ye ziyarete geldiği, burada Türk elçisi ve İngiliz temsilciler ile hava sahası alanlarını ziyaret ettikleri söylenmektedir.³⁴⁵ Buradan İngiltere'ye seyahat edecek olan gazeteciler için Türk elçiliğinde ziyafet verilmiş ve Mısır basınından da temsilcilerin de bu ziyafette yer aldıkları aktarılmıştır.³⁴⁶ Vatan gazetesinde 27 Ağustos 1942 tarihli haberinde Türk gazetecilerin Mısır ziyareti hakkında bilgi vermiştir. Kahire'de bulunun Türk elçinin burada ziyarete gelen Türk gazeteciler için ziyafet verdiği, İngiliz temsilcilerinde burada yer aldığı ve gazetecilerin Kahire'den Londra'ya gidecekleri basına yansımıştır.³⁴⁷

2.3. İSKENDERİYE-İZMİR-İSTANBUL HATTI DENİZ SEFERLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ilan edilmesi üzerine Ege ve Akdeniz'den Mısır'a yapılan posta seferleri iptal edilmiştir. İlerleyen günlerde vaziyetin biraz açığa kavuşması vesilesiyle İzmir hattı üzerinden İskenderiye'ye yapılan posta seferlerinin tekrar faaliyete geçtiği bildirilmiştir.³⁴⁸

İkinci Dünya savaşı sırasında Mısır, İngilizlerin kontrolü altındaydı. Mısır'dan İskenderun'a gelmekte olan harp malzemesi taşıdığı rivayet edilen "Trabzon" ismini taşıyan Türkiye'ye ait yük gemisine İskenderiye'den harp malzemesi yüklendiği haberi alınmıştır. Ancak İngilizler tarafından bu sevkiyatın engellendiği bildirilmiştir. Sevkiyatta yalnızca tüccar eşyası yapılabileceği ifade edilmiştir. Gemiye sadece kahve, kakao, kauçuk gibi eşyaların yüklenilmesine izin verilmiştir.³⁴⁹ Savaş yıllarında gelen mallar denizyolu ile aktarımı yapıldığı görülmektedir. Bu mallar İskenderiye ve İstanbul

³⁴⁴ "Üniversite'de", *Cumhuriyet*, 7 Mart 1940.

³⁴⁵ "Türk Gazetecileri Kahire'de", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1942.

³⁴⁶ "Türk Gazetecileri İngiltere'ye Hareket Etti", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1942.

³⁴⁷ "Gazetecilerimiz Kahire'de", *Vatan*, 27 Ağustos 1942.

³⁴⁸ "Akdeniz Seferleri", *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1939.

³⁴⁹ "Trabzon Şilepi Bir Haftaya Geliyor", *Cumhuriyet*, 7 Mart 1944.

arasında işleyecek olan üç Türk vapuru ile Amerika'dan İskenderiye'ye getirilmiştir. Türkiye'ye ait malların İstanbul'a sevkinin gerçekleşeceği basına yansımıştır.³⁵⁰

2.4. TÜRKİYE İLE MİSİR ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

2.4.1. Ticari Faaliyetler

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, ticaret politikası için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Savaş döneminde iç pazarda ticaretin hareketli olması için fiyatların makul tutulması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca Mısır ile yaptığımız ihracatın gelişmesi içinde bazı kararların düzenlenmesi gerektiği aktarılmıştır.³⁵¹

Mısır ve Türkiye arasında yeni bir ticaret antlaşması için hazırlıkların başlanmış. Çünkü halen geçici bir antlaşma ile ticari ilişkiler sürdürülmektedir. Buna uluslararası hukukta (Modus Vivendi) denilmektedir. İki devlet arasında bir anlaşma imzalanırsa ticaretin gelişmesi açısından önemli olduğu söylenmektedir.³⁵²

Türkiye'den Mısır'a 1938 Kasım ayına kadar bir milyon ikiyüz yetmişbeş bin lira Türk lirası değerinde tütün, kabuklu ve kabuksuz fındık, üzüm ihraç edilmiştir.³⁵³ 1939 Ekim ayında ise Mısır'a tekrar tütün ihracatı yapılmıştır.³⁵⁴ İktisat Müdürlüğüne Mısır tarafından yapılan müracaatta, tonlarca Bursa kestanesi almayı istediği yakında sevkiyatın başlayacağı söylenmektedir.³⁵⁵

Mısır'a ayrıca pastırma, ceviz, tütün, kestane gönderilmiştir.³⁵⁶ 1940 Ocak ayında Basra yolu üzerinden Mısır'a tütün ihracatı yapılacağı haberi göze çarpmaktadır. Ayrıca yapılacak olan tütün ihracatı için gerekli tedbirlerin alındığı aktarılmıştır.³⁵⁷ Savaş yıllarında da basına yansıyan haberlerde görüldüğü üzere Mısır'a en çok ihraç edilen ürünün tütün olduğu dikkat çekmektedir. Dış Ticaret dairesi tarafında Mersin limanından, Mısır'a gönderilecek olan vapurda bamya, çay, portakal, pamuklu dokuma

³⁵⁰ "Türkiye Mısır Vapur Seferleri", *Cumhuriyet*, 7 Mart 1945.

³⁵¹ "Ticaret Politikamız", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1939.

³⁵² "Mısır ve Macaristan ile Yeni Ticaret Anlaşması Müzakereleri Başlıyor", *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1939.

³⁵³ "Mısır", *Ulus*, 24 Kasım 1938.

³⁵⁴ "Ticaret İşleri", *Son Posta*, 4 Ekim 1939.

³⁵⁵ "Mısır'dan Bursa Kestanesi İsteniyor", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1939.

³⁵⁶ "Dünkü İhracat", *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1939.

³⁵⁷ "Basra Yoluyla Ticaretimiz Artıyor", *Vatan*, 8 Ocak 1940.

ürünler ihraç edileceği aktarılmıştır.³⁵⁸ Mısır'da bulunan Türkiye'ye ait malların getirilmesi için bir vapurun İskenderiye'ye gönderildiği söylenmektedir.³⁵⁹ Mısır hükümeti, Türkiye'den Mısır'a gelecek olan bazı ithal ürünlere sınır koymuştur. Örneğin; Türkiye'den badem ithalatını yasaklamıştır. Türk ithalatçıların Mısır'a yirmi tondan fazla ürün ithal etmesi de yasaklanmıştır.³⁶⁰

Türkiye ile Mısır arasında gerçekleşecek ithal edilecek, malların taşınması için İstanbul tüccarları tarafından Ticaret Bakanlığına bir rapor hazırlanmıştır. Ayrıca Ticaret Bakanlığı ithalat ve ihracat işlerini düzenlemek ve arttırmak için faaliyetlerine devam edecekleri bildirilmiştir.³⁶¹ Türkiye ile Mısır arasında yapılan ihracatta Mısır'da birikmiş olan Türk malları ile alakalı Ticaret Bakanlığı bir Türk yük gemisinin Mısır limanlarına sefer yapması gerektiğini Münakalat Bakanlığına bildirmiştir. Mısır'da biriken ürünler arasında üçbin ton radesin de çuval ve kanaviçe ile pamuklu dokumalar bulunmaktadır.³⁶² Türk basınına yansıyan haberlerde görüldüğü üzere Türkiye tarım üreticisi bir ülkedir. Türkiye ürettiği tarım ürünlerinin ihracatını diğer ülkelere de yapmaktadır. Bu ülkelerden biriside Mısır olmuştur.

2.5. SPOR, OLİMPİYAT, SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Spor, ülkeler bazında en olumlu diplomatik girişimlere yol açan bir yöntemdir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye ile Mısır takımları arasında yapılan müsabakalar basında yer almıştır. 1939 yılında Atina'da 10.Balkan oyunları gerçekleştirilmiştir. Ulus gazetesinin 6 Ekim 1939 tarihli nüshasında Balkan Atletizm müsabakalarına Türkiye'nin de katılacağı haberi yer almıştır. Haberin devamında ayrıca Balkan Atletizm müsabakaları bir kongre düzenlendiği kongrede bulunan Türk heyetinin Mısır'ında müsabakalara davet edilmesini istedikleri aktarılmıştır.³⁶³

Beden Terbiyesi Umumi Müdürlüğü tarafından Mısırlı atlet ve güreş ekibi Ankara'ya davet edilmiştir. Türkiye ve Mısır arasında yapılacak olan müsabakaların 19 Eylül tarihinde Ankara'da yapılacağı söylenmektedir. Ayrıca müsabakalardan sonra

³⁵⁸ "Port Said Kalan Mallar", *Tasvir-i Efkâr*, 3 Haziran 1941.

³⁵⁹ "Amerika ve Mısır'a Gidecek Vapurlarımız", *Tasvir-i Efkâr*, 7 Ekim 1942.

³⁶⁰ "Mısır Hükümeti İhraç Mallarımıza Bazı Kayıtlar Koydu", *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1944.

³⁶¹ "Dış Ticaret Durumumuz", *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1945.

³⁶² "Mısıra Kadar Gelen İthal Mallarımız", *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1945.

³⁶³ "Balkanlar da Atletizm Müsabakaları", *Ulus*, 6 Ekim 1939.

Türk sporcularında en yakın zamanda Mısır'a seyahat edeceği aktarılmıştır.³⁶⁴Savaşın sonuna yaklaşılırken 1944 yılında Türkiye ve Mısır milli takımları arasında yapılması futbol müsabakaları yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak Mısır federasyonu tarafından müsabakanın gerçekleşmesi için beklenen cevabın gelmemesi sebebiyle iptal edilmiştir.³⁶⁵ Savaş yıllarına bakıldığında Türkiye ile Mısır arasında gerçekleşen müsabakalar, sosyal ve kültürel ilişkiler ile alakalı gazetelere yansıyan haberlerin azaldığı dikkat çekmektedir.

³⁶⁴ "Türk Mısır Spor Teması", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1943.

³⁶⁵ "Mısır Seyahati Yapılmayacak", *Cumhuriyet*, 29 Şubat 1944.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1950-1952 ARASINDA TÜRK BASININDA MISIR

3.1. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİ

1945'ten beri Türkiye'nin Sovyet tehdidi altında olması, savaşın ülke ekonomisinde yarattığı zorluklar ve dış borç meseleleri Türkiye'nin NATO'ya girmek istemesine sebep olacak, hatta Demokrat Parti, "Türkiye'nin çıkarı Batı'nın çıkarı ile özdeşdir" anlayışını benimseyecektir.³⁶⁶Bu politikayı esas alarak, Adnan Menderes yönetimindeki Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu bu süreçte, hükümet dış politika da daha önceki dönemlerde olduğu gibi yönünü batıya çevirmiş ve Kore Savaşı'na asker göndermiştir.³⁶⁷

Demokrat Parti Meclis Grubunun kapalı oturumunda, gerçekleşen konuşmalarda genellikle milletvekillerinin batılı devletler ile alakalı konuşma yapmalarına karşılık, Ortadoğu ülkeleri ile işbirliği yapılması gerektiğini, Antalya Milletvekili Burhan Onat (1894-1976) dile getirmiş, konuşmasında Mısır ile alakalı şu sözleri dikkat çekmiştir; "Mısır 'da orta tabakadan, esrarkeş kahvelerine kadar asılmış Türk bayraklarının olduğu ayrıca Mustafa Kemal'in resimlerinin" yer aldığına dikkat çekmiştir.³⁶⁸

Ortadoğu'da güvenlik ve savunma iş birliği alanında ilk ittifak 1937 yılında Irak, İran, Afganistan, Türkiye arasında imzalanan Sadabat Paktı olacaktır.³⁶⁹Arap-İsrail Savaşı ve İsrail'de Filistin devletinin kurulma meselesi için Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulması kararının alınmasına Arap ülkeleri karşı çıkarken, Türkiye ise batılı devletler ile birlikte olumlu oy kullanmıştır. Böylelikle İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuş ve Arap ülkelerinden tepkisini almıştır.³⁷⁰ Bu durum Mısır'ın Türkiye ile olan ilişkilerinde olumsuz etki yaratacaktır. Türkiye'nin güvenliğinin batı güçleri tarafından garanti altına alınması isteği, NATO'ya resmi olarak üye olmasıyla gerçekleşme noktasına gelmiştir.³⁷¹ Bu durum Ortadoğu'da emperyalizmin sözcüsü durumuna düşmesine neden olsa da Demokrat Parti iktidarı döneminde Ortadoğu'da aktif bir politika sürdürülecektir. Ayrıca Ortadoğu Komutanlığı

³⁶⁶ Oran, *a.g.e.*, s.615.

³⁶⁷ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, Boyut yay, İstanbul, 1997, s.60-61.

³⁶⁸ İlyas Eyul, "Türkiye Mısır İlişkileri 1950-1960", (Yüksek Lisans Tezi), Aksaray 2019, s.95.

³⁶⁹ Davut Dursun, "Bağdat Paktı", *DİA*, cilt no:4, İstanbul, 1991, s.446-447.

³⁷⁰ Oran, *a.g.e.*, s.617.

³⁷¹ Behçet Kemal Yeşilbursa, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)", *History Studies/Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010, s.73.

teklifi ile Türkiye, bölgede dört güçten (İngiltere, Amerika, Türkiye, Fransa) biri haline gelecektir.

3.2. ORTADOĞU KOMUTANLIĞI VE ORTADOĞU SAVUNMA ORGANİZASYONU

Ortadoğu Komutanlığı kurulması fikri, doğrudan doğruya İngiltere İkinci Dünya Savaşı, sonrasında değişen uluslararası şartlar neticesinde Ortadoğu'dan çekilmek zorunda olduğunu anlamıştır. Fakat bölgeden ayrılırken de stratejik değeri dolayısıyla Ortadoğu'daki üslerini daha az tepki uyandıracak bir biçimde korumak istemektedir. Bu istediğinin sonucu olarak proje fikri ortaya çıkmıştır.³⁷²

1951 yılında İngiltere tarafından ortaya çıkacak olan Ortadoğu Komutanlığı Projesine Türkiye'nin katılması da istenmiştir. Hatta Türkiye'nin NATO'ya katılmadan önce, ilk olarak bu projede yer alması dile getirilmiştir. Ancak süren görüşmeler neticesinde İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya girmesi konusundaki itirazlarından vazgeçecektir. Türkiye'nin de NATO'ya dâhil edilip, Ortadoğu konusunda birlikte hareket etme kararı alınacak ve zaman zaman bu durum Ortadoğu'da emperyalizmin sözcüsü³⁷³ durumuna düşmesine neden olsa da, Demokrat Parti İktidarı döneminde Ortadoğu'da aktif bir politika sürdürülecektir.

Türk basınında bu süreç ile alakalı yaşanan gelişmelere ilk sayfalarda yer verilmiş ve geniş açıklamalar yapılmıştır. İktidara yakınlığı ile bilinen Zafer gazetesi gelişmelerin başladığı tarihte Fransız, İngiliz, Amerikan askeri şeflerinin Atlantik Paktı çerçevesi dâhilinde bir Ortadoğu Komutanlığı ihdas edildiği takdirde bu bölgenin müdafaasının İngiltere'ye verileceğini bildirmiştir. Türkiye'nin Atlantik Paktına alınmasına karar verildiğinde ise Ortadoğu Komutanlığına değil de yeni ihdas edilmiş olan Güney Avrupa müdafaasının komutanlığı çerçevesine gireceği haberi basında yer almıştır.³⁷⁴

Akşam gazetesinin “Ortadoğu'da savunma tedbirleri alınıyor” başlığıyla verdiği haberde İngiliz Savunma Bakanlığının bir konferans gerçekleştireceği

³⁷² Ömer Kürçüoğlu, “Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (1945-1970)”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c:27, sayı:02, 1972, s.33.

³⁷³ Fahir Armaoğlu, “Ortadoğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na 1951-1955”, *Belleten*, C.LIX:224-, Nisan 1995, s.193.

³⁷⁴ “Atlantik Paktı Ortadoğu Komutanlığı”, *Zafer*, 19 Haziran 1951.

aktarılmıştır. Ayrıca konferansın gündeminin Ortadoğu'nun güvenliği ve savunmasının nasıl sağlanacağına meselesi olacağı İngiliz Savunma Bakanı'nın Ortadoğu'nun savunmasında İngiltere'nin müttefiki olan Türkiye, Ürdün, Yunan kuvvetlerinin de dikkate alınacağı okuyuculara aktarılmıştır.³⁷⁵ Yine Zafer gazetesinin 23 Haziran 1953 tarihli nüshasında, İngiltere'nin Ortadoğu' da bir savunma bürosu teşkil edeceği fikrine yer verilirken ve Türkiye'nin de buraya katılabileceği aktarılmıştır.³⁷⁶

3 Temmuz 1951 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı Herbert Morrison, (1888-1965) Türkiye Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'ye (1890-1966) bir memorandum göndererek, Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığı projesine dâhil olur ise, NATO'ya üye olabilmesi konusunda Türkiye'ye destek verileceği açıklamıştır. Ayrıca Türkiye, İngiltere, Fransa, Amerika ile birlikte bölgede bir müttefik komutanlığı kurulmasına da katılacağı³⁷⁷ beyan edilmiştir. Aynı gün İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Noel Charles (1891-1975) ile Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün görüşme sağladıkları ve bu görüşmenin bir saat kadar sürdüğü haberi basında yer almıştır.³⁷⁸

20 Temmuz tarihinde Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü TBMM'de yaptığı bir konuşmasında;

*“Şu noktaya ehemmiyetle işaret etmek isterim ki, Orta Şark müdafaasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğu kanîiz. Bu itibarla, Türkiye, Atlantik Paktına iltihak edince, Orta Şark'da bize düşen rolü müessir bir surette ifa ve gerekli tedbirli müşteren ittihaz için ilgililerle derhal müzakereye girmeğe amade olacaktır” demiştir.*³⁷⁹

Yani, Türkiye'nin NATO'ya kabulü ile Ortadoğu savunmasında yer alacağını ifade etmiştir.

Akşam gazetesinin 20 Temmuz 1951 tarihli nüshasında, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Meclis'te yaptığı konuşmasına yer verilmiş ve İngiliz Dışişleri Bakanı Herbert Morrison tarafından Köprülü'ye Atlantik Paktı ile alakalı bir beyanatın yapıldığı aktarılmıştır.³⁸⁰ İngiltere Dışişleri Bakanı Herbert Morrison'un 18 Temmuz'da Avam Kamarası'nda yaptığı konuşması Morrison'un mühim beyanatu olarak basına

³⁷⁵ “Ortadoğu'da Savunma Tedbirleri Alınıyor”, *Akşam*, 23 Haziran 1951.

³⁷⁶ “İngiltere'nin Bir Oyalama Politikası mı?”, *Zafer*, 23 Haziran 1951.

³⁷⁷ Armaoğlu, *a.g.m.*, s.193.

³⁷⁸ “Doğu Akdeniz Emniyetine Temin Edecek Pakta Doğru”, *Zafer*, 3 Temmuz 1951.

³⁷⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, c.9, 20 Temmuz 1951, s.232.

³⁸⁰ “Pakta Girince Ortaşark Savunma Tedbirlerini Müzakereye Hazırız”, *Akşam*, 20 Temmuz 1951.

yansırken, Morrison konuşmasında şu hususlara dikkat çekmiştir. “*Türkiye hakkında, başlıca güçlük bu memleketin Kuzey Atlantik Paketi teşkilatına alınmak arzusunun Ortadoğu genel savunması karşısındaki durumunu uzlaştırmak meselesi olmuştur. İngiliz kraliyet hükümeti şimdi bu meseleyi tamamen incelemiş ve en iyi hal tarzın Türkiye ile Yunanistan’ın Kuzey Atlantik Teşkilatına alınması olduğu neticesine varmış bulunmaktayız. Türkiye’nin Ortadoğu savunmasında kendisine düşecek rolü oynamasına ehemmiyet vermektedir. Türk hükümeti de bu görüşü paylaşmaktadır ve dünyanın bu ehemmiyetli kısmının güvenliğine matuf plana Türkiye’nin tamamen iştirak ettirilmesi için gerekli tedbirlerin derhal alınacağını ümit etmekteyim*”.³⁸¹

Herbert Morrison’un bu konuşmasından Türkiye’nin NATO’ya girmesinin İngiltere tarafından kabul edildiği ve Türkiye’nin Ortadoğu Komutanlığı projesinde yer almayı kabul edeceği anlaşılmaktadır.

Akşam gazetesinde yer alan bir habere göre Kuzey Atlantik paktına Türkiye ve Yunanistan’ın dâhil olduğu ancak henüz asil üye olmadıkları okuyuculara aktarılmıştır.³⁸² Yine Akşam gazetesinin 31 Temmuz 1951 tarihli nüshasında, İngiliz kaynaklardan bildirilen bir habere yer verilmiştir. Haberde Herbert Morrison’un Türkiye’nin müdafaasının sadece Avrupa için mesele olmadığı, ayrıca Ortadoğu’nun müdafaası konusunda da önemini ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Ortadoğu’nun müdafaasında da yer almasını istediklerini belirtmiştir.³⁸³ Türkiye kadar önem verilen bir başka ülke ise Mısır olmuştur. Hem Süveyş’in stratejik olarak önemi, hem de merkezi Kahire’de bulunan Arap Birliği içindeki etkin rolü sebebiyle Mısır’ın da Ortadoğu Savunmasını katılması isteniyordu.³⁸⁴ Cumhuriyet gazetesinin 14 Ekim 1951 tarihli nüshasında Türkiye, İngiltere, Fransa tarafından Mısır’a Ortadoğu savunmasının sağlanması için milletlerarası bir kuvvet kurulması dâhilinde savunma sisteminde yer almaları için teklif götürüldüğü aktarılmıştır.³⁸⁵

Zafer gazetesi ise bu haberi Türkiye, İngiltere, Fransa ve Amerika’nın Mısır’a bir teklif notası verdiği, notanın içeriğinin ilan edilmemekle birlikte Ortadoğu’nun

³⁸¹ “Türkiye’nin Ortadoğu Savunması”, *Zafer*, 23 Temmuz 1951.

³⁸² “Akdeniz Savunması İçin Yeni Bir Anlaşma”, *Akşam*, 25 Temmuz 1951.

³⁸³ “Ortadoğu Müdafaasında İngiliz Görüşü”, *Akşam*, 31 Temmuz 1951.

³⁸⁴ Oran, *a.g.e.* s.619.

³⁸⁵ “Mısır, Ortadoğu Savunmasına İştirake Resmen Davet Edildi”, *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1951.

müşterek savunması ile ilgili olduğu basında yer almıştır.³⁸⁶ Ancak Mısır'ın bu dördümlü teklifi reddetmesi, Milliyet gazetesinin 16 Ekim 1951 tarihli nüshasında, Türkiye, İngiltere, Fransa ve Amerika tarafından Mısır'a teklif edilen notanın reddedildiği haberi ilk sayfadan okuyuculara aktarılmıştır.³⁸⁷ Mısır'ın dördümlü teklifi reddetmesi yanı sıra İngiltere ile olan anlaşmalarını da fes ettiğini açıklamıştır.

Türkiye Dışışleri Bakanlığının tebliğine göre bu projenin Mısır'ı olduğu kadar Türkiye içinde önemli bir mesele olduğu, ortaşark savunmasını temin etmek için atfedildiği ayrıca dünyanın menfaatlerini koruyan çok taraflı bir imkân olabileceği ifade edilmiştir. Bu sebeple kendilerinin bu projeye destek verdiğini bildirmiştir. Mısır ile İngiltere arasında Süveyş Kanalı meselesinden dolayı gergin bir vaziyetin olduğunun bilindiği ancak projenin önemli bir konu olması sebebiyle Mısır Dışışleri Bakanlığının verilen kararı bir kez daha gözden geçirmesi temennisinde bulunmuştur.³⁸⁸ Amerikan Dışışleri Bakanı Dean Acheson ise konu ile alakalı gazetecilere verdiği demeçte, Mısır ile İngiltere arasında imzalanan anlaşmaları, Mısır'ın tek taraflı feshetme kararının hükümsüz olduğunu bundan sonra ise İngilizlerin Süveyş'te kalmalarını desteklediğini bildirmiştir.³⁸⁹

Türkiye, Amerika, İngiltere ve Fransa, Ortadoğu'nun savunması konusunda teşkilatı tamamlamak üzere çalışmalarına Mısır olmadan devam etme kararı almışlardır. Mısır'a yine de bu konu hakkında düşünceleri değişir ise aynı eşit haklara sahip olarak savunma antlaşmasına iştirak etmelerinin sağlanacağı bilgisi verilmiştir.³⁹⁰

Zafer gazetesinde Sunday Times'dan aktarılan bir haber dikkat çekmektedir. Haberde Ortadoğu komutanlığının genel karargâhının Kıbrıs'ta kurulacağı düşüncesinin var olduğu beyan edilmiştir. Ancak müşahitlerin halen İngiltere'nin elinde bulunan bu adanın istikbali hakkında siyasi bir kararsızlık halinde olduklarından dolayı, bunun yerine Türkiye topraklarının seçilebileceği kanaatinin daha doğru olduğu okuyucuya aktarılmıştır.³⁹¹

³⁸⁶ "Türkiye, İngiltere, B. Amerika ve Fransa Mısır'a Nota Verdi", *Zafer*, 14 Ekim 1951.

³⁸⁷ "Mısır Dün Dörtlerin Teklifini Reddetti", *Milliyet*, 16 Ekim 1951.

³⁸⁸ "Türkiye'nin Mısır'a Dostane Tavsiyesi", *Zafer*, 16 Ekim 1951.

³⁸⁹ "Mısır'ın Takındığı Durum Önünde Amerikan Görüşü", *Zafer*, 18 Ekim 1951.

³⁹⁰ "Dört Devlet Ortadoğunun Savunmasına Hazırlanıyor", *Zafer*, 21 Ekim 1951.

³⁹¹ "Ortadoğu Karargâhı Türkiye'de Kurulabilir", *Zafer*, 22 Ekim 1951.

Cumhuriyet gazetesinin 31 Ekim 1951 tarihli nüshasında Ortadoğu Savunma sisteminin gerçekleşmesi için Arap devletleri ile temaslarda bulunulduğu bildirilmiştir. Ayrıca Amerika, Fransa, İngiltere ve Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığı tesisi planlarına devam etmek azminde oldukları da belirtilmiştir. Lübnan, Suriye, Irak ve Ürdün'ün de bu komutanlık tesisinde yer almak istedikleri söylenmektedir. Bu durum Arap Birliği devletleri arasında bir anlaşmazlık çıktığı düşüncelerini akıllara getirmiştir.³⁹²

Zafer gazetesinin 11 Kasım 1951 tarihli nüshasından aktarılanlara göre, Ortadoğu Komutanlığını Kurma hususunda 11 maddelik bir muhtıranın hazırladığı ve bütün Ortadoğu devletlerinin istiklalini, bütünlüğünü ve refahını dışarıdan gelecek saldırılara karşı elbirliği ve eşit şartlar dâhilinde korumayı esas aldıkları beyan edilmiştir.³⁹³

Cumhuriyet gazetesinin Dışişleri Bakanlığından bildirilen beyanata yer verdiği haberde 13 Ekim 1951 tarihinde, Amerika, İngiltere, Fransa ve Türkiye tarafından Mısır hükümetine eşit haklar ve kurucu aza sıfatıyla Ortadoğu Komutanlığı savunmasına katılabileceği söylenmiştir. Ayrıca İsrail ve Arap devletlerine de malumat verildiği, başka bir devletin dâhil olmaması durumunda yine bu savunma sisteminin iştirak edecekleri bildirilmiştir.³⁹⁴

Zafer gazetesi köşe yazarlarından Mümtaz Faik Fenik, yayınlanan 11 maddelik muhtıra ile alakalı yazısında Cumhuriyet Gazetesinin beyan ettiği haber ile benzer açıklamalara yer vermiştir. Fenik, Arap devletleri, İsrail ve Mısır'a gönderilen muhtıraya olumlu cevap alınamaması halinde yine de projenin çalışmalarına devam edileceği ve bu husustaki tüm prensiplerin yerine getirileceğini ifade etmiştir.³⁹⁵

İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden Avam Kamarasında yaptığı konuşmasında Mısır'ın durumu ile alakalı şu beyanatta bulunmuştur. İngiltere, Amerika, Fransa ve Türkiye ile birlikte bir Ortadoğu Komutanlığının Mısır'ın iştirakini

³⁹² "Arap Birliğinde İhtilaf Çıktı", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1951.; "Dörtlerin Ortadoğu İçin Giriştikleri Teşebbüsler", *Zafer*, 31 Ekim 1951.

³⁹³ "Dört Devlet Tebliğinin Muhtevası Açıklandı", *Zafer*, 11 Kasım 1951.

³⁹⁴ "Ortadoğu Komutanlığı Hakkında Mihtıra", *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1951.

³⁹⁵ Mümtaz Faik Fenik, "Ortadoğu Savunması", *Zafer*, 12 Kasım 1951.

mümkün kılmak üzere İngiltere'nin 1936 Antlaşmasını³⁹⁶, yeniden gözden geçireceğini bildirmiştir. Ortadoğu'da bir harbi önlemek hususunda Mısır'ın menfaatinin dört büyük devletin menfaatleriyle uyduğu, Arap devletlerinin bunu anlamaya başladığı ve Mısır'ın en kısa zamanda harekete geçeceğini ümit ettiğini beyan etmiştir.³⁹⁷ Ancak bundan sonra yaşanan gelişmeler pekte olumlu seyretmemiştir. Nitekim Mısır, İngiltere'de talim ve terbiye kurslarında bulunan askerleri geri çağırmıştır. Ayrıca Mısır silahlı kuvvetlerinde bulunan İngiliz askeri personellerin sözleşmelerini iptal edilmiştir. İngiltere'ye Mısır'da bulunmalarından dolayı duydukları hoşnutsuzluğu dile getiren bir nota tebliğ etmişlerdir.

Milliyet gazetesinin 20 Kasım 1951 tarihli nüshasında, Adnan Menderes (1899-1961) ile İngiliz Diplomat Noel Charles'in görüştükları haberi basına yanmıştır. Habere göre Türkiye İngiliz İlişkileri, Atlantik Paktı ve Ortadoğu meselelerinin görüşüldüğü ayrıca önümüzdeki günlerde Adnan Menderes'in pakta dâhil olan devletlerin bilhassa Amerika ve Fransa'nın elçileri ile görüşmeler de bulunacağı basına yansımıştır.³⁹⁸

Türkiye'nin NATO'ya dâhil edilmesi ve Ortadoğu Komutanlığı projesine verdiği destekler, Sovyet Rusya tarafından Türkiye'de Amerikan desteğiyle bir üs yapılması ve emperyalist güçlerin Türkiye'yi Sovyetlere karşı saldırgan amaçlar için kullandıkları şeklinde yorumlanmıştır.³⁹⁹ Buna karşılık Sovyet Rusya tarafından Türkiye'ye nota verilmiştir.⁴⁰⁰ Türkiye'nin gönderilen notaya karşılık cevabı şu şekilde olmuştur. Sovyetlerin tüm bu iddiaları reddedilmiş ve komutanlığın gayesinin yapılmak istenecek saldırıların önlemını almak, barışı daimi kılmak olduğu belirtilmiştir.⁴⁰¹ Türkiye ile Sovyetler Birliğinin Ortadoğu'da karşı karşıya gelmesi yani Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin Ortadoğu politikasını doğrudan doğruya etkilemesi bu şekilde

³⁹⁶ Antlaşmaya göre İngiltere, Süveyş Kanalıni garantiye alarak bölgeden çekildi. Kanal bölgesinde belli bir miktar da asker ve savaş pilotu bulundurma hakkı elde etmiştir. Ayrıca Mısır ordusu, bölgeyi koruyabilecek durumuna ulaşırsa İngiltere bölgeden tamamen askeri gücünü çekecekti.

³⁹⁷ "İngiltere ve Dış Politikası", *Zafer*, 20 Kasım 1951.

³⁹⁸ "Menderes- Noel Charles Mülakadı", *Milliyet*, 20 Kasım 1951.

³⁹⁹ Yeşilbursa, *a.g.m.*, s.73

⁴⁰⁰ "Rusya'dan Yeni Nota", *Milliyet*, 2 Aralık 1951.

⁴⁰¹ "Türkiye'nin Rusya'ya Verdiği Cevabi Nota", *Zafer*, 20 Aralık 1951.

başlamıştır. 1950 yılının ortalarından itibaren Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'ya girmesine paralel olarak, gittikçe artan bir durum haline gelecektir.⁴⁰²

1952 Ocak ayında Amerika, Türkiye'yi de içine alan bir Atlantik Paktı Komutanlığı kurulması fikrini, öne sürerken İngiltere ise Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığı projesine dâhil olması gerektiği fikri üzerinde duracaktır.⁴⁰³ Türkiye'nin bu konu hakkındaki düşüncesi, Atlantik Paktı'nın Ortadoğu meselesi ile karıştırılmaması gerektiği, ayrıca İngiltere ile herhangi bir pazarlığa yanaşmayacağını dile getirmiştir.⁴⁰⁴

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü bu mesele ile alakalı mecliste yaptığı konuşmasında; *“Ortadoğu Komutanlığı tasavvuru ile Atlantik Paktında alacağımız yer bu pakta diğer üyeler ile tam manasiyle eşit haklara malik olarak gireceğimiz cihetle, onlarınkine nispetle bir fark arz edemez. Bu itibarla bu pakta girerken bir ayağımızın hudutları içinde diğerinin de Ortadoğu da olması neticesini tevellüt edecek, nev'i şahsına mahsus herhangi bir tertibi kabul etmemize imkân olmadığı gibi bize mantıksız bir teklif yapılması da asla kabili tasavvur değildir. Bunun birinci sebebi, az önce arz ettiğim gibi, böyle bir tertibin eşitlik haklarına hanel getirmiş olacaktır. İkinci sebebi de Ortadoğu Komutanlığı fikri henüz bir tasavvurdan ibarettir”* demiştir.⁴⁰⁵ Köprülü konuşmasın da henüz bir tasarı halinde olan komutanlık düşüncesi ile antlaşma aşamasına gelinen Paktın kıyaslanmaması üzerinde durmuştur.

Zafer gazetesi 13 Ekim 1952 tarihli nüshasında, Türkiye'nin Atlantik Paktına katılması için İngiltere'nin öncelikle Ortadoğu Komutanlığı projesine dâhil olması fikrini yalanlar nitelikte bir haber göze çarpmaktadır. Gazetenin Batı Avrupa Muhabirinin beyan ettiğine göre İngiltere Türkiye'nin Pakta kabulü için bir şart öne sürmediği ve ortaya atılan haberin aslı ve esası olmadığı bildirilmiştir.⁴⁰⁶ Yine Zafer gazetesinin 29 Ocak 1952 tarihli nüshasında, Ortadoğu Komutanlığı Projesi ile alakalı Mısır ve İngiltere arasında yaşanan bazı gelişmeler dikkat çekmiştir. Mısır'da Mahir Paşa kabinesi, Ortadoğu'nun savunması teklifini inceleyeceklerini ve İngiltere ile müzakere de bulunacaklarını belirtilmiştir. İngiltere'nin de bu durumdan memnun

⁴⁰² Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.51.

⁴⁰³ “Türkiye, Akdeniz ve Ortadoğu Komutanlığı”, *Zafer*, 2 Ocak 1952.

⁴⁰⁴ “Atlantik Paktı Ortadoğu Mevzuu İle Karıştırılmaz!”, *Zafer*, 3 Ocak 1952.

⁴⁰⁵ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, c.12, 7 Ocak 1952.

⁴⁰⁶ “Türkiye Pakta Eşit Hakla Girecektir”, *Zafer*, 13 Ocak 1952.

olduğu aktarılmıştır.⁴⁰⁷ Ayrıca Mısır'da yaşayan ecnebilerin korunacağı sözünün verildiği ve Ortadoğu'nun savunma projesi konusunda da görüşmelere hazır oldukları beyan edilmiştir.⁴⁰⁸ 3 Şubat 1952'de Mısır ve İngiltere ile alakalı basında yer alan bir başka haberde ise Amerika Dışişleri Bakanı Dean Acheson (1893-1971), siyasi kanallardan harekete geçerek İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden'den Mısır ile tekrar görüşmelere başlaması ve teklifinde bulunmasını istemiştir.⁴⁰⁹

Amerika Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan ortak bir komitenin hazırlandığı 16 Nisan 1952 tarihli bir raporda ilk defa MEC yani Ortadoğu Komutanlığı ifadesini kullanmak yerine MECO (Middle East Defence Organization), yani Ortadoğu Savunma Örgütü ifadesine yer vermiştir.⁴¹⁰ İngiltere'de 18 Haziran 1952 tarihli Amerika'ya verdiği muhtırasında komutanlık ifadesinin bırakılarak, savunma örgütü kavramına dönülmesini teklif edilmiştir. Bu teklif Amerika tarafından kabul edilmiştir.⁴¹¹ Bu isim değişikliği önemli bir husustur. Çünkü askeri komutanlık ifadesi yerini savunma örgütü altında daha geniş kapsamlı bir sisteme dönüştürmüştür.

Mısır da gerçekleşen hükümet değişiklikleri esnasında Temmuz 1952 tarihinde Yeni Mısır hükümeti, Amerika, İngiltere, Fransa ve Türkiye tarafından Mısır'a verilen Ortadoğu Savunma Projesinin bazı şartlarda değişiklik sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.⁴¹² Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projesinin Mısır olmadan kurulamayacağını bildirmiş ve bunun için de Mısır İngiliz ihtilafının halledilmesinin zaruri olduğunu açıklamıştır.⁴¹³ Ayrıca Amerika ve İngiltere proje için Mısır'ı bir müddet daha beklemeye karar vermiş ve İngiltere Mısır Hükümeti ile müzakerelere tekrar başlayacağını bildirmiştir.⁴¹⁴ Ancak Mısır, Mayıs 1953 tarihinde bu projeye katılmayacağını bildirmiştir.⁴¹⁵ Türkiye'nin de Ortadoğu Komutanlığı Projesini reddetmesi, Mısır ile bozulan ilişkilerini düzeltmeye yetmemiştir. Hatta bu durum Mısır

⁴⁰⁷ “Yeni Mısır Başbakanı İttifakla Güven Oyu Aldı”, *Zafer*, 29 Ocak 1952.

⁴⁰⁸ “Mısır'ın Dörtlü Teklifi Müzakereye Hazır”, *Zafer*, 31 Ocak 1952.

⁴⁰⁹ “İngiltere Mısır'a Yeni Tekliflerde Bulundu”, *Zafer*, 31 Ocak 1952. Haberin devamında ayrıca Amerika Dışişleri Bakanı Acheson ile İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile Kanal bölgesinin müdafaası ve Sudan istikbali hakkında ileri sürülen tekliflerin tetkikine suretle başlanması ve Kanal bölgesinin müdafaası işi Arap devletleriyle birlikte aynı zamanda Mısır, Türkiye, Amerika, İngiltere ve Fransa'nın katılacakları daha geniş çapta bir müdafa mekanizmasının teşkil edileceği yazılmıştır.

⁴¹⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.199.

⁴¹¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.201.

⁴¹² “Mısır Orduları Başkomutanı İstifa Etti”, *Vatan*, 6 Temmuz 1952.

⁴¹³ “Ortadoğu Müdafaası”, *Vatan*, 7 Temmuz 1952.

⁴¹⁴ “Ortadoğu Müdafaası Projesi İçin Temaslar”, *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1952.

⁴¹⁵ Armaoğlu, *a.g.m.*, s.206.

Hükümeti'nin 4 Ocak 1954 yılında Türkiye Büyükelçisini sınırışı etmesi ile de kendini göstermiştir.⁴¹⁶

3.3. HÜR SUBAYLAR DARBESİ (23 TEMMUZ 1952)

İngiliz hâkimiyetin deki Mısır'a Kral I.Fuad, 1917 yılında sultan olarak görevlendirilmiştir. Kral I. Fuad'ın yönetimde yer aldığı döneminde Saad Zağlul Paşa ve Nahas Paşa tarafından yönetilen Vaft Partisi 1952 yılına kadar Mısır siyasetinde belirleyici olmuştur. 1948 yılında Arap-İsrail Savaşında alınan ağır yenilgi Arap kamuoyunda ve subaylar arasında kızgınlığa sebep olmuştur. Genç subaylar yeni kurulan İsrail Devleti'ne karşı savaşın kaybedilmesini siyasi zafiyetlerden dolayı olduğunu belirtmişler ve hükümet ile monarşiye karşı suçlamalar⁴¹⁷ baş göstermiştir. Savaşta başarılarından dolayı öne çıkan Yarbay Cemal Abdünnasır (1918-1970) ve arkadaşları Hür Subaylar Komitesini kurmuşlardır.⁴¹⁸ Amaçları Kral Faruk'un yönetimine son vermek, Mısır'da demokratik bir sistem kurmak ve İngilizleri Mısır'dan uzaklaştırmaktı.⁴¹⁹

23 Temmuz 1952 tarihinde gerçekleşen darbeden önce Türk basınında gelişmeler gün be gün takip edilmiştir. 2 Temmuz 1952 tarihinde Türk basınında yer alan haberde Kabine de yer alan bakanların istifa etmesi üzerine Mısır Başbakanının da istifası okuyuculara aktarılmıştır.⁴²⁰ Yirmi dört saat içinde kurulan kabinenin istifa etmesi Mısır'da hükümet buhranı başladığı şeklinde yorumlanmıştır. Gelişmeleri takiben Mısır orduları Başkomutanı Orgeneral Muhammed Haydar Paşa hiçbir malumat vermeden görevinden istifa ettiğini bildirmiştir.⁴²¹

Mısır'da yaşanan gelişmeler ile alakalı Vatan gazetesinde dış politika ile alakalı yazıların yer aldığı köşede "Mısır'da Güçlükler" başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır. Mısır'da yayınlanan Ahbar gazetesinde yer alan bir habere yer verilmiştir. Haberde yaşanan gelişmeler sebebiyle halkın hükümete itimadının sarsıldığı bu durumun derhal düzeltilmediği takdirde tüm rejimi tehdit edeceği ayrıca Mısır'da hiç

⁴¹⁶ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Alfa yay, İstanbul, 2017. s.117.

⁴¹⁷ Harun Bodur, *Kronolojik 20.yy Siyasi Tarihi 1900-1999*, Çağlar yay, Ankara, 2013, s. 476.

⁴¹⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988*, İş Bankası yay, s.121-122.

⁴¹⁹ Peter Mansfield, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, Sander yay, İstanbul, s.141.

⁴²⁰ "Mısır Başbakanı Yirmidört Saat Sonra İstifa Etti", *Vatan*, 2 Temmuz 1952.

⁴²¹ "Mısır Orduları Başkomutanı İstifa Etti", *Vatan*, 6 Temmuz 1952.

arzu edilmeyen hareketler gerçekleştirilebileceği söylenmektedir.⁴²²Mısır Başbakanı Hüseyin Sırrı Paşa'nın da istifa etmesi üzerine yeni hükümeti kurma görevi Başbakan Ahmet Necip Hilali Paşa'ya (1891-1958) verilmiştir. Hilali Paşa göreve geldikten sonra verdiği ilk demeçte Amerika ile ilişkilerin daha sıkı münasebetler tesisi peşinde olduklarını ayrıca İngiltere ile Mısır anlaşmazlığına gelince de Mısır'ın milli emellerinin gerçekleşmesi gayesinde olduklarını ifade etmiştir.⁴²³

Tümgeneral Muhammed Necip Fazıl önderliğinde askeri yönetim Mısır'da yönetime el koymuştur. General aynı zamanda devlet radyosundan halka hitaben verdiği demeçte idarenin ordu ve polis işbirliğinin de olduğunu halkın gündelik işlerine devam etmeleri gerektiği nizam ve asayişin sağlanacağını beyan etmiştir.⁴²⁴Böylelikle Mısır Kralı Faruk, General Muhammed Necip Fazıl'ın baskıları sonucunda istifa etmek zorunda kalmıştır.⁴²⁵ Türk basınında Kral Faruk'un tahttan feragat ettiği haberi Vatan gazetesinde ilk sayfadan okuyuculara aktarılmıştır. Haber de Kral Faruk'un yatıyla Mısır'dan ayrılmasının Mısır halkı tarafından sevinç tezahüratları ile karşılandığı bildirilmiştir.⁴²⁶ Cumhuriyet gazetesi Mısır'da gerçekleşen darbeyi General Necip Fazıl'ın saraya meydan okuduğu şeklinde yorumlamış ve Başbakanlık görevine Ali Mahir Paşa'nın (1882-1960) getirildiği aktarılmıştır.

Kral Faruk'un istifa etmesi ve oğlu Ahmet Fuad'ın (1952-) tahttan uzaklaştırılmaları karşısında İngiltere ve Amerika herhangi bir müdahalede bulunmamıştır.⁴²⁷Mısır'da gerçekleşen darbe sonrasında saray mensuplarından bazı şahsiyetler gözaltına alınmıştır. Vaft Partisi yeni idareyi desteklediğini General Necip Fazıl'ı ülkenin kurtarıcı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Kahire'de Vaft Partisi ve Müslüman Kardeşler General Necip Fazıl ile birlikte hareket edeceklerini bildirmişlerdir.⁴²⁸Ayrıca Mısır'da yayınlanan el-Mısırî Gazetesi İskenderiye Üniversitesi talebelerinin bir beyannamesini yayınlamıştır. Üniversiteliler Mısır'da "bey, paşa" gibi bütün unvanların ortadan kaldırılmasını istemişlerdir.⁴²⁹ Hür Subayları darbe yapma

⁴²² "Mısır'daki Güçlükler", *Vatan*, 16 Temmuz 1952.

⁴²³ "Mısır'da Yeni Kabine Kuruldu", *Vatan*, 23 Temmuz 1952.

⁴²⁴ "Mısır'da Hükümet Darbesi Yapıldı", *Vatan*, 24 Temmuz 1952.

⁴²⁵ "Kral Faruk", *Zafer*, 27 Temmuz 1952.

⁴²⁶ "Kral Faruk Tahtan Feragat Etti", *Vatan*, 27 Temmuz 1952.

⁴²⁷ Muhammet Behçet, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c:21, 2019, s.305.

⁴²⁸ "İngiltere Süveyş Kanalına Yeni Kuvvetler Yığıyor!", *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1952.

⁴²⁹ "Mısır'da İrtikab ve İrtica ile Mücadele Programı Hazırlandı", *Vatan*, 29 Temmuz 1952.

konusunda bir araya getiren duygu Milliyetçilik duygusu olmuştur. Çünkü Milliyetçilik duygusu Ortadoğu'da krallık rejimi, cumhuriyet, sosyalist, liberal gibi akımlar üzerinden değişiklik gösterse de devrimci grupların her zaman ortak noktası olmuştur.⁴³⁰

Mısır'da Cumhuriyet'in ilan edilmesi 18 Haziran 1953 tarihinde gerçekleşmiştir.⁴³¹ General Necip Fazıl Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık görevine getirilmiştir. Başbakan Yardımcısı da Albay Cemal Abdunnasır olmuştur. İkili arasında anlaşmazlıkların baş göstermesi sonucunda Albay Cemal Abdunnasır, General Necip Fazıl'ın yerini alacak ve Nasır önderliğinde batıya ve sömürgeciliğe karşı Arap Milliyetçisi düşüncesini körükleyen önemli bir şahıs olarak ortaya çıkacaktır.

3.4. MISIR'DA TÜRKİYE ALEYHİNE YAPILAN KARİKATÜR MESELESİ

Mısır'da Türkiye aleyhine neşriyat yapan bir gazete Türkiye'yi köpek şeklinde gösteren bir karikatür yayınlamıştır.⁴³² Bu durum Türk basınında da yer almıştır. Yeni "Mısır karikatürü Türkiye aleyhinde neşriyat yapan mahut Mısır gazetesinin bir marifetini daha öğrendik" ifadeleri ile okuyuculara aktarılmış ayrıca Türkiye'nin Mısır'ı karikatür ile alakalı protesto ettiği bildirilmiştir.⁴³³

3.5. ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE HEYET ZİYARETLERİ

Ziyaretler

Daha önceki bölümlerin de Milliyet gazetesinin 24 Aralık 1950 tarihli nüshasında İstanbul Üniversitesi Rektörü Ömer Celal Sürç'ün (1901-1988) Kahire'ye seyahati hakkında bilgi verilmiştir. Haberde Mısır'daki Fuad Üniversitesinin yirmibeşinci kuruluş yıldönümü münasebetiyle yapılacak olan törene İstanbul Üniversitesi Rektörü Ömer Celal Sürç'te davet edilmiştir. Bu sebeple Rektörü Ömer Celal Sürç Kahire'ye seyahat etmiştir.⁴³⁴

⁴³⁰ Tayyar Ari, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyase, Savaş, Diplomasi*, c.I, Marmara kitap merkezi yay, Bursa 2014, s.189.

⁴³¹ "Mısır'da Dün Gece Cumhuriyet İlan Edildi", *Milliyet*, 19 Haziran 1953.

⁴³² "Mısır'da Aleyhimizdeki Neşriyat", *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1952.

⁴³³ "Yeni Mısır Karikatürü", *Milliyet*, 14 Ocak 1952.

⁴³⁴ "İstanbul Üniversitesi Rektörü Mısır'a Seyahat Etti", *Milliyet*, 24 Aralık 1950.

3.6. SPOR, OLİMPİYAT, SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Spor, ülkeler bazında olumlu diplomatik girişimlere yol açan bir yöntemdir. Demokrat Parti iktidarı döneminde de Türkiye ile Mısır takımları arasında yapılan müsabakalar basında yer almıştı. Türk Milli futbol takımı yakın zaman da Mısır takımı ile bir müsabaka gerçekleştirecektir. Hazırlıkların şimdiden başladığı haberi basına yansımıştır.⁴³⁵ Müsabakanın Ankara'da İnönü stadın da gerçekleşeceği bildirilmiş⁴³⁶, Mısır Genç Millî Futbol takımı Futbol Federasyonu Asbaşkanı Hasan Rıfat Paşanın başkanlığında bugün bir Mısır uçağı ile saat 12:20'de Ankara'ya gelmişlerdir.⁴³⁷ Mısır Genç Milli takımı ile gerçekleşen futbol müsabakasının da Türk takımı galip gelmiştir.⁴³⁸ Maçın rövanşı Türk Milli takımı Aralık ayında Kahire'ye seyahat edeceklerdir.⁴³⁹ İki takım arasında gerçekleşen müsabaka da Kahire'de Türk Milli takımı mağlup olmuştur.⁴⁴⁰

Türk Milli Atletleri Ekim ayının sonuna Mısır'da düzenlenecek olan atletizm yarışmalarına davet edilmişlerdir. Dört Milli Türk atleti, Atletizm Federasyonu başkanı eşliğinde Mısır'a seyahat edeceklerdir.⁴⁴¹

5-20 Ekim 1951 tarihleri arasında Mısır'da yapılan Akdeniz Oyunları İkinci Dünya Savaş sonrasında Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında dostluğun pekişmesi, kültürel yakınlaşmanın sağlanması ve barışın kurulması yolunda önemli bir adım olmuştur.⁴⁴² Türk basınında da Akdeniz Olimpiyatlarına yer verilmiştir. Akdeniz Olimpiyatları 1951 yılı Eylül ayında İskenderiye'de yapılmıştır. Mısır Olimpiyat Komitesi Türkiye'ye olimpiyatlara katılması için davet göndermiştir.⁴⁴³ Olimpiyatlara Türkiye'yi temsilen iki Milli Güreşçi katılacaktır.⁴⁴⁴ Ayrıca Türk güreşçiler Olimpiyatlarda şampiyonluk kazanmışlardır.⁴⁴⁵ Ayrıca Basketbol karşılaşmasında

⁴³⁵ "Milli Futbol Maçları", *Milliyet*, 9 Ağustos 1950.

⁴³⁶ "Genç Milli Takımımız Bu Akşam Ankara'ya Gidiyor", *Milliyet*, 25 Ekim 1950.

⁴³⁷ "Mısır Genç Milli Takımı Ankara'da", *Milliyet*, 26 Ekim 1950.

⁴³⁸ "Dünkü Milli Maçlar", *Milliyet*, 29 Ekim 1950.

⁴³⁹ "Genç Milli Takımımız Salı Günü Hareket Ediyor", *Milliyet*, 1 Aralık 1950.

⁴⁴⁰ "Dün Kahire'de Yapılan Milli Maçı Kaybettik", *Milliyet*, 9 Aralık 1950.

⁴⁴¹ "Milli Atletlerimiz Mısır'a gidiyor", *Milliyet*, 15 Eylül 1950.

⁴⁴² Selami Özsoy, "Gazetelere Yansımaları ile İlk Akdeniz Oyunları ve Türkiye", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Say:3, Nisan 2013, s.71-80.

⁴⁴³ "Akdeniz Olimpiyatlar Hazırlıkları", *Milliyet*, 18 Ekim 1950.

⁴⁴⁴ "Olimpiyat Kafitemiz", *Milliyet*, 4 Ekim 1951.

⁴⁴⁵ "Güreşçilerimiz Akdeniz'de", *Milliyet*, 10 Ekim 1951.

Mısır'a karşı Türk Milli takımı mağlup olmuştur.⁴⁴⁶ Olimpiyat Basketbol müsabakalarında ilk tur çekilişi yapılmış ve Türkiye ile Mısır arasında müsabaka gerçekleştirileceği aktarılmıştır.⁴⁴⁷ İki ülke arasında gerçekleşecek müsabakanın 15 Temmuz 1952 tarihinde gerçekleşeceği ve ilk turun son maçı olacağı bildirilmiştir.⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ “Basketbolda Mısır'a Yenildik”, *Milliyet*, 14 Ekim 1951.

⁴⁴⁷ “İlk Olimpiyat Kafitemiz Dün Helsinki'ye Verdi”, *Vatan*, 13 Temmuz 1952.

⁴⁴⁸ “Basketbolda Bugün Mısır'la Karşılaşıyoruz”, *Vatan*, 14 Temmuz 1952.

SONUÇ

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş Birinci dünya savaşı sonrası yeni bir mücadele ile gerçekleşmiştir. Bu mücadele Lozan Antlaşması ile yeni kurulan Cumhuriyet'in dünya kamuoyunda diplomatik açıdan da kabul edilmesi ile neticelenmiştir. Tüm bu süreçler Osmanlı imparatorluğunun eski eyaleti olan coğrafyalarda yakından takip edilmiştir. Aynı şekilde bu eski eyalet topraklarında yaşanan gelişmeler de Türk basınında gün be gün haber olmuştur. Türkiye'de yaşanan inkılâp hareketleri Mısır yöneticileri ve halkı tarafından yakından takip edilmiştir. İki ülke arasında Hilâfet meselesi ve Fes olayı ile alakalı krizler yaşanmış olmasına rağmen kısa sürede çözülmüştür. Atatürk döneminde ayrıca iki ülke arasında ticari faaliyetlerde Türk basını tarafından yakından takip edilmiş okuyuculara aktarılmıştır. Bu dönemde Türkiye ve Mısır arasında ayrıca bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın detaylarına Türk basını yer vermiştir. Ayrıca iki ülke arasında haberlerden anlaşılacağı üzere 1926-1930 yılları arasında elçilerin sıklıkla değiştiği haberleri dikkat çekmektedir. Bunu yanı sıra iki ülke arasında, spor müsabakalarına katılım konusunda haberlere yer verilmiştir. Aynı şekilde Türk basınında yer alan bir başka konu ise iki ülke arasındaki ticari faaliyetler olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın buhranlı günlerinde Türkiye ve Mısır'ın iki ayrı siyasi gündemi olduğu görülmektedir. Türkiye tam anlamıyla bir denge oyunu ile savaş dışı kalmaya çalışırken Mısır, İngiltere ve müttefiklerin savaşının bir parçası haline gelmiştir. Bu dönemde Türkiye Mısır ilişkilerinde çeşitli vesilelerle temaslar olduğu görülmektedir. İnönü'nün cumhurbaşkanlığı sürecinde müttefiklerle yaşanan siyasi krizler Kahire'de toplanan konferanslara Türk heyetlerinin katılımı Türk basınında yakından takip edilmiştir. Bu dönemde yani savaş boyunca sosyal ve ekonomik ilişkiler ile alakalı haberlerin azaldığı görülmektedir.

Türkiye'de 27 yıllık tek parti iktidarı 1950 seçimlerinden sonra son bulmuştur. Türkiye, Demokrat Parti döneminde o güne kadar izlenen tam bağımsız dış politika anlayışından gözle görünür bir şekilde uzaklaşmış Amerika ve Batı ile daha yakın ve daha bağımlı bir görünüm çizmiştir. Mısır'da gerçekleşen Hür Subaylar hareketine kadar geçen iki yıllık zamanda Türkiye'nin NATO'ya dâhil edilmesi sonrası Ortadoğu Komutanlığı Projesi gerçekleşmemiştir. Proje ile alakalı yaşanan gelişmeler Türk

basınında yakından takip edilmiştir. Bu dönemdeki gelişmeler dönemin hâkim iki siyasi partisi etrafında şekillenmiştir. İktidara yakınlığı ile bilinen Zafer gazetesinde gelişmeler ve hükümetin attığı adımlar olumlu bir perspektiften sunulurken Cumhuriyet ve Milliyet gibi Cumhuriyet Halk Partisine daha yakın gazetelerde karşıt bir tutum göze çarpmaktadır. Demokrat Parti'nin Ortadoğu Komutanlığı Projesine yönelik dış politikası Türk basınında geniş yer bulmuştur.

Projede Mısır'ında yer alması gerektiği haberleri ve Türkiye'nin tutumu gazetelerde ilk sayfadan okuyuculara aktarılmıştır. Ayrıca Olimpiyatlar düzenlendiği ve iki ülkenin milli takımları arasında yapılan karşılaşmalarda basında yer almıştır. Bu çalışma kapsamında incelediğimiz otuz yılı kapsayan Türk basın nüshalarında Mısır'a ve Mısır halkına karşı olumsuz bir yaklaşım olmadığı görülmektedir. Yaygın kanaatin aksine Türk tarafının gerçekleşen siyasi sosyal temaslardan, ziyaretlerden coşkuyla bahsettiği göze çarpmaktadır. Yaptığımız çalışma sırasında Mısır'a dair Türk basınındaki tutumun “önemsenen”, “takip edilen”, bir ülke olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. İki ülke arasındaki gelişmeleri daha iyi anlayabilmek ve yorumlamak için Mısır basınında yer alan haberlere de bakmak konuyu karşılıklı olarak gözlemlemek adına önem arz etmektedir.

EKLER

Ek-1: Mısırlı Futbolcular Türkiye’de

Ek-2: 22 Temmuz 1929 Mısırlı Futbolcular Türkiye’de

Ek-3: 9 Temmuz 1930

Ek- 4: 1 Temmuz 1930

Ek- 5: Mısırdan Gelen Ziyaretçiler

Ek-6: Türkiye ve Mısır Arasında İmzalanan Dostluk Anlaşması

Ek -7: Tefik Rüştü ARAS Mısır Hariciye Nazırının Verdiği Davette

Ek- 8: Tefvik Rüştü Aras Halkı Selamlarken

Ek-9: Mısır Askeri Heyeti'nin Trakya Ziyareti

Ek-10: Mısır Askeri Heyeti'nin Türkiye Ziyareti

KAYNAKÇA

- Al-Ali, N. S. (2002). *The Women's Movement in Egypt, With Selected References to Turkey*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Ari, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş, Diplomasi*. C.I, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1995). (Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Pakti'na 1951-1955. *Belleten*, 59(224), 189-236.
- Armaoğlu, F. (2014). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2019). *Nutuk*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aytepe, O. (2002). Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları. *Atatürk Yolu Dergisi*, 8(29), 15-29.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Baş, A. (2015). Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri ve Günümüze Etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31(92), 31-76.
- Behçet, M. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 303-321.
- Bein, A. (2017). *Kemalist Turkey and the Middle East*. Cambridge University Press.
- Bulut, S. (2010). Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri (1926-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(78), 535-560.
- Deveci, U. (2018). Cumhuriyet Dönemi'nde Yapılan İnkıpların Hat Sanatına ve Hattatlara Olan Etkisi. *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*, 23-25 Kasım.
- Dursun, D. (1991). Bağdat Pakti. *DİA*, 4, İstanbul: TDV Yayınları.
- Emecen F. (2008). Ridâniye Savaşı. *DİA*, 35, İstanbul: TDV Yayınları.

- Emecen, F. (2004). Mercidâbık Muharebesi. *DİA*, 29, Ankara.
- Emecen, F. (2011). *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I Bayezid (II)- Yavuz-Kanuni*. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Eylül, İ. (2019). *Türkiye Mısır ilişkileri 1950-1960* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Galiliy Y. (2003). Filistin’de Hoops Oynamak: Basketbolun Erken Gelişimi İsrail Diyarı’nda 1935-56. *Uluslararası Spor Tarihi Dergisi*, 20.
- Hattamer, R. (2001). Mısır Basınında Atatürk ve İnkılapları. Çev. Ayten Sezer. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17(50), 385-408.
- Hussein, A. (1953). The Role of Women in Social Reform in Egypt. *The Middle East Journal*, 440-450.
- İlgazi, A. (2019). İkinci Dünya Savaşı’nın İç Politikadaki Yansımaları: Yaşanan Siyasi ve Ekonomik Sorunlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 259-267.
- Karpat, K. (2001). *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kızıltoprak, S. (2010). *Mısır’ın İngiliz İşgali, Osmanlı’nın Diploması Savaşı (1882-1887)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koç, R. ve Demirci, R. (2018). Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Konuyla İlgili Tartışmalar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 31-50.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye’nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Mansfield, P. (1975). Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası. Çev. Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınları.
- Murat, T. (2013). Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Mısır Siyasetinde Vafd Partisi. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 159-173.
- Oran, B. (2015). *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, C.1. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Özgiray, A. (1996). Türkiye-Mısır Siyasi İlişkileri (1920-1938). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), 1-7.
- Özsoy S. (2013). Gazetelere Yansımaları ile İlk Akdeniz Oyunları ve Türkiye. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 71-80.
- Öztoprak, İ. (2000). İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Siyasî Yönü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16(46), 153-192.
- Öztuna, Y. (2019). *Yavuz Sultan Selim*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Polat, G. (2020). Osmanlı Doğmak Suriyeli Olmak; İmparatorluğun Sonunda Sınır Geçişkenliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 247-264.
- Polat, Ü. G. (2015). *Osmanlı Devleti ve İngiltere Ekseninde I. Dünya Savaşı Yıllarında Mısır*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Polat, Ü. G. (2019). *Türk- Arap İlişkileri Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken (1914-1923)*. 1. Baskı, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Polat, Ü. G. (2020). Geçmişin Gölgesinde Türk-İngiliz İlişkileri: Mısır'ı "Ayaklandırma" Algısı ve Türk Basını (1924-1927). *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 426-440.
- Pürmüşlü, N. (2015). *Atatürk Dönemi Türkiye Mısır Siyasi İlişkileri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Sağlam, Z. (2019). *İngiltere'nin Ortadoğu Politikası*. İstanbul: İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi.
- Sever, A. (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Şimşir, B. N. (1984). Fes Olayı Türkiye-Mısır İlişkilerinden Bir Sayfa (1932-1933). *Bellekten*, 48(189-190), 1-54.
- Toprak, Z. (1994). Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935). *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2, 5-12.
- Topuz, H. (1973). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Ünalp, F. R. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Politikaları ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (45), 201-221.

Yeşilbursa, B. K. (2010). Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960). *History Studies*, 2(3), 67-98.

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 19 Temmuz 1925, fon kodu:30.10.1.1, yer no:14.44.1.

BCA, 31 Mart 1937, fon kodu:30.10.0.0., yer no:73.25.11.

BCA, 16 Kasım 1939, fon kodu:30.10.1.1, yer no:268.804.19.

BCA, 8 Ağustos 1953, fon kodu:30.10.1.1, yer no:133.74.9.

Resmi Yayınlar

T.B.M.M Tutanakları

TBMM, Zabıt Ceridesi, C.9, 20 Temmuz 1951.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C.12, 7 Ocak 1952.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Açıksöz, Akşam, Cumhuriyet, Haber, Hâkimiyet-i Milliye, İkdâm, İleri, Milliyet, Son Posta, , Ulus, Tan, Tasvir-i Efkâr, Tevhid-i Efkâr, Vakit, Vatan, Zafer

DİZİN

- D-**
Demokrat Parti, v, 3, 63, 64, 75, 77
- H-**
Hür Subaylar, v, 1, 72, 73, 77
- I-**
I. Fuad, 25
- İ-**
İkinci Dünya Savaşı, v, vii, 1, 3, 9, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 58, 59, 60, 64, 73, 77
İsmet İnönü, v, 21, 48, 49, 50, 57
- K-**
Kral Faruk, 51, 52, 53, 58, 72, 73
- M-**
Mısır, v, vii, 1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 85, 89, 90, 91, 92
- 44, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 85, 86, 88, 89, 91, 92
- Mustafa Kemal, vii, 1, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 24, 28, 32, 57, 63, 90
- O-**
Ortadoğu, v, vii, 1, 4, 9, 10, 21, 47, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 77, 90, 91, 92
Ortadoğu Komutanlığı Projesi, 64, 70, 71, 77
- T-**
Türkiye, v, vii, 1, 3, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 85, 89, 90, 91, 92

